

Uluslararası Toplumsal Araştırmalar Kongresi bünyesinde **Sosyal Bilimler, Güzel Sanatlar ve Sağlık Bilimleri Sempozyumu** bulunmaktadır. 15-18 Mayıs 2025 tarihleri arasında yüz yüze olarak İzmir'de gerçekleştirilecek olan Kongre'nin ana teması **Toplumsal Araştırmalar**'dır.

Farklı disiplinlerden birçok araştırmacıya ev sahipliği yapacak olan kongrenin düzenleyicisi **Uluslararası Toplumsal Araştırmalar Bilim Derneği** dir.

Kongre Paydaşlarımız:

- Ankara Üniversitesi DTCF
- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
- Yozgat Bozok Üniversitesi
- İstanbul Gelişim Üniversitesi
- Karadağ Üniversitesi
- Prof. Asen DİAMANDİEV Sanat Akademisi
- Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Enstitüsü
- Süleymanpaşa Belediyesi
- Türkiye-Bulgaristan Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Derneği
- Teknik Tur
- UTABilim Yayınları
- DBY Yayınları
- Trakya Rumeli Balkan Dernekler Federasyonu
- UCİM
- TEGV
- ARK Kitapları

<https://www.yuzdeiki.com/>

- Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi

<https://www.ankaradergisi06.com/>

- TNKÜ Akademik Bakış Topluluğu

Kongre Yönetim Kurulu ile iletişim için:

utakongre@gmail.com

Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ

TAM METİN
BİLDİRİLER KİTABI
&
FULL-TEXT
PROCEEDINGS
BOOK

ULUSLARARASI TOPLUMSAL ARAşTIRMALAR KONGRESİ

İZMİR-Çeşme

INTERNATIONAL CONGRESS OF SOCIAL STUDIES

İZMİR-Çeşme

15-18 MAYIS / MAY 2025

YÜZ YÜZE / FACE TO FACE

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

FULL-TEXT PROCEEDINGS BOOK

EDİTÖR / EDITOR

Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ

01-07-2025

UTABilim Yayınları / UTABilim Book Publishing

E-ISBN: 978-625-96784-2-9

Tekirdağ-2025

KURULLAR & BOARDS

KONGRE ONURSAL BAŞKANI HONORARY PRESIDENT OF THE CONGRESS

Prof. Dr. Oğuz ADANIR

(Dokuz Eylül Üniversitesi / Dokuz Eylul University)

KONGRE BAŞKANI & CHAIRMAN OF THE CONGRESS

Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Sabire SOYTOK

(Dokuz Eylül Üniversitesi / Dokuz Eylul University)

KONGRE YÖNETİM KURULU CONGRESS BOARD OF DIRECTORS

Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Korkmaz BELLİTÜRK
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. Oktay ATİK
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan KAYA
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. Sabri Can SANNAV
(Trakya Üniversitesi)

Dr. Tuncay Murat ATAL
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Murat TOPCU
(İstanbul Gelişim Üniversitesi)

Dr. Özden AYDIN
(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

**Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZCAN
BALKIR**
(Yozgat Bozok Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi. İhsan KOLUAÇIK
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşen SİNA
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
(Milli Savunma Üniversitesi)

KONGRE GENEL KOORDİNATÖRÜ CONGRESS GENERAL COORDINATOR

Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

KONGRE SEKRETERYASI & CONGRESS SECRETARIAT

Dr. Tuğba GÜNÖR
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

SEMPOZYUM KURULLARI & SYMPOSIUM BOARDS

DÜZENLEME KURUL BAŞKANLARI REGULATORY BOARD CHAIRMEN

Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ

(Sosyal Bilimler Sempozyumu)
(Social Sciences Symposium)

Dr. Tuncay Murat ATAL

(Güzel Sanatlar Sempozyumu)
(Fine Arts Symposium)

SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU DÜZENLEME KURULU SOCIAL SCIENCES SYMPOSIUM ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR (Tarih-History)
Prof. Dr. Ayşen SİNA (Tarih- History)
Prof. Dr. Hasan KAYA (Türk Dili ve Edebiyatı-Turkish Language and Literature)
Prof. Dr. Feyyaz ZEREN (İktisadi ve İdari Bilimler- Economics and Administrative Sciences)
Prof. Dr. Petru GOLBAN (İngiliz Dili ve Edebiyatı- English Language and Literature)
Prof. Dr. Emre ÖZŞAHİN (Coğrafya-Geography)
Prof. Dr. Serhat KUZUCU (Tarih-History)
Prof. Dr. Orlin SABEV ((Tarih-History)
Doç. Dr. Harun BEKİR (Dil Bilimleri-Plovdiv Üniversitesi-Bulgaristan)
Doç. Dr. Sabri Can SANNAV (Tarih- History)
Doç. Dr. Elif KIRAN (Sosyoloji-Sociology)
Doç. Dr. R. Batu GÜNÖR (Felsefe-Philosophy)
Doç. Dr. Oktay ATİK (Alman Dili ve Edebiyatı-German Language and Literature)
Dr. Öğr. Üyesi Emine GÜZEL (Fransız Dili ve Edebiyatı- French Language and Literature)
Dr. Öğr. Üyesi Murat TOPCU (İktisat- Economy)
Doç. Dr. Cahit KAHRAMAN (Japon Dili ve Edebiyatı- Japanese Language and Literature)
Doç. Dr. Başak KAPTAN ŞİRAY (İletişim- Communication)
Doç. Dr. Eylem KILIÇ (Eğitim Bilimleri- Educational Sciences)
Dr. Öğr. Üyesi Sudan ALTUN (Gürcü Dili ve Edebiyatı- Georgian Language and Literature)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÖZGÜR (Türk Dili- Turkish Language)
Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZCAN BALKIR (Sanat Tarihi- Art History)
Dr. Öğr. Üye. Hilal KARABULUT (Psikoloji- Psychology)
Dr. Öğr. Üyesi Serhat FOÇA (Arkeoloji- Archeology)
Dr. Tuğba GÜNÖR (Rus Dili ve Edebiyatı- Russian Language and Literature)
Dr. Özden AYDIN (Tarih-History)
Dr. Anca POPESCU (University of Bucharest-Hungary)
Dr. Emanuel ANTOCHE (University of Leicester-England)
Dr. Tomasz KAMUSELLA (University of St. Andrews-Scotland)
Uzman Öğrt. Hülya NARİNÇ (Türk Dili ve Edebiyatı)

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

GÜZEL SANATLAR SEMPOZYUMU DÜZENLEME KURULU FINE ARTS SYMPOSIUM ORGANIZING BOARD

Prof. Zeliha AKÇAOĞLU (Resim- Picture)
Prof. Ayhan ÇETİN (Resim- Picture)
Prof. Dalila ÖZBAY (Resim- Picture)
Prof. Melihat TÜZÜN (Resim- Picture)
Prof. Dr. Bünyamin ÖZGÜLTEKİN (Resim- Picture)
Prof. Serdar YILMAZ (Resim- Picture)
Prof. Duygu SABANCILAR (Resim- Picture)
Prof. Dr. Aydin ERSÖZ (Dans-Dance)
Prof. Sezin TÜRK KAYA (Grafik-Graphic)
Prof. Dr. Berna ÖZKUT (Müzikoloji-Musicology)
Prof. Dr. Lyubomir KARACOV (Medya-Animasyon- Media-Animation)
Doç. Dr. Jan PEHLİVANOV (Müzik-Music)
Doç. Dr. İlke KARCILIOĞLU (Müzik-Music)
Doç. Dr. Dimitir VODENİÇAROV (Sahne Sanatları- Performing Arts)
Doç. Dr. Aleksandır Gyoşev (Tasarım)
Doç. Dr. Dinka YAKIMOVA-KASABOVA (Moda Tasarım- Fashion Design)
Doç. Hülya KÜPÇÜOĞLU (Resim- Picture)
Doç. Dr. Serkan ÇELİK (Müzik-Music)
Doç. Dr. Görkem KUTLUER (Heykel- Sculpture)
Doç. Dr. Zekiye Aslıhan KUŞOĞLU (Resim- Picture)
Dr. Öğr. Üyesi Şeref KOCAMAN (Grafik-Graphic)
Dr. Öğr. Üyesi İhsan KOLUAÇIK (Sinema ve Televizyon- Cinema and Television)
Dr. Öğr. Üyesi İpek ŞENEL ÖZAYTEN (Resim- Picture)
Dr. Öğr. Üyesi Güneş ÖZAYTEN (Sinema- Cinema)
Dr. Öğr. Üyesi Gönenç HÖNGÜR (Bahçeşehir Üniversitesi)
Dr. Aliya Hanse (Müzik-Music)

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

KONGRE BİLİM KURULU CONGRESS SCIENTIFIC BOARD

Prof. Bünyamin ÖZGÜLTEKİN
(İstanbul Topkapı Üniversitesi)
Prof. Dr. Oğuz ADANIR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali EMİNOV (ABD)
Prof. Dr. Ali YAMAN
(Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
(Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşen SİNA
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU
(Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Cüneyt KANAT
(Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Dimitri KOROBÊİNİKOV
(ABD)
Prof. Dr. Emine DİNGEÇ
(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY
(Bursa Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Fehmi YILMAZ
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan MERT
(Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÖZKAN
(Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ
(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Turgut YİĞİT
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Turhan KAÇAR
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ümit EKİN
(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Viorel PANAİTE
(Bükreş Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ
(Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeliha DEMİREL
(Eskişehir Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. İlker ALP
(Trakya Üniversitesi)
Prof. Dr. İvan RUSEV
(Varna Ekonomi Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN
(Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet YAVUZERLER
(Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuri KARAKAŞ
(Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Orlin SABEV
(Bulgar Bilimler Akademisi Sofya)
Prof. Dr. Petru GOLBAN
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep KARACAKAYA
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Refik TURAN
(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Serdar SARISIR
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep DÜNDAR
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamdi ÖNAY
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı Ömer BUDAK
(Kırıkkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Sabire SOYTOK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmaz YAŞAR
(Eskişehir Anadolu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İsmail YILDIRIM
(Kayseri Erciyes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM
(Bursa Uludağ Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven AVCI
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Meral ORTAÇ
(Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nuri ADIYEKE

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

(İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOLÇAK
(İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Rüstem BOZER
(Ankara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sagıp ATLI
(Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Selahattin BAYRAM
(İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şebnem PARLATIR
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Türkan DOĞRUÖZ
(Kırklareli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan DİNÇER DAĞHAN
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Beycan HOCAOĞLU
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bilge KAYA YİĞİT
(Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKYAY
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Egemen Çağrı MIZRAK
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bahattin ÇATMA
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Dr. Anca POPESCU
(Romanya Bükreş Üniversitesi)
Dr. Dragana AMEDOSKİ
(Sırbistan Belgrad Tarih Enstitüsü)
Dr. Georgi ZELENGORA
(Sofya)
Dr. Nevena GRAMATİKOVA
(Sofya)
Dr. Nevena NEDELÇEVA
(Tırnova)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÖZGÜR
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZCAN BALKIR
(Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Pınar SERDAR DİNÇER
(Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Demet TAŞKAN
(Yozgat Bozok Üniversitesi)

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

İÇİNDEKİLER & CONTENTS

Birce SEMERCİOĞLU & Aslıhan ÜNLÜ	KÜLTÜREL BİR TEMSİL ALANI OLARAK SAĞIR TİYATROSU VE TÜRKİYE'DE BİR UYARLAMA DENEYİMİ & DEAF THEATRE AS A FIELD OF CULTURAL REPRESENTATION AND AN ADAPTATION EXPERIENCE IN TURKEY	7-15
Ilaha GULIYEVA & Güven DENİZ	AZERBAYCAN'NIN KARABAĞ BÖLGESİNDE SİYASİ COĞRAFYA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BÖLGESEL KALKINMA & POLITICAL GEOGRAPHY AND SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN'S KARABAKH REGION	16-39
Meliha ÇETİN	KOOPERATİFLERİN TARIMSAL ÜRETİM VE GEÇİM KAYNAKLARI ÜZERİNDEKİ ROLÜ: TÜRKİYE-HİNDİSTAN KARŞILAŞTIRMASI & THE ROLE OF COOPERATIVES ON AGRICULTURAL PRODUCTION AND LIVELIHOODS: A COMPARISON BETWEEN TURKEY AND INDIA	40-58
N. Oya LEVENDOĞLU & Z. Nilüfer NAHYA & Mehmet ARSLANBOĞA	EKOMÜZİKOLOJİ UYGULAMA BAHÇESİ: SANAT-EKOLOJİ-İNSAN İLİŞKİSİNE MÜZİKOLOJİK BİR BAKIŞ & ECO MUSICOLOGY APPLICATION GARDEN: A MUSICOLOGICAL PERSPECTIVE ON THE ART-ECOLOGY-HUMAN RELATIONSHIP	59-71
Nargiz EMİNOVA & Özlem DOĞAN	PİYANO ÖĞRETİMİ ÜZERİNE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA & A SAMPLE STUDY ON PIANO TEACHING	72-89

KÜLTÜREL BİR TEMSİL ALANI OLARAK SAĞIR TİYATROSU VE TÜRKİYE’DE BİR UYARLAMA DENEYİMİ

Birce SEMERCİOĞLU* & Aslıhan ÜNLÜ**

Özet: Bu çalışma, *Sağırılığı* bir işitme kaybı ve bir engel olarak tanımlayan tıbbi yaklaşımın aksine dilsel, kültürel ve politik bir kimlik olduğunu savunarak, Sağır Tiyatrosunu bu kimliğin sahne üzerindeki ifadesi olarak konumlandırır. Çalışmada Sağır Tiyatrosu, *erişilebilir tiyatro* ya da *çeviri tiyatrosu* gibi indirgemeci bakış açılarından uzaklaşarak, postkolonyal bir direniş alanı olarak kendi anlatısını, belleğini ve estetik üretimini kuran bir kültürel yapı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda *National Theatre of the Deaf*’in, Sağır oyuncuların kendi hayatlarından sahneye taşıdıkları anılar ve toplumsal deneyimler üzerine inşa edilmiş olan *My Third Eye* adlı oyununun Türkiye’de sahnelenme imkanları ve sınırlılıkları, Sağır ve işiten katılımcılarla sürdürülen prova süreçlerinde gözlemlenmiştir. Oyun, Sağır oyuncuların kendi hayatlarından kesitleri paylaştığı "Biography", Sağır bireylerin işiten dünyayı nasıl algılandığının mizahi ve eleştirel bir yaklaşımla yansıtıldığı "Sideshow", Amerikan İşaret Dili’nin estetiğini ve ifade zenginliğini ön plana çıkaran "Manifest", oyuncuların hayal gücüne dayalı soyut anlatılara yer verilen "Promenade" ve yaygın bilinen bir çocuk şarkısının işaretlerinin seyirciye öğretilmesi ve beraber icra edilmesiyle seyirciyle interaktif bir ilişki kurulan "Curtain Raiser" isimli beş ayrı bölümden oluşmaktadır. Türkiye’de gerçekleştirilen uyarlamada, kültürel ve toplumsal farklılıklar gözetilerek kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. İlk olarak, oyunun adı Türk seyircisinin algısına daha uygun hâle getirilmiş ve daha anlaşılır olması için "Bi de Buradan Bak!" şeklinde değiştirilmiştir. "Biography" bölümünde, Türkiye’deki Sağır oyuncuların kendi yaşam hikâyeleri kullanılmış, bu anlatılar ailelerin aşırı korumacı tutumları, işaret diline geç erişim, eğitim ve istihdam sorunları gibi temel toplumsal meselelere odaklanmıştır. Bu yönelim, orijinal oyundaki deneyimlerden farklı olarak, Türkiye’deki Sağır bireylerin karşılaştığı zorlukları göstermektedir. "Manifest" bölümü ise Amerikan İşaret Dili yerine Türk İşaret Dili’nin yapısal ve estetik özellikleriyle yeniden yapılandırılmıştır. "Promenade" bölümünün uyarlanması aşamasında zorluklarla karşılaşmış ve bu bölüm çıkarılmıştır. Bu kararda etkili olan temel neden, işaret dilini geç öğrenmiş olan Sağır oyuncuların soyut kavramları ve özellikle *hayal kurma* olgusunu ifade etmekte yaşadıkları güçlüklerdir. Bu durum, dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi gündeme getirerek dil öğrenmenin soyut düşünceyi geliştirmedeki kritik rolünü göstermiştir. "Curtain Raiser" bölümünde ise seyirci katılımını teşvik etmek için Türkiye’de yaygın olarak bilinen bir şarkı tercih edilmiştir. Sonuç olarak bu uyarlama, Türkiye’de Sağır tiyatrosunun geliştirilmesine yönelik deneysel bir adım olarak değerlendirilmekte; Sağır bireylerin kendi hikâyelerini, kültürlerini ve kimliklerini tiyatro aracılığıyla anlatabilme potansiyeline ilişkin somut bir deneyim sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağır Tiyatrosu, Sağır Kültürü, Postkolonyal Tiyatro, Türk İşaret Dili.

DEAF THEATRE AS A FIELD OF CULTURAL REPRESENTATION AND AN ADAPTATION EXPERIENCE IN TURKEY

Abstract: This study positions Deaf Theatre as a stage-based expression of a linguistic, cultural, and political identity. It challenges the medical model that defines *deafness* solely as a hearing loss or a disability. Instead of viewing Deaf Theatre through reductive perspectives such as accessible or translated theatre, it is approached as a cultural structure that builds its own narrative, memory, and aesthetic production. It is considered a postcolonial space of resistance. Within this framework, the study examines the possibilities and limitations of staging *My Third Eye* in Turkey. This play, created by the *National Theatre of the Deaf*, is based on Deaf actors' personal memories and social experiences. Observations were made during the rehearsal process involving both Deaf and hearing participants. The play includes five segments. "Biography" presents the personal stories of Deaf

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı, 0000-0002-9274-5960, bircesemercioglu@gmail.com (PhD Student, Dokuz Eylül University, Institute of Fine Arts, Department of Performing Arts, ORCID: 0000-0002-9274-5960, bircesemercioglu@gmail.com)

** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü Drama Yazarlığı ve Dramaturji Anasanat Dalı, 0000-0002-7599-035X, aslihanunlu@gmail.com (Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Fine Arts, Department of Performing Arts, Drama Writing and Dramaturgy, ORCID: 0000-0002-7599-035X, aslihanunlu@gmail.com)

actors. "Sideshow" offers a humorous and critical reflection on how Deaf individuals perceive the hearing world. "Manifest" showcases the aesthetic and expressive richness of American Sign Language. "Promenade" involves abstract narratives based on the actors' imagination. Finally, "Curtain Raiser" establishes an interactive connection with the audience by teaching and performing a well-known children's song in sign language. For the Turkish adaptation, extensive changes were made in consideration of cultural and social differences. The title was changed to "*Bi' de Buradan Bak!*" ("Take a Look from This Side!") to better suit the Turkish audience's perception. In the "Biography" segment, the life stories of Deaf actors in Turkey were included. These narratives focused on issues such as overprotective family attitudes, delayed access to sign language, and challenges in education and employment. This shift emphasized problems specific to Deaf individuals in Turkey. The "Manifest" segment was restructured using the structural and aesthetic characteristics of Turkish Sign Language instead of ASL. The "Promenade" segment was excluded from the adaptation. This decision was based on the difficulty Deaf actors, who learned sign language late, experienced in expressing abstract concepts and imagination. This situation highlighted the important relationship between language and thought, showing how language learning plays a critical role in developing abstract thinking. In the "Curtain Raiser" segment, a popular Turkish song was selected to encourage audience participation. In conclusion, this adaptation represents an experimental step toward the development of Deaf Theatre in Turkey. It provides a concrete example of how Deaf individuals can express their own stories, cultures, and identities through theatre.

Key Words: Deaf Theatre, Deaf Culture, Postcolonial Theatre, Turkish Sign Language

Extended Abstract

The objective of this study was to assess the cultural, linguistic, and aesthetic capabilities of deaf theater. This evaluation was conducted through observations obtained during the adaptation process of the deaf theater text "My Third Eye" for staging in a Turkish context. The study's primary findings revealed the translation strategies employed to localize the text, as well as the language access, creative expression capacities, and on-stage representation opportunities of deaf individuals in Turkey. Despite the inability to stage the play at the culmination of the adaptation process, the experiences that emerged during rehearsals yielded valuable insights for the development of Deaf theater in Turkey. The study underscored that Deaf theater is not exclusively a genre concerned with accessibility or translation. Instead, it is a distinctive aesthetic structure that Deaf individuals establish around their language, identity, and cultural memory. The "Biography" and "Sideshow" sections, in particular, demonstrated that common social experiences of Deaf individuals can be transformed into collective stagings. Conversely, the inability to rehearse sections based on abstract narratives, such as "Promenade," revealed the pedagogical limitations resulting from late access to sign language and the structural inequalities directly affecting the capacity to imagine.

During the adaptation process, it was evident that language functions not only as a medium of transmission but also as a medium of thought, emotion, and aesthetic production. In scenes performed in sign language, elements such as rhythm, visuality, and emotional expression were integrated into the performance, contributing to the enhancement of the aesthetic potential of Deaf theater. However, it was acknowledged that this potential could only be realized with specific pedagogical supports and in a setting where linguistic access was equally available to all participants.

In conclusion, despite an incomplete staging process, the adaptation attempt of the play "My Third Eye" in Turkey revealed the cultural possibilities and limitations that Deaf theatre had in the local context. It made a concrete contribution to the academic discussions on language, identity, and representation through stage practice. This experience underscores the necessity for cultural production centers that cater to the needs of Deaf individuals and provide a platform for them to articulate their artistic subjectivity within the Turkish context. It is evident that deaf theater transcends its role as an alternative theater form, serving as a stage for the articulation of struggles for social equality and cultural recognition.

Giriş

Sağırılık, tarih boyunca işitme duyusunun kaybı üzerinden, tıbbi ve patolojik bir durum olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım, Sağır bireylerin toplumsal hayata katılımlarını, *engelin* ortadan kaldırılması perspektifinden ele almakta, işitmenin “normalleştirilmesi” hedefine odaklanmaktadır. Ancak son yıllarda gelişen sosyal model ve kültürel çalışmalar perspektifi, Sağırlığın yalnızca işitme kaybı değil; dilsel, kültürel ve politik bir kimlik olduğunu savunmaktadır (Ladd, 2003; Padden & Humphries, 2006; Bauman & Murray, 2014). Bu bakış açısı, Sağır bireylerin kendi dil, kültür ve kimliklerini tanımlama ve ifade etme hakkını vurgulamakta ve onları işiten dünyanın normatif çerçeveleri dışında bağımsız bir kültürel grup olarak ele almaktadır.

Bu çalışmada Sağır Tiyatrosu, söz konusu kültürel ve politik kimliğin sahne üzerindeki özgün ifadesi olarak kabul edilmekte, bu bağlamda erişilebilirlik veya çeviri süreçleri olarak görülmek yerine, kendi anlatısını oluşturan, belleğini yeniden kuran ve dilsel-estetik araçlarını kullanan postkolonyal bir direniş alanı olarak değerlendirilmektedir. Araştırmanın odak noktası, *National Theatre of Deaf*’in “My Third Eye” oyununun Türkiye’de uyarlanma sürecidir. Türkiye’deki Sağır ve işiten katılımcılarla yürütülen provalar sürecinde elde edilen gözlem ve deneyimler, Sağır Tiyatrosunun Türkiye’deki kültürel ifade imkânlarını ve sınırlarını tartışmaya açmaktadır. Bu süreç, Sağır oyuncuların kendi hikâyelerini sahneye taşıırken karşılaştıkları toplumsal gerçekleri, dilsel ifade biçimlerini ve estetik tercihlerini gözlemlene ve analiz etme imkânı sunmuştur. Oyun, *National Theatre of Deaf*’in öncü yapımlarından biri olması, kolektif üretim modeliyle gerçekleştirilmesi ve Sağır tiyatrosunun estetik biçimlerini ortaya koyması açısından tarihsel olarak önemlidir. Söz konusu uyarlama, yalnızca bir metnin çevrilmesi değil; Sağır kültürüne uygun sahneleme, anlatı yapısı ve estetik kararların yeniden üretildiği bir yaratım süreci olarak değerlendirilmiştir.

1967 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde kurulan *National Theatre of the Deaf* (NTD), hem Sağır hem işiten oyuncuların oluşan öncü bir tiyatro topluluğudur. Topluluk, işaret dilini yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, işaret dili ile sözlü dili eşzamanlı biçimde kullanabilen özgün bir estetik model geliştirmiştir. Bu model, hem Sağır hem işiten izleyicilerin birlikte tiyatral deneyime katılmasını mümkün kılmış; böylece NTD, erişilebilirlikten öteye geçerek görsel-işitsel çokdilliliğin sanatsal ifadesini üretmiştir. Topluluğun kuruluşu, Amerika’da 1960’lı yıllarda yükselen kimlik politikaları ve azınlık hareketleri bağlamında değerlendirilmelidir. Irk, cinsiyet, sınıf ve engellilik temelli eşitlik taleplerinin görünür hâle geldiği bu dönemde, NTD de Sağır bireylerin kültürel özdeşleşmesini sahne üzerinden ifade eden politik bir sanat alanı yaratmıştır. Bu anlamda NTD yalnızca bir tiyatro topluluğu değil, aynı zamanda işaret dili, Sağır kültürü ve kolektif hafızayı görünür kılan bir estetik direniş alanı olarak konumlanmaktadır.

Oyun, klasik dramatik yapıdan farklı olarak beş bağımsız bölümden oluşur: Biography, Sideshow, Manifest, Promenade ve Curtain Raiser. Her bölüm, Sağır oyuncuların deneyimlerinden kolektif biçimde üretilmiş ve hem bireysel hem kültürel hafızayı sahneye taşıyan performatif bir yapı sunmuştur. Türkiye’de bu oyunun uyarlama çalışması, Sağır ve işiten bireylerden oluşan amatör bir grup ile yürütülmüştür. Katılımcıların tamamının işaret dili bilmesine rağmen, Sağır bireylerin büyük kısmının işaret diline geç yaşta erişmiş olması; ifade, soyutlama ve yaratıcı üretim açısından belirli sınırlılıkları beraberinde getirmiştir. Bu durum, bireysel yeterliliklerden çok, Türkiye’deki Sağır bireylerin dilsel erişim olanaklarını şekillendiren yapısal eşitsizliklerle ilişkilidir. Böylece sahneleme süreci yalnızca estetik bir üretim alanı değil, aynı zamanda Sağır topluluğun kültürel ve dilsel deneyimlerine dair doğrudan gözlemler yapılmasını mümkün kılan bir araştırma alanına dönüşmüştür.

Kuramsal Çerçeve

Bu çalışma, “My Third Eye” oyununun Türkiye’de sahnelenmesine yönelik bir uyarlama sürecine odaklanarak, prova aşamasında edinilen gözlemler üzerinden Sağır tiyatrosunun sahne üzerindeki temsillerini, estetik tercihlerini ve kültürel anlam üretim süreçlerini gözlemsel veriler aracılığıyla incelemektedir. Uyarlama süreci, yalnızca bir metnin başka bir dile çevrilmesi değil; aynı zamanda kültürel kodların, kolektif belleğin ve estetik önceliklerin yeniden düzenlenmesini içeren çok katmanlı bir dönüşüm sürecidir. Bu bağlamda, çalışmanın kuramsal çerçevesi iki temel eksen üzerinden inşa edilmiştir: Sağırılık çalışmalarında ortaya çıkan kültürel kimlik kuramları ve postkolonyal teori bağlamında sahne üzerindeki direniş estetikleri.

İlk olarak, çalışma Sağırılığı yalnızca tıbbi ya da fizyolojik bir eksiklik değil; işaret dili, kolektif hafıza ve kültürel aidiyet politik bir kimlik olarak ele almaktadır. Bu perspektif, özellikle Paddy Ladd’in (2003) geliştirdiği *Deafhood* kavramıyla açıklanabilir. Deafhood, Sağır bireylerin tarihsel deneyimlerini, dilsel topluluk içindeki özneleşme biçimlerini ve kültürel aidiyetlerini vurgulayan bir kolektif kimlik sürecini tanımlar. Bu bağlamda, uyarlama sürecinde Sağır oyuncuların kendi anlatılarını inşa etmeye çalışırken karşılaştıkları dilsel ve yaratıcı sınırlılıklar, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal düzlemde bastırılmış bir kimliğin ve dilin izlerini taşımaktadır. Bu çerçevede Sağır tiyatrosu, yalnızca bir iletişim aracı olarak işaret diliyle yapılan sahneleme değil; aynı zamanda Sağır bireylerin kendi anlatılarını üretme, belleğini yeniden kurma ve kültürel özerkliklerini sahne üzerinden ifade etme biçimidir. Uyarlama sürecinde gözlemlenen sahneler, bireysel gibi görünen hikâyelerin aslında bastırılmış bir topluluğun kolektif hafızasına nasıl dönüştüğünü göstermektedir.

Bu doğrultuda, Bauman ve Murray’nin (2014) geliştirdiği *Deaf Gain* kavramı da bu çalışmanın önemli bir dayanağını oluşturur. Deaf Gain, Sağırlığın bir “kayıp” değil, insan çeşitliliğine katkı sağlayan olumlu bir fark olduğunu savunur. İşaret dilinin görsel-ritmik doğası, anlatım zenginliği ve sahne üzerindeki estetik potansiyeli, bu bakış açısıyla bir kültürel avantaj ve sanatsal kaynak olarak değerlendirilir. Uyarlama sürecinde Türk İşaret Dili’nin yapısal özelliklerine göre geliştirilen sahneler, dilin yalnızca iletişim değil, estetik bir yaratım aracı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

İkinci olarak, çalışma Sağır tiyatrosunu yalnızca bir kültürel anlatı değil; postkolonyal teori çerçevesinde egemen işiten normlara karşı geliştirilen bir direniş alanı olarak ele almaktadır. Frantz Fanon’un bedenın sömürgeleştirilmesi ve dile ilişkin politikaları, Sağır bireylerin eğitim sisteminde maruz kaldıkları dilsel baskılarla örtüşmektedir. Fanon (1952/2016) sömürgeleştirilen bedenın yalnızca fiziksel değil, dilsel ve bilişsel düzeyde de denetim altına alındığını savunur. Bu bağlamda, Sağır bireylerin konuşmaya ve dudak okumaya zorlanması, işaret dilinden uzak tutulması ve eğitimde sistematik olarak asimile edilmeleri, kültürel bir sömürgeleştirme pratiği olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de yürütülen uyarlama sürecinde, bu tarihsel asimilasyonun etkileri doğrudan gözlemlenmiş; özellikle soyut düşünme ve metaforik anlatı gerektiren bölümlerin geliştirilememesi, bastırılmış bir kültürel kapasitenin izlerini açığa çıkarmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, “My Third Eye” oyununun Türkiye’deki uyarlama sürecine araştırmacının gözlemci ve dramaturg olarak katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, sürecin tüm aşamalarında gözlem yapmış ve aynı zamanda metnin Türk İşaret Diline çevrilmesi, kültürel olarak yeniden yapılandırılması ve Sağır Tiyatrosunun ilkeleri doğrultusunda sahnelenebilirliğinin sağlanması için dramaturjik destek sunmuştur. Uyarlama süreci boyunca metnin yalnızca kelime düzeyinde çevrilmesi değil, Türk İşaret Dili’ne uygun, Sağır izleyiciler tarafından anlamlı ve estetik olarak okunabilir bir forma kavuşturulması amaçlanmıştır. Araştırmacı bu süreçte, metnin ana fikrini, anlatı yapısını ve sahneye aktarım dilini koruyacak

şekilde kültürel uyarlama kararlarına katkı sunmuş; metinsel ve görsel tutarlılığın sağlanmasına yardımcı olmuştur. Süreçte elde edilen bulgular, önceden belirlenmiş hipotezlerin test edilmesine değil, estetik ve kültürel uyarlama pratiklerinin değerlendirilmesine yorumlanmasına dayanmaktadır. Oyuncuların sahneleme tercihleri, anlatı biçimleri ve işaret dili kullanımları, Türkiye’de Sağır tiyatrosunun olanaklarına ve sınırlılıklarına ilişkin doğrudan içgörüler sunmaktadır. Bu bağlamda elde edilen veriler, hem yaratıcı süreç hem de kültürel temsil açısından değerlendirilmiş ve Sağır Tiyatrosu’nun Türkiye’deki potansiyeline ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur.

Bulgular

Uyarlama sürecinde orijinal oyunun her bir bölümü, Türkiye’deki grup üyelerinin deneyimlerine, işaret dilinin yapısal farklılıklarına ve kültürel kodlara göre yeniden yorumlanmıştır. Bu süreçte, hem bireysel anlatılar hem de yerel görsel referanslar kullanılarak, Türkiye’deki Sağır topluluğun deneyimlerini yansıtan bir yapı inşa edilmiştir.

Oyunun orijinal adı olan “My Third Eye”, Türk izleyicisi açısından soyut ve çağrışımsal bir anlam taşıması nedeniyle yerelleştirme kapsamında yeniden değerlendirilmiştir. “Third Eye” (üçüncü göz) ifadesi, yalnızca sezgisel görme yetisini değil, aynı zamanda Sağır bireylerin dünyayı algılayış biçimlerine dair metaforik bir gönderme işlevi görmektedir (Conley, 2022). Ancak bu metaforun Türk kültürel bağlamında doğrudan çağrışım yaratmaması nedeniyle, oyunun adı “Bi’ de Buradan Bak!” şeklinde değiştirilmiştir. Bu adlandırma, hem doğrudan hem de mecaz anlamda alternatif bir bakış açısına davet niteliği taşıyarak oyunun eleştirel yaklaşımını korumuş ve yerel bağlama uyarlanmıştır.

Oyun, "Biography" adlı bölümle başlamaktadır. Bu bölümde Sağır oyuncular, çocukluk yıllarına, aile ilişkilerine ve eğitim süreçlerine dair bireysel bir anısını sahnede paylaşmaktadır. Anlatılar kimi zaman mizahi, kimi zaman hüznü, kimi zaman ise her iki duyguyu aynı anda barındıran bir yapı sunmaktadır. Örneğin, bir karakter okuldan kaçmak için sahte kusmuk hazırlarken; bir diğeri ameliyat öncesinde bir vitrinde gördüğü beyaz, tüylü bir kediye âşık olduğunu aktarmaktadır. Bir başka oyuncu ise, ailesi tarafından herhangi bir açıklama yapılmaksızın bir yatılı okula bırakıldığını dile getirmektedir. Bu anlatıların ortak noktası, hepsinin Sağır kimliğiyle şekillenmiş deneyimlere dayanmasıdır. Bununla birlikte, bu bölümdeki anlatılar yalnızca travmatik bir geçmişin aktarımı olarak değil; aynı zamanda belleğin sahneye taşınması ve mizah yoluyla direnme stratejisi olarak da işlev görmektedir. Bölümün uyarlamasında, aile içinde aşırı korumacılıkla karşılaşan, işaret diline geç erişim nedeniyle iletişim zorlukları yaşayan ve eğitim sisteminde dışlanan bireylerin deneyimleri ön plana çıkmıştır. Bu durum, Türkiye’deki Sağır bireylerin dilsel ve toplumsal marjinalliğini görünür kılmakta; aynı zamanda sahnede bir direniş alanı açmaktadır. Bireysel gibi görünen bu hikâyeler, aslında kolektif bir deneyimin temsiline dönüşmüş; sahne, Sağır topluluğun bastırılmış belleğinin görünürlük kazandığı bir alana evrilmiştir.

Oyunun ikinci bölümü olan "Sideshow", biçimsel açıdan en ironik ve en grotesk kısımlardan biridir. Geleneksel sirk estetiğinden ilham alınan bu bölümde, bu kez “seyirciyi eğlendirmek için” sergilenen nesneler filler, cambazlar ya da akrobatlar değildir; sergilenen “tuhafliklar” bu kez işiten dünyaya aittir; işiten insanlar "garip yaratıklar" olarak sahneye taşınır. Sağır bakış açısından bakıldığında, işiten bireylerin ses üretmeye dayalı iletişim biçimleri –sürekli ağız oynatmaları, dudak okuma beklentileri ve kulak merkezli algıları– ve bedenle kurdukları mesafeli ilişkiler, sahnede grotesk ve yabancılaştırıcı bir estetikle temsil edilmiştir. Bu mizahi ve grotesk estetik, *normallik* yeniden sorgulanır: *Normal* olan nedir? Bu bölüm, seyirciyi kendi “duyusal merkezli” bakışını sorgulamaya zorlar. Normal kabul edilenin, aslında çoğunluğun bakışıyla inşa edildiğini; ama azınlığın gözünden bunun nasıl absürt, işlevsiz ve dışlayıcı görüldüğünü ifşa eder. Burada mizah, yalnızca eğlence aracı değil, politik bir

stratejidir. Sağır beden, yıllarca nesneleştirildiği panayır sahnelerinde bu kez özneleşir ve işiten dünyayı teşhir eder.

Bölüm, *Ringmaster* (sunucu) karakterinin seyirciye “*Buyurun! Bugün size A-ba-ba dünyasının en tuhaf yaratıklarını getirdik!*” diye seslenmesiyle açılır (Akt. Conley, 2022). “A-ba-ba” ifadesi, işiten dünyaya dair bir yabancılaştırma ifadesi olarak kullanılmış; Türkiye uyarlamasında da bu ifade korunmuştur. Sahneye önce sürekli ağızları oynayan, işiten kişiler getirilir. Ne söyledikleri anlaşılmazdır çünkü “kelimeler” yani “işaretler” değil, anlamsız ağız hareketleri vardır sadece. Sağır karakterler onları anlamaya çalışır. Bu sahne bir yansıtmadır: işitenlerin işaret dili bilmemesi nedeniyle Sağır bireyler için anlaşılmaz oluşlarının teatral bir ifadesidir. *Ringmaster*, bu “tuhaf” canlıların nasıl iletişim kurduğunu anlatmaya başlar: “*Ağızlarını açarlar, kaparlar, boğazları titreşir, dilleri oynar, hava çıkar...*” Bu betimleme, işiten iletişiminin neredeyse hayvansı, ritüelistik bir eylem gibi görünmesine neden olur. Çünkü sahnede anlatılan şey, Sağır bir bedenin dünyasından baktığımızda sesle iletişimin ne kadar yabancı, garip ve yetersiz olduğu fikridir. Seyircinin bildiği “normal” burada groteskleştirilmiştir. Sahnedeki işiten karakterler, ne dedikleri anlaşılmayan ama sürekli konuşan, birbirine yaklaşımdan kaçınan ve fiziksel temastan rahatsızlık duyan figürler olarak sunulmuştur. Bu, işiten kültürde söz merkezli iletişimin ve bedenin dışlanmasıyla hicivsel bir temsili olmuştur. İşitenlerin temas etmekten çekinmesi, duygularını yalnızca sözle ifade etmeye çalışmaları hicvedilir. Karakterler birbirlerine yaklaşıırken gerilir, kaçınır, mesafe koyarlar. Oysa Sağır kültüründe beden teması ve fiziksel iletişim doğaldır. Bu fark, sahnede dikkat çekici bir biçimde görselleştirilir.

Türkiye’deki uyarlama sürecinde bu bölüm, neredeyse orijinal yapısına sadık kalınarak sahneye aktarılmış; yalnızca Türk İşaret Dili’ne çevrilmiş, ancak yapısal ya da anlatısal bir değişikliğe gerek duyulmamıştır. Bu kolaylığın temel nedeni, sahnede temsil edilen işiten normlarının, Sağır oyuncular için oldukça tanıdık ve evrensel biçimde deneyimlenmiş olmasıdır. İşiten bireylerin ses üretmeye dayalı iletişim tarzları, bedensel mesafeyi koruma eğilimleri, jest ve mimiklerden yoksunlukları, Sağır oyuncular için yalnızca “görölmüş” değil, “yaşanmış” bir normatif deneyimi temsil etmektedir. Bu nedenle sahne üzerinde grotesk ifadelere dönüştürülen bu davranışlar, oyuncular tarafından doğal bir yorumla bedenleştirilmiştir. Bu bölümde ortaya çıkan en önemli gözlem, Sağır oyuncuların bu tür bir temsile dair içsel sezgilerinin yüksek oluşudur. Herhangi bir yönlendirme gerektirmeden, hangi davranışın ne şekilde “tuhaf” ya da “dışlayıcı” olduğu konusunda kolektif bir farkındalık geliştirmiş olmaları, bu sahnenin üretimini belirgin ölçüde kolaylaştırmıştır. Bu durum, Sağır bireylerin farklı coğrafyalarda da olsa benzer marjinalleştirme biçimlerine maruz kaldığını ve bu deneyimlerin evrensel bir Sağır hafızası oluşturduğunu göstermektedir. Bu yönüyle “Sideshow”, Sağır bireylerin ulusal sınırları aşan ortak deneyimlerinin, tiyatro aracılığıyla görünür kılındığı bir sahneye dönüşmüştür. “Normal” olanın sorgulandığı bu bölüm, Sağır bakış açısından işiten normlarının nasıl tuhaf, yabancı ve dışlayıcı görünebileceğini hem mizahi hem eleştirel bir dille açığa çıkarmıştır. Bu nedenle sahne yalnızca bir uyarlama değil, aynı zamanda ortak bir Sağır hafızanın sahne üzerindeki güçlü ifadesidir.

Oyunun bir diğer bölümü “Manifest”, işaret dilinin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda estetik bir ifade biçimi, bir oyun alanı ve bir sanatsal araç olduğunu vurgulayan yapıyla öne çıkmaktadır. Bu bölümde işaret diliyle kelime oyunları yapılmakta, parmak alfabesiyle ritmik yapılar oluşturulmakta ve beden yalnızca dilin taşıyıcısı değil, bizzat dilin kendisi haline gelmektedir. Amerikan İşaret Dili’ne (ASL) özgü ritim, şiirsellik ve görsel kelime oyunları ile örülü bu bölüm, oyunun dilsel manifestosu niteliğindedir. Örneğin, “brightness” (parlaklık) kelimesi sayısız nesne, hareket ve metafor aracılığıyla sahnede çoğaltılmakta; güneş, yıldız, fener, göz ve kıvılcım gibi imgelerle işaret dili aracılığıyla çok katmanlı bir görsel dil yaratılmaktadır. Aynı zamanda farklı ülkelerin işaret diliyle nasıl

gösterildiği, dilin tarihsel dönüşümü ve topluluk belleği de bu bölümde mizahi bir anlatımla sunulur. Bu sahneler, Sağır bireylerin diliyle kurduğu kültürel aidiyeti ve yaratıcı kapasiteyi görünür kılar.

Uyarlama sürecinde Manifest bölümü, en yoğun dramaturjik çabayı gerektiren bölümlerden biri olmuştur. ASL'ye özgü dil oyunlarının ve işaret şiiri yapılarının Türk İşaret Dili'ne (TİD) doğrudan aktarılması mümkün olmamış; bu nedenle bölüm içeriksel olarak korunmakla birlikte, dilsel açıdan TİD'in yapısal, ritmik ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurularak bölümün içeriği baştan sona yeniden kurulmuştur. Uyarlama süreci, kelimelerin karşılıklarını aramak yerine, dil oyunlarının mantığına uygun yeni sahnelemeler üretmek üzerinden ilerlemiştir. Örneğin orijinal oyunda İngilizce alfabenin tüm harflerini içeren "The quick brown fox jumped over the lazy dog." cümlesi, Türkçe uyarlamada benzer biçimde tüm harfleri barındıran "Pijamalı hasta, yağız şoföre çabucak güvendi." cümlesiyle değiştirilmiştir. Yine orijinal metinde yer alan, tek parmakla, iki parmakla, üç-dört-beş parmakla yapılan işaretlerin gösterildiği kısımda; ASL'de kullanılan "Disappointed", "Black", "Speaking" ve "Witch" gibi işaretler yerine, TİD'de anlam bakımından karşılığı değil, biçimsel açıdan benzer olan "Öğretmen", "İmkansız", "İlginç" ve "Farklı" gibi işaretler tercih edilmiştir. Bu uyarlama stratejisi, dilsel anlamdan çok biçimsel ve görsel ritmi önceliklendirmiş; izleyiciye TİD'in kendi iç estetiğini sergileme amacı taşımıştır. Bu bölümdeki çalışmalar, işaret dilinin estetik üretim kapasitesini yalnızca anlatı içeriğiyle değil, biçimsel dinamizmiyle de keşfetme fırsatı sunmuştur. Aynı zamanda, Türk İşaret Dili'nin sanatsal potansiyelinin sahne üzerinde ne tür anlatı biçimlerine olanak tanıdığına dair değerli gözlemler elde edilmiştir. "Manifest" bölümü, bu yönüyle yalnızca bir dil oyunları sahnesi değil; aynı zamanda Türk İşaret Dili'nin sahnede estetikleştiği ve sanatsal bir dile dönüştüğü bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

Oyunun en soyut ve şiirsel bölümü olan "Promenade", klasik anlatı çizgisinden uzaklaşarak izleyiciyi düş ile gerçek arasında salınan bir bilinç akışı deneyimine davet etmektedir. Oyuncuların bireysel hayal gücüne dayalı sahneler yarattığı bu bölümde, sözlü anlatı yerini imgeye, nedensellik yerini sezgiye ve gerçeklik yerini düşselliğe bırakır. Bir öykü anlatmaktan çok, bir atmosfer kurar; sahne, bir örtü, bir nesne, bir bakış ya da tekrar eden bir jest ile ruhsal bir dünyayı çağırarak bir mekâna dönüşerek Sağır bireylerin bilinçaltına açılan bir alan haline gelir. Çocukluk korkuları, yalnızlık, sesin kaybı, ilk aşk, utanma, kabullenilme isteği ve kimlik arayışı bu bölümde somut nesneler, tekrar eden cümleler ve bedensel hareketlerle canlandırılır. Ancak Türkiye'deki uyarlama sürecinde bu bölüm, planlanmasına rağmen prova edilememiştir. Çalışma süreci boyunca oyuncuların bu bölüme dair kavrayışında ve sahneye taşıma kapasitelerinde belirgin zorluklar yaşanmıştır. Özellikle işaret diline geç erişmiş Sağır bireyler için bu bölümde talep edilen soyut düşünme, metafor kurma ve içsel imgeleri dışavurma süreçleri, oldukça güç ve zaman alıcı bir deneyime dönüşmüştür. Bu deneyim, dilin yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda düşünme biçimi olduğu bilgisi, bu bölümde gözlemsel olarak somutlaşmıştır. Dilin eksikliği, yalnızca sözcük dağarcığında değil; hayal kurma, düşü imgelerle anlatma ve deneyimleri metaforlaştırma alanlarında da etkisini göstermiştir. Tüm bu sınırlılıklarına rağmen Promenade bölümü, çalışmanın en önemli gösterge alanlarından birini oluşturmuştur. Çünkü prova edilememiş olması, sahneleme pratiği açısından bir başarısızlık değil; aksine Türkiye'deki Sağır tiyatrosu üretiminde soyutlama, imgeleştirme ve metafor üretme süreçlerinin nasıl pedagojik ve kültürel olarak desteklenmesi gerektiğini açık biçimde ortaya koymuştur. Bu yönüyle, Promenade bölümü gelecekteki tiyatro çalışmaları için bir eşiği temsil etmektedir: soyut düşünceye dayalı yaratıcı sahnelemelerin nasıl mümkün kılınabileceği üzerine düşünmeyi zorunlu hâle getirmiştir.

"Curtain Raiser" bölümü ise ironik bir biçimde oyunun sonunda yer alır. Yapısal olarak bir kapanış işlevi görmesine rağmen, seyirciyle doğrudan temas kurduğu ve oyunun bütün anlatsal yükünden sonra hafif, ritmik ve etkileşimli bir atmosfer yarattığı için bir tür "yeniden açılış"

hissi yaratır. Bu bölüm, izleyiciyi sadece izleyen değil, katılan ve eşlik eden bir özneye dönüştürür. İşiten dünyanın dışında kurulmuş Sağır anlatı evrenine giren izleyiciler, bu sahnede artık içerideki ritmin bir parçası hâline gelirler. Kapanış yerine açılış gibi konumlanması, seyirciye açık bir çağrıdır: “*artık üçüncü gözünüz açık; işitme merkezli dünyanın dışına çıktınız ve Sağır dünyanın kapısından içeri girdiniz*” (Akt., Conley, 2022). Orijinal oyunda bu bölümde “Three Blind Mice” adlı, İngilizce konuşulan coğrafyalarda yaygın olarak bilinen bir çocuk şarkısı seçilmiş; işaret dilinde bu şarkının sözleri seyirciye öğretilerek birlikte icra edilmiştir. Türkiye’deki uyarlamada bu bölümün işlevi ve yapısı korunmuş; ancak şarkı kültürel bağlam gözetilerek değiştirilmiş, ritmik yapısıyla işaret diline uygunluğu yüksek olan “Eğer Sen de Mutluysan Alkışla” şarkısı tercih edilmiştir. Bu bölüm, diğer sahnelerde inşa edilen eleştirel ve zaman zaman ağır tematik yükün ardından, hem oyuncular hem de izleyici için rahatlatıcı bir alan oluşturmaktadır. Ancak bu rahatlama, sahneyle kurulmuş mesafeyi silerek yeni bir düzlemde ilişki kurmaya davet eden politik bir eylem olarak da okunabilir. Bu sahnede bedenler konuşmaz; birlikte hareket eder, eşlik eder, ritim tutar. Bu da Sağır tiyatrosunun yalnızca temsil değil; katılım ve ortak üretim alanı olduğunu hatırlatır. Bu sahne, oyunun sonunda bir kapanış değil; izleyiciye verilen bir anahtar, yeni bir algı kapısının aralanması ve işiten normlarının dışında kurulan bir ritmin içine katılma çağrısıdır.

Sonuç

Bu çalışma, “My Third Eye” adlı Sağır tiyatrosu metninin Türkiye bağlamında sahnelenmesine yönelik olarak yürütülen uyarlama sürecinde elde edilen gözlemlerden yola çıkarak, Sağır tiyatrosunun kültürel, dilsel ve estetik potansiyellerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın temel bulguları, yalnızca metnin yerelleştirilmesine ilişkin çeviri stratejilerini değil; aynı zamanda Türkiye’deki Sağır bireylerin dil erişimi, yaratıcı ifade kapasiteleri ve sahne üzerindeki temsiliyet olanaklarını da görünür kılmıştır. Uyarlama süreci sonunda oyun sahnelenememiş olsa da, prova aşamasında ortaya çıkan deneyimler, Sağır tiyatrosunun Türkiye’de gelişimi açısından önemli göstergeler sunmuştur.

Çalışmada, Sağır tiyatrosunun yalnızca erişilebilirlik veya çeviri odaklı bir tiyatro türü olmadığı; tersine, Sağır bireylerin kendi dil, kimlik ve kültürel hafızaları etrafında kurdukları özgün bir estetik yapı olduğu vurgulanmıştır. Özellikle “Biography” ve “Sideshow” bölümleri, Sağır bireylerin maruz kaldığı ortak toplumsal deneyimlerin kolektif bir sahnelemeye dönüştürülebildiğini göstermiştir. Buna karşılık, “Promenade” gibi soyut anlatıya dayalı bölümlerin prova edilememesi, işaret diline geç erişimin yarattığı pedagojik sınırlılıkları ve imgeleme kapasitesini doğrudan etkileyen yapısal eşitsizlikleri ortaya koymuştur.

Uyarlama sürecinde dilin yalnızca bir aktarım aracı değil, aynı zamanda düşünce, his ve estetik üretim biçimi olduğu açık biçimde gözlemlenmiştir. İşaret diliyle gerçekleştirilen sahnelerde yalnızca kelime değil, ritim, görsellik ve duygusal ifade de sahneye taşınmış; bu da Sağır tiyatrosunun estetik potansiyelini güçlendiren bir unsur olarak öne çıkmıştır. Ancak bu potansiyelin ancak belirli pedagojik desteklerle ve dilsel erişim hakkının eşit biçimde sağlandığı bir bağlamda gelişebileceği anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, “My Third Eye” oyununun Türkiye’deki uyarlama girişimi, tamamlanmamış bir sahneleme sürecine rağmen, Sağır tiyatrosunun yerel bağlamda ne tür kültürel olanaklara ve sınırlılıklara sahip olduğunu ortaya koymuş; dil, kimlik ve temsil üzerine yürütülen akademik tartışmalara sahne pratiği üzerinden somut bir katkı sunmuştur. Bu deneyim, Türkiye’de Sağır bireylerin sanatsal öznelliklerini ifade edebilecekleri kültürel üretim alanlarının desteklenmesi gerektiğini ortaya koymakta; Sağır tiyatrosunun yalnızca alternatif bir tiyatro formu değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik ve kültürel tanınma mücadelelerinin sahne üzerindeki ifadesi olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Ladd, P. (2003). *Understanding deaf culture: In search of Deafhood*. Multilingual Matters.
- Lane, H. L. (1999). *The mask of benevolence: Disabling the deaf community*. DawnSignPress.
- Padden, C. A. & Humphries, T. L. (2006). *Inside deaf culture*. Harvard University Press.
- Bauman, H.-D. L. & Murray, J. J. (2014). *Deaf Gain: Raising the Stakes for Human Diversity*. University of Minnesota Press.
- Conley, W. (2022). My Third Eye: The National Theatre of the Deaf Ensemble. In *Plays of Our Own* (pp. 38-66). Routledge.
- Fanon, F. (2016). *Siyah Deri, Beyaz Maskeler* (Çev., C. Koytak). Encore. (Orijinal eser 1952 yılında yayımlanmıştır.)

AZERBAIJAN'IN KARABAĞ BÖLGESİNDE SİYASİ COĞRAFYA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BÖLGESEL KALKINMA

İlaha GULIYEVA* & Güven DENİZ¹

Özet: Bu çalışmada, Karabağ bölgesinde sürdürülebilir kalkınma ve bölgesel kalkınmanın önemi ele alınacaktır. Karabağ, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle dikkat çeken bir bölge olup, sürdürülebilir kalkınma süreci, ekonomik büyümenin yanı sıra çevresel ve sosyal faktörleri de göz önünde bulundurmaya gerektirir. Bölgenin kalkınma sürecinde altyapı yatırımları, eğitim, sağlık hizmetleri ve sosyal politikaların önemi büyüktür. Bunun yanı sıra, doğal kaynakların korunması ve çevre dostu projelerin teşvik edilmesi, sürdürülebilir büyümenin temel taşlarını oluşturmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi, bölgenin kalkınma sürecinin önemli bir parçasıdır. Karabağ, yüzyıllar boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, tarihi yapıları ve kültürel değerleri ile dikkat çeken bir bölgedir. Savaş sonrası yeniden inşa sürecinde tarihi yapıların restorasyonu ve kültürel mirasın korunması büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte, uluslararası iş birlikleri ve yatırım destekleriyle Karabağ'ın hem ekonomik hem de kültürel açıdan kalkınması sağlanabilir. Ayrıca, bu çalışmada Karabağ'ın yeniden inşa süreci ve kalkınma stratejileri incelenerek, bölgedeki halkın refah seviyesinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunulacaktır. İstihdam yaratmaya yönelik projeler, yerel halkın ekonomik olarak güçlenmesini sağlayarak bölgenin sürdürülebilir kalkınmasını destekleyecektir. Tarım, sanayi ve turizm sektörlerinde uygulanabilecek yenilikçi çözümlerle Karabağ'ın ekonomik kalkınması hızlandırılabilir. Son olarak, bu araştırma Karabağ'daki sürdürülebilir kalkınma projelerinin ekonomik büyüme, bölgenin gelişimi ve sosyal adalet üzerindeki etkilerini tartışacaktır. Sürdürülebilir kalkınma yalnızca ekonomik büyüme ile sınırlı kalmayıp, toplumun her kesimini kapsayacak şekilde adil bir yapı oluşturmayı hedeflemelidir. Çalışmanın sonucunda, Karabağ'ın kalkınma sürecine dair önemli bulgular sunulacak ve bölgedeki sürdürülebilir kalkınma projelerine dair önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ, Sürdürülebilir Kalkınma, Kültürel Miras, Turizm, Bölgesel Kalkınma.

POLITICAL GEOGRAPHY AND SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN'S KARABAKH REGION

16

Abstract: In this study, sustainable development and the importance of regional development in the Karabakh region will be discussed. Karabakh is a region that attracts attention with its historical and cultural richness, and the process of sustainable development requires taking into account environmental and social factors as well as economic growth. Infrastructure investments, education, health services and social policies are of great importance in the development process of the region. In addition, the protection of natural resources and the promotion of environmentally friendly projects are the cornerstones of sustainable growth. The protection of cultural heritage and the promotion of sustainable tourism are an important part of the region's development process. Karabakh is a region that has been home to various civilizations for centuries and is remarkable for its historical buildings and cultural values. In the post-war reconstruction process, restoration of historical buildings and preservation of cultural heritage are of great importance. In this process, both economic and cultural development of Karabakh can be achieved through international cooperation and investment support. In addition, this study will examine the reconstruction process and development strategies of Karabakh and make suggestions for increasing the welfare level of the people in the region. Projects aimed at creating employment will support the sustainable development of the region by empowering the local population economically. Karabakh's economic development can be accelerated through innovative solutions that can be implemented in the agriculture, industry and tourism sectors. Finally, this research will discuss the impact of sustainable development projects in Karabakh on economic growth, regional development and social justice. Sustainable development should not be limited to economic growth, but should aim to create a fair structure that includes all segments of society. At the end of the study, important findings on

* Lisans öğrencisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0009-0009-6471-5738, 16203122095@ogr.bozok.edu.tr.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD., ORCID: 0000-0003-3706-3171, guven.deniz@bozok.edu.tr.

Karabakh's development process will be presented and recommendations for sustainable development projects in the region will be made.

Key Words: Karabakh, Sustainable Development, Cultural Heritage, Tourism, Regional Development.

Extended Abstract

The Karabakh region is of strategic importance to Azerbaijan due to its geopolitical location and historical and cultural background. The ongoing conflicts and occupation process, which have persisted since the 1990s, have profoundly impacted the region's physical infrastructure and socio-economic structure. However, following the victory in 2020, Karabakh has undergone a transformation with a sustainable development perspective.

In this context, the evaluation of the potential in sectors such as agriculture, tourism, energy, and mining plays a critical role in increasing the quality of life of the region's population and supporting employment. Projects implemented in the domains of education, health, and infrastructure are of paramount importance not only for the physical construction process but also for the re-establishment of social peace and a sense of belonging.

The collaboration established with international actors and externally supported development programs has yielded positive outcomes, contributing to the region's reintegration process. However, it is imperative to recognize that the attainment of enduring peace is contingent not solely on economic investments but also on political determination, social consensus, and regional cooperation.

Consequently, the reconstruction of Karabakh presents an opportunity for stability, not only for Azerbaijan but also for the entire Caucasus region. Consequently, the implementation of sustainable development policies must be supported by long-term strategic planning and inclusive governance principles.

Giriş

Azerbaycan'ın Karabağ bölgesi, tarih boyunca hem jeopolitik hem de sosyo-ekonomik açıdan stratejik bir öneme sahip olmuştur. Bu bölge, yalnızca doğal kaynaklar bakımından değil, aynı zamanda sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle de bölgesel güç mücadelesinin merkezinde yer almıştır. Karabağ, uzun yıllar süren çatışmalar ve belirsizlikler sonucunda hem siyasi coğrafi yapısını hem de ekonomik potansiyelini büyük ölçüde kaybetmiştir. Ancak son yıllarda yaşanan gelişmeler, bölgenin yeniden inşası ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanması açısından yeni bir dönemin başladığını göstermektedir.

Bu çalışmada, Karabağ bölgesinin siyasi coğrafi özellikleri ve bu özelliklerin sürdürülebilir ekonomik kalkınma sürecine etkisi incelenecektir. Özellikle bölgenin demografik yapısı, sınırları, nüfus hareketliliği ve doğal kaynaklarının analiz edilmesi, kalkınma politikalarının nasıl şekilleneceği konusunda temel bir çerçeve sunmaktadır. Siyasi coğrafyanın sunduğu mekânsal gerçeklikler ile ekonomik kalkınma stratejileri arasındaki ilişki, Karabağ özelinde çok daha karmaşık bir hal almakta ve detaylı bir analiz gerektirmektedir.

Çalışmada betimleyici analiz yöntemi benimsenmiş olup, konuya ilişkin literatür taraması ve resmi kaynaklar doğrultusunda bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde Karabağ'ın siyasi coğrafi yapısı ve tarihsel süreci ele alınırken, ikinci bölümde sürdürülebilir kalkınma kavramı teorik olarak açıklanacak ve Karabağ özelinde mevcut kalkınma stratejileri değerlendirilecektir. Son bölümde ise elde edilen bulgular ışığında genel bir değerlendirme ve önerilere yer verilecektir. Bu yönüyle çalışma, Karabağ'ın yeniden yapılanmasında siyasi coğrafyanın rolünü analiz ederek sürdürülebilir kalkınma açısından bir yol haritası sunmayı amaçlamaktadır.

1. Karabağ Bölgesinin Siyasi Coğrafi Özellikleri

1.1. Karabağ'ın Tarihi ve Coğrafi Konumu

Karabağ, Azerbaycan'ın batısında, Ermenistan sınırına yakın bir bölgede yer alır. Karabağ'ın coğrafi yapısı, dağlık arazisi, vadileri ve zengin doğal kaynakları ile dikkat çeker. Bakü, Tiflis ve Erivan merkezli devletler tarih kitaplarında küresel mücadelenin önemli oyuncular olamamıştır. Ancak bu durum 1. Dünya Savaşından sonra, daha da geriye gidilirse petrolün keşfine kadar devam edebilmiş, sonrasında ise hızla değişmeye başlamıştır. Bölgeye damgasını vuran doğal kaynakların çeşitliliği özellikle petrolün jeopolitiği küresel çağda tarihinde var olmayan siyasi çekişmelere sahne olmasını sağlamıştır. Çağdaş Uluslararası İlişkiler sisteminin gelişmeye ve şekillenmeye başladığı bu dönemlerde Kafkasya ve üzerinde kurulmuş devletler artık küresel mücadelenin aktif oyuncular olmaya başlamıştır. Bu bölge, tarihi boyunca farklı medeniyetlerin etkileşimine sahne olmuş, tarihsel olarak Azerbaycan'ın bir parçasıdır. Karabağ, Güney Kafkasya'yı kontrol edebilecek hâkim bir noktada bulunmaktadır. Tarih boyunca dikkatleri cezbeden, Azerbaycan coğrafyasının ayrılmaz bir parçası ve kadim bir Türk vatanı olan Karabağ'ın ismine dair farklı rivayetler mevcuttur. Sasani hakimiyeti döneminde “Albanya” diye zikredilirken Arap fütuhatıyla beraber İslâm kaynaklarında “Arrân” olarak anılmaya başlamış ve akabinde Müslüman Türk hakimiyeti devriyle beraber “Karabağ” adını almıştır. Kalankatlı'nın kabaca Aras Nehri'den Hunan Kalesi'ne kadar uzanan sınırları yanı sıra zengin doğal kaynakları, güzel ve büyüleyici bir ülke olarak tarif ettiği Karabağ hakkında X. Asır İslâm kaynaklarında geniş bilgiler bulmak mümkündür. İklimin elverişli, suların bol (Kür ve Aras) ve toprağın verimli olması dolayısıyla Karabağ, X. Asırda yaşama elverişli bir coğrafya olarak tasvir edilmiştir. Berde'a, Bâb'ül-Ebvâb, Tiflis ve Beylekan'dan başka da tarihi kentlerin bulunduğu Karabağ'da, o dönem ekonomik ve sosyal hayatın zirve devri olmuştur. Nitekim müelliflerin kaydına göre insanları hoşgörülü, şehirleri mamur, ziraati bol, ticareti pek ziyade gelişmiş olan Karabağ'da Sanatsal, sosyo-kültürel ve ekonomik alanda önemli ilerlemeler katedilmişti. Bilindiği üzere Kafkasya Asya ile Avrupa'yı Anadolu üzerinden birbirine bağlayan stratejik bir coğrafya olması ve İslâm'dan evvel bölgede varlığını sürdüren siyasi oluşumların zafiyetleri nedeniyle hep göz kamaştırmıştır. Yine bu coğrafyanın gözde bölgesi ve Azerbaycan'ın en kadim vilayetlerinden biri olan Karabağ, stratejik tarihî önemini asırlar boyu hep koruya gelmiştir. Genel konumu itibarıyla Güney Kafkasya'da özelde ise Azerbaycan'ın önemli bir bölümünü oluşturan Karabağ, dünya tarihinin en eski yerleşim yerlerinden birini teşkil etmektedir. Nitekim Karabağ'da yapılan arkeolojik kazılar sonucunda tespit edilip bilim literatürüne kazandırılan ve en eskisi Azığ olmak üzere çeşitli mağaraların varlığı ve buralardaki yaşamsal kalıntılar, buranın eski yerleşim coğrafyalarından biri olduğu tezini güçlendirmektedir. Bu anlamda insan yaşamını kaçınılmaz kılan yer altı ve yer üstü doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin bir coğrafya olması da ayrıca eski bir yerleşim merkezi olduğunu pekiştirmektedir. Tarihin en eski çağlarından itibaren Musa Kalankatlı'nın da deyimiyle “...sayısız doğal kaynaklarıyla son derece güzel ve büyüleyiciliğiyle...” insanlığın nazarı dikkatini cezbeden ve özellikle köklü mazisiyle gerek insanlık ve gerekse Türk tarihine sunduğu imkânlar dolayısıyla Karabağ, tarihî süreçte farklı millet ve devletlerin hüküm sürdüğü ve bölgenin coğrafi sınırlarında buna paralel olarak değişiklikler yaşandığı gibi ihdas edilen yeni hükümetlerin yönetsel anlayışlarına bağlı olarak mevcut idarî, iktisadî, sosyal ve kültürel yapıları da bu anlamda değişime uğradığı coğrafi bir mekân olmuştur. Bu itibarla yeni hâkim idarecileri tarafından, bölgenin idarî nizamını sağlamak adına gerek merkezde ve gerekse diğer yerleşim merkezlerinde bir takım imar faaliyetlere başlanması yanında ticarî yolların güven altına alınması yolunda da muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Nitekim bölgenin stratejik ticarî bir güzergâh üzerinde bulunması bu durumu elzem kılmıştır. Ayrıca bölgenin coğrafi sathında bulunan önemli dağlar, mühim Nehirler ile verimli tarım arazileri bölgenin idarî ve iktisadî yapısına çok önemli katkılar

sunduğu görülmüştür.Tarihi Azerbaycan toprağı olan Karabağ ve Zengezur Koridorunun Ermeniler tarafından işgali sonrasında Türkiye ile Türk dünyası arasındaki bağ da kesilmiş olmaktadır. II. Karabağ Savaşı sonrasında Ermenilerin yenilgiyi kabul etmesi ve işgal altındaki toprakların önemli bir bölümünün kurtarılması ile yeni bir dönem başlamış oldu. Zengezur Koridorundan Türkiye ile Türk dünyasının doğrudan bağlantısının kurulması hem Türkiye hem de Türk dünyası için çok önemlidir. Bu çalışmada Güney Kafkasya ve özellikle Dağlık Karabağ ve Zengezur bölgesi tarihsel bir süreç içerisinde ele alınarak gelinen noktada önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmanın tarihsel yönteminden faydalanılan çalışmada gelinen süreçte Dağlık Karabağ'ın Ermeni işgalinden kurtulması ve Zengezur Koridorunun inşasının Türk dünyası için stratejik olarak önemli avantajlar sağladığı sonucuna 4392 km²'lik Karabağ, coğrafi olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin batı kısmında; Kür, Aras nehirleriyle günümüzde Ermenistan sınırları içinde Bulunan Gökçe gölü arasındaki dağlık bölge ile bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan bir yerdir(Aslanlı, 2001:393; Yalçinkaya, 2006:130). 1990'lı yıllarda bölgenin Ermenistan tarafından işgaline kadar, Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi, bütünüyle Azerbaycan toprakları ile kuşatılmış olup başka bir ülke ile herhangi bir sınırı bulunmamaktaydı (Yalçinkaya, 2006:129). Bölgede ortalama sıcaklık 0-10 oC, ortalama yıllık yağış oranı ise 600-1200 mm'dir. Coğrafi güzelliği ile dikkat çeken bölgenin dünyaca ünlü soğuk mineral su kaynakları bulunmaktadır. Bölge ayrıca maden yatakları, orman ürünleri ve tatlı su balıkçılığı açısından önemli bir merkezdir. 210000 hektar tarıma elverişli arazi bulunan Karabağ, metrekaresi olarak Azerbaycan'ın % 5'i kadardır.(Gökçe, 2011: 1112;Attar,2003:2). Ancak günümüzde Karabağ'ın ekonomik durumunun pek de iyi olduğu söylenemez. Karasal iklimin hakim olduğu bölgenin ekonomisi sınırlı sayıda meyve, tahıl ve hayvancılığa dayanmakta olup bölgede küçük çapta sanayi tesisleri de bulunmaktadır (Yalçinkaya,2006:129).

1.2. Türkmençay Antlaşması Öncesi Karabağ

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Güney Kafkasya bölgesi siyasi açıdan karışık bir durumda idi. 1747 yılında Nadir şah Afşar'ın ölümünden sonra Kafkasya ve Azerbaycan bölgesinde merkezi otorite zayıflamış ve bölge hanlıklara ayrılmıştı. Bu dönemde sadece Azerbaycan'da, yirmiyeye yakın hanlık ortaya çıkmıştı. Söz konusu hanlıklar arasında en etkilisi Türk aşiretlerinden Saraçlı boylarının idaresi altında olan Karabağ Hanlığı idi (Attar, 2003:4). Bu Hanlıklar, 1848 Rus işgaline kadar Safevi Devleti ve Osmanlı Devleti arasında Denge politikası ile varlıklarını sürdürmüşler; iç ve dış ilişkilerinde bağımsız hareket etmişlerdir (Yıldırım, Özönder, 1991:2). Gerek Selçuklu döneminde, gerekse bölgede bağımsızlık hareketinin başladığı hanlıklar döneminde, bölgede Ermenilere ait bir hanlık ya da buna yönelik herhangi bir siyasal hareketin varlığı söz konusu değildir. Bu durum,bölgede Ermeni nüfusunun az ve dağınık olduğu ve Ermeni Çuurunun etnik kimlik hüviyetinde bulunmadığına dair bir işaret olarak değerlendirilmektedir. (Yıldırım, Özönder, 1991:3). Rusya açısından Kafkasya, İran ve Osmanlı sınırına tampon bir bölge olmasının yanı sıra sıcak denizlere inme politikası açısından da önemli Coğrafya olarak görülmekteydi. Çar I. Petro döneminde (1722) Hazar Sahillerine inen ruslar, Şirvan Hanlığı üzerinden Kafkaslara kadar uzandılar. Rus ilerleyişi karşısında Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunan Azerbaycan hanlıklarına, Köprülü Abdullah Paşa komutasında bir kuvvet gönderilerek Güney Kafkasya bölgesi büyük ölçüde Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Ancak Osmanlı-Rus savaşının (1768-1774) sonucunda Kırım'ın Rusya'ya bağlanması ile Kafkasya bölgesindeki demografik yapı Ruslar lehine değişmeye başladı.

1.3. Sovyetler Birliği'nin Dağılması Sonrası Karabağ

1991 yılında Sovyetler Birliği resmen dağıldı. Sovyetler Birliğinin dağılması, Birleşik Devletler Topluluğu'nun (BTD) oluşturulması ve yeni Cumhuriyetlerin statüleri konusunda 8 Aralık 1991 Minsk Anlaşmasının 5. maddesinde üye ülkeler "birbirlerinin ülke bütünlüğünü ve mevcut sınırların dokunulmazlığını" tanıdılar. Söz konusu ilke, Ermenistan'ın imzaladığı 21 Aralık 1991 Alma Ata Deklarasyonu'nda teyit edildi (Yalçinkaya, 2006:133). Sovyetler döneminde,

Birliğe üye iki devlet arasındaki bir iç mesele Olarak kendini gösteren Karabağ sorunu, devletlerin bağımsızlığa kavuşmasıyla Birlikte tüm bölgeyi etkileyen küresel bir probleme dönüştü. Gran'ın, Ermenileri durdurmakta aciz kalması hatta onları desteklemesiyle, Azerbaycan Ayaz Muttalibov yönetimi, Batılı kurumlara müracaat etmek zorunda kaldı. Bölge ile yakından ilgilenen Batılı kurumlar, bu talep üzerine, BM ve AGGK bünyesinde bir takım çalışmalar başlattı (Yılmaz, 2010:72-73).Sovyetler Birliği'nin resmen dağılması Azerbaycanı büsbütün Savunmasız bıraktı. 1992 yılı boyunca Ermeni ve Rus askeri birlikleri, sınır boyunca Azerbaycan köyleri ve yerleşim alanlarını yağmalayarak, buradaki insanları katlettiler. Ermeni vahşetinin en büyük örneği ise 26 gubat 1992 yılında Karabağ'ın Hocalı kentinde sergilendi. Katliamda 33 çocuk, 106'sı kadın toplam 335 kişi katledildi. Bu katliamda 150 kişi de kayboldu (Attar, 2003:9).

Bu katliam üzerine Azerbaycan'da yönetim değişikliği oldu. Muttalibov, Moskova'ya kaçarken, Azerbaycan'da Halk Cephesi iktidara geldi. Temmuz 1992 seçimleriyle başa geçen Elçibey, ilk olarak Azerbaycan'ı birleşik Devletler Topluluğu'ndan çıkardı (Gülbüz, 2008:121). Elçibey iktidara

gelir gelmez Karabağ problemini tekrar AGGK'nin gündemine taşıdı. Azerbaycan'a karşı oluğan ılımlı yaklaşım, etkisini Helsinki toplantısında gösterdi ve söz konusu toplantıda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne ilişkin karar alındı. Ancak Elçibey yönetiminin büyük ümitler bağladığı AGGK, her iki ülkede barış girişiminde bulunmakla birlikte, istenilen sonuç elde edilemedi. Uluslararası alanda elde edilen olumlu sonuçlara rağmen, Ermeniler sağlanan ateşkesi ihlal ederek, her geçen gün Karabağ'ın etrafındaki Azerbaycan topraklarını işgal etmeye devam etti (Yılmaz, 2010:74-75).

Karabağ konusunda Batılı ülkelerin aktif rol alması, Rusya'yı rahatsız Etmekteydi. Bu rahatsızlığın sonucu olarak aynı dönemde Rusya'nın da desteklediği yeni bir uzlaş girişimi Kazakistan'dan geldi.

ancak Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev'in başkanlığında bir araya gelen tarafların Diplomatik görüşmelerinden herhangi bir sonuç elde edilemedi. Bunun üzerine Rusya, doğrudan girişimde bulunarak tarafları 19 Eylül 1992'de Soçi'de Biraraya getirdi. Bu görüşmede geçici süreli bir ateşkesin sağlanmasına ve bölgeye gözlemcilerin gönderilmesine ilişkin bir belge imzalandı. Ancak Erivan'ın Karabağ ve Nahçıvan'a tekrar saldırması, görüşmeleri sonuçsuz bıraktı (Yılmaz, 2010:75)

1.4. Karabağ'da Etnik yapı ve demografik değişim

Azerbaycan toprakları stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca sık sık etno-demografik değişikliklere maruz kalmıştır. Bunda jeopolitik konumunun da etkisi büyüktür. Kimmerler ve Sakalar gibi kadim milletlerin yaşadığı bir coğrafya olması bu konumunun eski devirlere kadar uzandığının kanıtıdır. Bölgenin güçlü devletleri bu konumu sebebiyle gerek işgal etmek gerekse kendilerine tabi kılmak suretiyle bölgede egemenlik kurmaya çalışmışlardır. Bu durum bölgenin demografik yapısına da etki etmiştir. Özellikle de XIX. Asırdan itibaren bölgenin etnik yapısı planlı bir şekilde değişime tabi tutulmuştur. Bu değişimin tarihsel süreklilik içerisinde takibinin yapılarak ortaya konulması bölgenin gelecekte ne gibi olaylara gebe olduğunu göstermek açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle Azerbaycan'ı ve onun sürgit problemlerini anlamada etnografik bir incelemenin gerekliliği ve faydası ortadadır. Bu makalede bugünkü Azerbaycan'ı oluşturan etnik gruplar (daha çok son iki asırlık) tarihi süreçleriyle birlikte ele alınmaya çalışılmıştır.1723 yılından beri Hristiyan Gürcü ve Ermenilerle temas halinde bulunan Rusların Müslüman Topraklarına müdahaleye başlamasıyla birlikte, Ermeniler Güney Kafkasya'da önemli müttefikleri Haline gelmiştir. XX. Yüzyılda Ermenistan'a dönuşen Batı Azerbaycan topraklarında Yüzyılın başlarına kadar Ermeniler küçük bir azınlığı teşkil etmişlerdir. Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bulunan 8 adet "Revan

Tapu Tahrir Defterleri”, bu bölgenin demografik açıdan Azerbaycan toprağı olduğunu göstermektedir. XIX. asrın başlarında Ruslar’ın Kafkasya’ya müdahalesi, Azerbaycan topraklarının yüzyıllardır sabit kalmış etno-demografik yapısını bozmuştur. İran ve Osmanlı devletlerinin kendi iç problemleriyle meşgul oluşunu fırsat bilen Rusya, XIX. Asrın başlarında Kafkasya’ya karşı hızlı bir işgal hareketi başlatmış ve kısa sürede Güney Kafkasya’yı hakimiyeti altına almıştır. 1804 yılından 1828 yılına kadar süren bu işgal esnasında Azerbaycan topraklarına gayrimüslimler yerleştirilmeye başlamıştır. Bu amaçla Erivan ve Nahçıvan’da Ermenileri göç ettirmek için komiteler kurulmuş, göç edenler Nahçıvan, Erivan ve Karabağ’da iskan edilmişlerdir. Buna mukabil, Azerbaycanlı nüfus göç ettirilerek sayısı azaltılmıştır. İşgalin başından Gülistan antlaşmasına kadar geçen sürede Karabağ’daki 20.000 Azeri aileden yalnız 3.000’i kalmıştır. 10 1801-1811 yılları arasında Batı Azerbaycan’ı işgal eden Ruslar, 100’den fazla Azerbaycan köyünü boşaltmışlar, terkedilmiş köylere ise İran ve Türkiye’den getirilen Ermenileri yerleştirmişlerdir. Bu bölgeye dışarıdan, bu yıllarda, yaklaşık olarak 1.100 ermeni ailesi getirilmiştir. 11 1828 Türkmençay antlaşmasıyla Kuzey Azerbaycan’a resmen sahip olan Rusya, 3 yıl içerisinde İran’dan 75.000, Türkiye’den ise 130.000 olmak üzere yaklaşık 200.000 Ermeni’yi Azerbaycan’ın belirli bölgelerine yerleştirmiştir. XIX. Yüzyıl başlarında bugünkü Ermenistan arazisinde yaşayan nüfusun %80’i Azeri idi. Erivan’da ise Azerilerin oranı %84’ü bulmaktaydı. Ancak Rus işgali ile birlikte bu bölgedeki Müslümanların sayısı 69.000’e gerilerken dışarıdan 134.000 ermeni getirildi.1801-1831 yılları arasında 150.000 civarında Müslüman Azerbaycan’ı terk etmiştir. Bunlar içerisinde 112.000 Azeri ve 35.000 Kürt bulunmaktadır. Batı Azerbaycan’da yapılan bu değişikliklerle Erivan merkezli bir tampon bölge oluşturulmuş ve bu sayede bir taraftan Azerbaycan köylerin birbirleri ile irtibatı kesilirken, diğer taraftan da dağınık haldeki ermeni köyleri birleştirilmiştir. 12 Ruslar, 1830’larda, serflikten azlettikleri binlerce Rus köylüsünü Azerbaycan’a getirerek verimli arazilere yerleştirmiştir. Getirilen bu Ruslar iskan edilmek suretiyle 30 kadar Rus köyü kurulmuştur. 13 Azerbaycan’a ikinci büyük Rus göçü XX. Asrın başlarında gerçekleşmiştir. 1912’de Mugan’a göç ettirilen Rusların sayısı 20.000 civarındadır.

2. Karabağ Savaşı ve Güney Kafkasya’da Yeni Dönem

Azerbaycan – Ermenistan arasında yaşanan II. Karabağ Savaşı’na doğrudan etki eden en önemli faktör şüphesiz iki ülkenin askeri güç unsurlarıdır. Bu sebeple iki ülke arasındaki savaşı incelemenden önce bu devletlerin askeri güç unsurlarını karşılaştırmalı olarak irdelemekte fayda bulunmaktadır. Azerbaycan’ın savunma harcamaları 1995 yılında 66 milyon USD civarında seyrederken, 2005 yılında 304 milyon USD’ye, 2008 yılında 1,5 milyar USD’nin üstüne, 2014 yılında da 3,1 milyar USD’ye çıktığı görülmektedir. Ermenistan’ın savunma harcamaları ise 1995 Yılında 52 milyon USD, 2005 yılında 140 milyon USD, 2008 yılında 395 milyon USD, 2014 Yılında ise 457 milyon USD olmuştur.9 Savaş öncesi Azerbaycan’ın savunma harcamaları için 2020 yılında ayırmış olduğu pay 2,73 milyar USD civarında olup, bu miktar toplam bütçenin %5,4’lük kısmına tekabül etmektedir. Ermenistan’ın savunma harcamalarına ayırmış olduğu Pay ise 500 milyon USD’dir. Bu miktar ülkenin sahip olduğu bütçenin %4,7’lik kısmıdır.10 İki ülkenin sahip olduğu asker sayısı da savaşın seyrinde belirleyici olmuştur. Azerbaycan Ordusunun asker sayısı 66 bin civarındayken, Ermenistan’ın asker sayısı 51 bindir.11 Bu Sayılara rezerv kuvvetler de eklendiğinde Ermenistan’ın asker sayısı 210 bine, Azerbaycan’ın ise 300 bine çıkmaktadır.12 Diğer taraftan Azerbaycan Kuvvetleri bünyesinde 220 tank, 595 zırhlı muhabere aracı, 270 Top, 37 savaş uçağı, 15 saldırı uçağı, 16 savaş helikopteri bulunmaktadır. Ermenistan’ın envanterinde ise; 165 tank, 460 zırhlı muhabere aracı, 169 top, 18 savaş uçağı, 15 saldırı uçağı, 15 savaş helikopteri yer almaktadır. Ayrıca Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri bünyesinde deniz kuvvetleri komutanlığı yapısı vardır ve bu kuvvete bağlı unsurlar Hazar Denizi’nde görev yapmaktadır.

2.1. Savaşın Başlaması ve Seyri

Azerbaycan ve Ermenistan kuvvetleri arasında sınır hattında dönem dönem çatışmalar yaşanmıştır. Temmuz 2020 ayı içerisinde Tovuz bölgesinde yaşanan çatışmalar, İkinci Karabağ savaşı öncesinde son yıllarda iki taraf arasında yaşanan önemli çatışmalardan biri olarak kabul görmektedir. Ancak bu çatışmaların Karabağ bölgesinin dışında, enerji nakil hatlarının yakınında olması ve Azerbaycan ordusundan Tümgeneral Polat Haşimov'un da burada şehit edilmesi Azerbaycan kamuoyunda büyük tepkiye sebep olmuş, vatandaşlar meydanlarda toplanarak seferberlik çağrısında bulunmuştur.¹⁵ Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki bu gerginlik Eylül 2020 ayında Dağlık Karabağ'da yaşanan çatışmalarla zirve noktasına ulaşmıştır.

16 “İkinci Dağlık Karabağ Savaşı” ya da “44 gün Savaşı” olarak bilinen bu savaş, 27 Eylül 2020’de Bakü’nün Dağlık Karabağ’ın güneyin o bölgenin daha az dağlık bölgelerini ele geçirmek amacıyla bir saldırı düzenlemesiyle başlamıştır.²⁷ Eylül 2020 tarihinde Ermenistan’ın Azerbaycan sivil yerleşim birimlerine saldırması üzerine Azerbaycan ordusunun meşru müdafaa hakkına dayalı olarak başlattığı harekât, 44 günde gelen zaferin fitilini ateşlemiştir. Söz konusu 44 günlük sürede, uluslararası kamuoyu cephe hattında olmayan yerleşim yerlerindeki sivillere saldıran ve sürekli olarak ilan edilen ateşkesleri ihlal eden bir Ermenistan’a; başarılı bir şekilde sürdürdüğü harekât ile topraklarını ve yerleşim merkezlerini tek tek işgalden kurtaran Azerbaycan’a; tarihe not edilen önemli açıklamalara ve görüşmelere ve Türkiye’nin ürettiği SİHA’ların Azerbaycan’ın elde ettiği zaferde oynadığı role şahitlik etmiştir. 27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan’ın başlattığı saldırılara karşılık veren Azerbaycan Fuzuli ve Cebrail bölgelerindeki 6 köyü Ermenistan işgalinden kurtarmıştır. Aynı gün, Ermenistan Karabağ’daki durum nedeniyle ülkede “savaş durumu” ve “genel mobilizasyon” ilan etmiştir. Azerbaycan Milli Meclisi ise, ülkenin bazı şehir ve bölgelerinde savaş hali ilan edilmesi kararı almıştır. Ermenistan’ın Terter şehrine ateş açması ve saldırılarına devam etmesi üzerine Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev ülkede kısmi seferberlik ilan edilmesine yönelik kararı imzalamıştır. Fuzuli-Cebrail ve Ağdere-Terter yönlerinde kaybettikleri mevzileri geri almak için saldırı girişiminde bulunan Ermeni güçleri ağır kayıplar vererek geri çekilmiştir. Azerbaycan 4 gün boyunca devam eden çatışmalarda, yaklaşık 200 tank ve zırhlı aracın, 228 top ve füze sisteminin, 30 hava savunma sisteminin, 6 komuta yönetim ve komuta gözlem muntikasının, 5 mühimmat deposunun, 110 otomobilin ve 1 S-300 sisteminin imha edildiğini açıklamıştır. ilerleyen süreçte, Azerbaycan Cebrail, Fuzuli, Gence ve Zengilan gibi tarihi ve kritik öneme sahip kentleri ve onlara bağlı köyleri Ermenistan işgalinden kurtarıırken, Ermenistan sürekli olarak sivilleri hedef almış ve insani ateşkesleri ihlal etmiştir. Örneğin, Azerbaycan ve Ermenistan, Moskova’da gerçekleşen görüşmelerde 10 Ekim 2020, saat 12.00’den itibaren ateşkese varılması konusunda anlaşmış, ancak Ermenistan dakikalar içerisinde ateşkesi bozmuştur. Ermenistan’ın ateşkesin üzerinden 24 saat geçmeden 11 Ekim’de Gence kentine füzelerle saldırması sonucu 5 kişi ölmüş ve 28 kişi yaralanmıştır. Ermenistan ABD’nin Açıkladığı ve 26 Ekim 2020 tarihinde yerel saat ile 08:00’da yürürlüğe gireceğini duyurduğu insani amaçlı geçici ateşkesi de yürürlüğe girdikten 5 dk. sonra 08.05’te ihlal etmiştir. Ermenistan Azerbaycan’ın Gence ve Mingeçevir kentlerine füze saldırısı düzenlemiş ve saldırıda 13 sivil hayatını kaybetmiş ve 45’ten fazla kişi yaralanmıştır. Ermenistan’ın Azerbaycan’ın Terter kentinde defin için mezarlığa giden sivillere yönelik düzenlediği saldırıda 3 kişi hayatını kaybetmiş ve 3 kişi yaralanmıştır. 30 Ekim 2020 tarihinde Azerbaycan 9 köyü daha Ermenistan’ın işgalinden kurtardığında, Ermenistan ülkenin Berde kentindeki sivilleri Smerç füze sistemi ile hedef almış, ancak Azerbaycan bu füze sistemini imha etmiştir. Söz konusu 44 günlük süreçte insanlık suçu niteliğindeki bu saldırıların sayısız örneğini vermek mümkündür.⁸ Kasım 2020’ye gelindiğinde ise Karabağ’ın sembol şehri Şuşa işgalden kurtarılmıştır. Savaşın başlamasından kırk dört gün sonra, 10 Kasım 2020’de Bakü’nün açık olarak galip geldiği bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Pek çok şartın arasında, Azerbaycan’ın savaş sırasında kazandığı arazileri elinde tutmasına izin verilmesi mevcuttur. Dahası, Dağlık Karabağ’ı çevreleyen Ermeni işgali altındaki tüm bölgeler Şekil-1’de yer aldığı üzere 1 Aralık

2020'den itibaren Azerbaycan'a geri verilmiştir. Diğer taraftan anlaşma gereği, Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasındaki stratejik Laçın Koridoru boyunca yaklaşık 2.000 Rus barış gücü görev yapmaktadır.

Bu savaşın ardından Ermenistan'ın yaklaşık 30 yıldır işgal altında tuttuğu Azerbaycan topraklarından 5 il, 4 kasaba ve 286 köy kurtarılmıştır. Savaşın bedeli yüksek olmuştur. yaklaşık 3.360 Ermeni askeri ölmüş, 2.820 Azerbaycan askeri şehit olmuştur. Bunun yanı sıra yaklaşık 150 sivil hayatını kaybetmiştir. Erivan aynı zamanda çok daha ağır maddi kayıplar yaşamıştır. Savaşla ilgili kesin bilgiler sınırlı olsa da (ve zaman geçtikçe hala ortaya çıkmakta), bir bilgi kaynağı Ermeni teçhizat kayıplarını 245 ana muharebe tankı dahil olarak belirtirken, Azerbaycan için buna karşılık gelen rakam sadece 36'dır. Benzer bir eşitsizlik –büyük ölçüde Bakü lehine – topçu parçaları ve kaybedilen piyade savaş araçları gibi diğer kategorilerde de görülmektedir. Azerbaycan'ın İHA'lar aracılığıyla havadaki hakimiyeti, bu dengesiz durumun altında yatan en önemli faktörlerden biridir. İsrail Füze Savunma örgütü'nün baş müdürü Uzi Rubin, savaşı “insansız uçakların geleneksel bir kara kuvvetini ezdiği, acizlik seviyesine getirene kadar öğüttüğü ve Azerbaycan kara kuvvetlerinin devreye girmesinin önünü açtığı ilk postmodern çatışma” olarak nitelendirmektedir”. Bunun altında yatan ise Ermenistan'ın (zayıf) hava savunmasının büyük ölçüde Azerbaycan insansız hava araçları tarafından etkisiz hale getirilmesidir. 2020 yılı savaşı 44 gün sürmüş, Azerbaycan ordusu Karabağ toprakları dahil işgal altında olan topraklarının önemli bir bölümünü kurtarmış, Rusya'nın devreye girmesiyle taraflar anlaşma masasına oturmuştur. Azerbaycan'ın bu başarısında sahip olduğu askeri güç kapasitesinin ve modern savaş teknolojisinin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu noktada Azerbaycan'ın en önemli kozu, şüphesiz ki sahip olduğu enerji kaynakları olmuştur. diğer taraftan devletlerin, milletlerin ve farklı sistemlerin bütünleştiği global bir düzende, karar alıcı odakları hem iç hem dış politikada etkilemek uluslararası ilişkiler bakımından oldukça önemlidir. Uzun yıllardır karar alıcılar, özellikle dış politikayı ilgilendiren konularda; Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, İstihbarat örgütleri gibi aktörlerden gelen bilgi ve öneriler üzerinden karar alma süreçlerini işletmektedir. Ancak soğuk savaş döneminin sona ermesi ve küreselleşmenin dünya genelinde etkisinin artmasıyla yeni aktörlerin de bu süreçte söz sahibi olduğu görülmektedir. Bu aktörlerin başında diaspora örgütleri gelmektedir. İkinci Karabağ Savaşı'na giden süreçte, Ermenistan'ın çatışma bölgesi dışında düzenlediği en önemli saldırı 12 Temmuz 2020'de gerçekleşen “Tovuz Saldırıları”dır. Tovuz saldırılarının en önemli özelliği ve dünyanın ilgisini çeken tarafı, saldırının 30 yıldır devam eden sıcak temas hattının dışında gerçekleşen en büyük çaplı çatışmalardan biri olmasıdır. Bu haliyle Tovuz saldırıları, Dört Gün Savaşları'ndan sonra yaşanan en yoğun çatışmadır. Tovuz, sıcak çatışmaların devam ettiği Dağlık Karabağ'da değil, daha kuzeyde Dağlık Karabağ'a yaklaşık olarak 200 kilometrelik uzaklıkta, Azerbaycan-Ermenistan sınırında bulunmaktadır. Tovuz, Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan ekonomik ortaklığı açısından kilit bölgelerden biridir. Tovuz; 1. Hazar petrollerini Türkiye üzerinden dünyaya ulaştıran Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı'nın; 2. Hazar'ın en zengin yataklarından biri olan Şahdeniz sahasındaki doğalgazı Türkiye'ye ulaştıran Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın (TANAP); 3. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı'nın (BTK) geçtiği kilit bir güzergâh konumundadır. Bununla birlikte Tovuz, Azerbaycan'ın en önemli ekonomik ikmal noktalarından biridir ve bu haliyle Azerbaycan'ı Gürcistan'a, dolayısıyla dünyaya bağlayan en önemli kara ve demiryolu bağlantıları da buradan geçmektedir. Azerbaycan ordusunun kontrolüne geçtiğini bildirmiş, 28 Eylül'de ise bir köy ile stratejik önemi olan Murovdağ Azerbaycan tarafından geri alınmıştır. Murovdağ, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ ile bağlantı yolunu gözetleyebilmek için son derece önemlidir. Çünkü burası, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ bölgesine ikmalde kullandığı en büyük yollardan bir tanesi olan M11 karayolunu denetleyecek stratejik bir mevkidir. Çatışmaların başladığı ilk gün, yedi köyün ele geçirilmesi, her şeyden önce, 30 yıldır toprakları işgalde olan ve 2016'da yaşanan “4 Gün Savaşları” dışında herhangi bir toprağını geri alamayan Azerbaycan için büyük bir manevi güç

olmuş, “topraklarını işgalden kurtaramayan ülke” yönündeki algı nedeniyle uzun yıllar incinen gururu bir anlamda tamir edilmiştir. Savaşın ilk günü sağlanan bu başarı ayrıca, Ermenistan ordusunun daha üstün olduğu, Azerbaycan’ın herhangi bir müdahalesinde Rusya’nın askeri olarak anında karşılık vereceği tezini çürütmüştür ki, bu durum Azerbaycan’a zaferi getirmiş, gerek sahada ve diplomatik alanda, gerekse her iki ülkenin kamuoyları nezdinde psikolojik üstünlük Azerbaycan’a geçmiştir. 27 Eylül saldırılarını gerçekleştiren Ermenilerin gözden kaçırdıkları asıl nokta, Azerbaycan’ın 1990’lı yıllardaki Azerbaycan olmadığıdır. İki ülkenin askeri verileri karşılaştırıldığında da Ermenistan’ın kendi öz gücüyle Azerbaycan ile mücadele etmesinin mümkün olmayacağı açıkça görülebilir. Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü’nün (SUPRI/Stockholm International Peace Research Institute/Stockholm) 2019 verilerine göre, Azerbaycan’ın askeri harcamaları 1.854 milyar dolar, Ermenistan’ın ise 673 milyon dolardır (Sipri.org, 2020). 2009 ve 2018 yılları arasında Azerbaycan’ın askeri harcamaları yaklaşık olarak 24 milyar dolar iken, Ermenistan aynı dönemde 4 milyar doların biraz üzerinde askeri harcama yapabilmiştir (Bhutia, 2019). Özetle, Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılından itibaren sahip olduğu enerjiyi, askeri gücünü geliştirmek için kullanmış ve İkinci Karabağ Savaşı’nda görüldüğü üzere modern silahlarla donatılmış ve iyi eğitim almış personeli ile çağa uygun bir ordu kurmuştur (Özdaşlı, 2017). Azerbaycan savaştan galip çıkmasına rağmen Karabağ Ermenilerinin Karabağ’a geri dönmelerine müsaade etmiş ve bu amaçla Laçın koridorunu açmıştır. Ancak söz konusu koridorun Azerbaycan’a ait madenlerin yasadışı şekilde satışı için Karabağ Ermenileri ve Ermenistan tarafından kullanıldığının tespit edilmesi üzerine madenlerin yasa dışı satışına son vermek amacıyla Laçın koridorundan geçişler kontrol altına alınmıştır. İkinci Karabağ Savaşı, yalnızca Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan bir çatışma olmanın ötesinde, Güney Kafkasya bölgesinin jeopolitik dinamiklerini köklü biçimde değiştiren tarihi bir dönüm noktası olmuştur. 44 gün süren savaş, Azerbaycan’ın uluslararası alanda tanınan topraklarını geri almasıyla sonuçlanmış ve bölgedeki statükoyu kökten değiştirmiştir. Savaş süresince Azerbaycan’ın modern askeri teknolojilerden etkin biçimde yararlanması, özellikle insansız hava araçlarının (İHA) kullanımı, savaşın seyrini belirleyen önemli bir faktör olmuştur. Bunun yanında, Türkiye’nin Azerbaycan’a verdiği diplomatik ve askeri destek ile Rusya’nın çatışmadaki konumunu yeniden tanımlaması, uluslararası güç dengeleri açısından da dikkate değer gelişmelere yol açmıştır.

İkinci Karabağ Savaşı, aynı zamanda etnik yapıların, tarihi hak iddialarının ve uluslararası hukukun sahadaki gerçekliklerle nasıl çatışabileceğini göstermiştir. Ermenistan’ın sivillere yönelik saldırıları ve Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü sağlama çabası, uluslararası toplumun savaş hukuku ve insan hakları konularında yeniden düşünmesine neden olmuştur

Bununla birlikte, savaş sonrası imzalanan ateşkes anlaşması yeni bir dönemin başlangıcı olmuş, bölge için hem umut hem de kırılganlık taşıyan bir barış sürecinin kapılarını aralamıştır. Bölgedeki yeniden yapılanma süreci, demografik değişimler, mültecilerin dönüşü ve ekonomik kalkınma projeleri, Karabağ’ın geleceği açısından belirleyici olacaktır. Ancak kalıcı bir barışın sağlanması, yalnızca askeri zaferlerle değil, diplomasi, karşılıklı güven inşası ve uluslararası iş birliğiyle mümkün olacaktır.

2.2. Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma

Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve İlkeleri

Sürdürülebilir kalkınma, günümüz nesillerinin ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yeteneklerini tehlikeye atmadan kalkınmayı sağlayan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan Brundtland Raporu’nda uluslararası kamuoyunun dikkatine sunulmuştur. Bu tanım, ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasındaki dengeyi

vurgulamakta ve kalkınmanın yalnızca ekonomik göstergelerle ölçülemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmanın temel amacı, ekonomik refahı artırırken doğal kaynakların korunması, çevrenin tahrip edilmemesi ve toplumlar arası adaletin sağlanmasıdır. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma üç ana boyut üzerinde şekillenmektedir: ekonomik gelişme, çevresel koruma ve sosyal adalet.

Sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkeleri şunlardır:

İhtiyaçların Karşılanması: Özellikle yoksul kesimlerin temel ihtiyaçlarının öncelikli olarak karşılanması hedeflenmektedir. Kalkınma sürecinde herkesin temel hizmetlere, eğitime ve sağlık hizmetlerine erişimi sağlanmalıdır.

Doğal Kaynakların Verimli Kullanımı: Doğal kaynaklar, yalnızca bugünkü ihtiyaçları karşılamak için değil, gelecek nesillerin de yararlanabileceği şekilde dikkatli ve verimli bir şekilde kullanılmalıdır.

Çevresel Koruma: Ekonomik faaliyetlerin doğaya zarar vermemesi, çevre kirliliğinin önlenmesi ve ekosistemlerin korunması sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez bir unsurudur.

Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Dengenin Sağlanması: Kalkınma projeleri yalnızca ekonomik kazanç sağlama amacı taşımamalı, aynı zamanda sosyal eşitliği ve çevresel sürdürülebilirliği de dikkate almalıdır.

Katılımcı Yönetim: Bireylerin, toplulukların ve sivil toplum kuruluşlarının kalkınma sürecine aktif katılımı sağlanmalıdır.

Bu ilkelerin yanı sıra, eğitim, bilinçlendirme ve kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi de sürdürülebilir kalkınmanın destekleyici unsurları arasında yer almaktadır. Toplumun her kesiminin çevre bilinci geliştirmesi ve bu konuda aktif rol alması, kalkınmanın uzun vadede sürdürülebilir olabilmesi için hayati öneme sahiptir. Özellikle karar alma süreçlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve adil temsil, sürdürülebilir kalkınmanın toplumsal boyutunun güçlenmesine katkı sağlar.

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA'lar), bu kavramı küresel ölçekte somutlaştırmıştır. Toplamda 17 ana hedef ve 169 alt hedeften oluşan SKA'lar, yoksulluğun ortadan kaldırılmasından, eşitsizliklerin azaltılmasına ve iklim değişikliğiyle mücadeleyle kadar geniş bir yelpazede sürdürülebilir kalkınma vizyonunu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, sürdürülebilir kalkınma yalnızca ekonomik büyümeye odaklanan klasik kalkınma modellerinden ayrılmakta; çevre, toplum ve ekonomi arasındaki hassas dengeyi koruyarak, tüm canlıların haklarını gözeten kapsayıcı bir anlayış sunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın başarısı, kısa vadeli çıkarlar yerine uzun vadeli düşünmeyi ve tüm paydaşların işbirliğini zorunlu kılmaktadır.

2.3. Karabağ'da tarım, turizm, enerji gibi sektörlerin potansiyeli

Dünyanın en hızlı büyüyen ve gelişen sektörlerinden biri turizm sektörüdür. Turizm, ülkelerin hem sosyal hem de ekonomik kalkınmasında büyük önem taşımakta, ülke gelirlerinin oluşmasında ve dış ticaret dengesinin korunmasında önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda turizmin bir entegrasyon unsuru olarak geliştirilmesi çağımızın gerekli konularından biri haline gelmiştir. İstihdama ve ödemeler dengesine katkı sağlayan turizm sektörü bölgesel kalkınmayı hızlandırmak için kalkınmayı sanayi merkezlerinden kırsal alanlara taşımaktadır. Özellikle gelişmekte olan bazı ülkelerde turizm için sunulan ürün ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, turizmde rekabet avantajına ve yeterli paya sahip olmasına bağlıdır

(Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002:185). Bu bağlamda gelişmekte olan ülke olarak Azerbaycan ekonomisi için turizm ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, yoksulluk, işsizlik, az gelişmiş bölgelerin kalkınması ve diğer sorunlarla başa çıkmak için stratejik öneme sahiptir.

Karabağ Zaferi'nden sonra, Azerbaycan'ın ekonomik kalkınma modelinin yeni gerçeklere uygun olarak iyileştirilmesi, yönetimin daha esnek ve etkin bir şekilde düzenlenmesi gerekmiştir. Azerbaycan topraklarının Ermeni işgalinden kurtarılmasından sonra, Cumhurbaşkanı, ekonomik bölgelerin yeni bölünmesini onaylayan ve ülke ekonomisini yönetmek için stratejik mekanizmaların yenilenmesini başlatan önemli bir kararname imzalanmıştır. Bu kararname ile kurtarılan toprakları restore etme, gelecekteki kalkınmalarını sağlama, gerekli altyapıyı oluşturma ve nüfusu kendi topraklarına geri döndürme konularında geniş çaplı önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Bu etkinliklerin daha verimli şekilde düzenlenmesinde yeni ekonomik bölgelemenin stratejik önem taşıyacağı düşünülmektedir.

Karabağ bölgesinin kurulduğu günden bu yana kendine has özellikleri, istihdam biçimleri, doğal kaynakları, zengin tarihi ve kültürel mirası ile anıldığı bilinmektedir (Cabbarov, 2017:25). Şuşa, Hankendi, Ağcabedi ve Berde şehirleri ile birlikte Ağdam, Füzuli, Terter, Hocavend ve Hocalı şehirleri de tarihsel olarak Karabağ'a aittir. Aynı zamanda Karabağ bölgesi, güçlü bir ekonomik potansiyele sahiptir. Bir dağ silsilesi ile çevrili Zengezur bölgesi 1861 yılında kurulmuş ve bu bölgenin doğu kısmı Azerbaycan'da yer almaktadır. Doğu Zengezur bölgesi Kelbecer, Kubadlı, Cebail, Laçın ve Zengilan şehirlerini içermektedir. (Əlirzayev, 2010:32). Bu tarihsel gerçekler ve faktörler bağlamında yaklaşıldığında, bölgedeki ekonomik ilkelerin modern gerçeklere uyarlanması ve düzenlenmesi önemlidir (İsmayılov, 2009:28). Karabağ ve Doğu Zengezur Azerbaycan'ın en güzel bölgelerinden biridir. Büyüleyici doğası, zengin manevi ve kültürel gelenekleri ile bu bölgeler, birçok önde gelen Azerbaycanlı bilim adamı, şair, yazar, sanatçı, müzisyen ve şarkıcının doğum yeridir. Karabağ, Azerbaycan müziğinin beşiğidir. Azerbaycan folklorunun en eski ve en nadide örneklerinden biri olan yüzlerce müzik eserleri Karabağ'da yapılmıştır. Karabağ ve Zengezur Azerbaycan'ın en eski tarihi bölgelerindendir. 1968'de Karabağ'daki Azılı Mağarası'nda bulunan kalıntılar, bu bölgede 250-300 bin yıl öncesine kadar yaşayan insanlara işaret etmektedir. Bu kadim toprakların zengin doğası ve doğal kaynakları her zaman ilgi odağı olmuştur.

Azerbaycan dünyada var olan 11 farklı iklim tipinden 9'una sahip bir ülkedir. Ekvator ve Kutup iklimleri dışında kalan bütün ılıman iklim şartları yıl boyunca bu bölgede yaşanmaktadır.

İnanç Turizmi

Turizmi Karabağ ve Doğu Zengezur turizm bölgelerinde tarihi camiileri, türbeleri, Alban Hristiyanlıklısıeleri inanç turizmi için önemli potansiyele sahiptir. Gutlu Musa türbesi, Genceser Manastırı, Ağoğlan Manastırı, Qiyaslı Camisi, Ağdam Cuma Camisi, Aşağı Gövher Ağa Camisi, Saatlı Camisi, Çöl Gala Camisi, Mardinli Camisi, Dondarlı Camisi, Merdinli Camisi, Hacı Alekber Camisi, Qacar Camisi, Dedeli camisi, Karahanbeyli Camisi ve diğerleri bu turizm bölgelerinin inanç turizminde potansiyel olarak kullanılabilecek eserler arasındadır (Karabağ Bilgi İletişim Teknolojileri Merkezi, 2022).

Spor Turizmi

Günümüzde, turizm ve spor arasındaki etkileşim büyümektedir. Her iki sektör de modern gereksinimler doğrultusunda küreselleşen bir ekonomide hızla gelişen endüstrilerdir (Aydın ve Eren, 2019:45) Turizm sektöründeki gelişme hızının artmasıyla beraber, insanları sadece güneş, kum ve deniz unsurlarını içeren kitle turizm faaliyetlerine değil, aynı zamanda daha ilginç olduğu düşünülen yeni turizm türlerinin arayışına da yöneltmektedir. Turistlerin kitle

turizminden farklı olarak gördüğü turizm türlerinden biri de “spor turizmi”dir. Spor turizmi, insanların spor etkinliklerini izleyerek vakit geçirmek için evlerinden çıkmaları veya bu etkinliklere katılmak için doğrudan seyahat etmeleri sonucunda meydana gelen etkinliklerin tümüdür (Bilalov, 2006:37). Karabağ ve Doğu Zengezur bölgeleri dünyada popülerliği ile öne çıkan ve çok geniş bir kitleye sahip olan futbol, voleybol, boks, güreş, bisiklet ve golf gibi sporlar için yüksek potansiyele sahiptir. Söz konusu faaliyetlerle ilgili yakın gelecekte projelerin hayata geçirilmesi planlanmaktadır.

Tarih ve Kültür Turizmi

Karabağ ve Doğu Zengezur bölgeleri tarihi, maddi ve kültürel anıtları, zengin edebiyatı, sanat ve müzik kültürü bakımından zengindir. İnsanların emeği sonucu oluşan ve bölge yaşamında yaygın olarak kullanılan Karabağ el sanatının büyük ve zengin bir tarihi vardır. Karabağ’da bulunan kap, silah ve süs eşyaları sadece tarihi bir gerçek değil, aynı zamanda onu hazırlayan sanatkarın ustalığı hakkında da değerli bir bilgi kaynağıdır. Yapılan sanat eserleri arasında öyleleri vardır ki, üzerlerinde olan çizim ve süslemelerle dönem insanların örf ve adetleri, dini inançları ve hatta kıyafetleri hakkında bilgi edinilebilmektedir. Karabağ halk sanatı tarihi, etnografik ve sanatsal özellikleri giysilere de yansımıştır. Bu özellik hem belirli bir şekle sahip giysilerde hem de süslemelerinde olduğu kadar sanatsal nakış, dokuma ve örgülerde de kendini gösterir (Soltanova, 2015:45). Karabağ ve Doğu Zengezur, tarih ve kültür turizmi potansiyeli açısından; Beyler Evi, Han Kızı Natevanın Sarayı, İbrahimhalil Han Sarayı, Şuşa Kalesi, Karabağ Han Sarayı, Selim Kervansarayı, Üzeyir Hacıbeyli’nin Evi, Bülbül’ün Ev Müzesi, Molla Penah Vakıf Türbesi, Ağdam Devlet Dram Tiyatrosu, Şahbulak Kalesi ve başka birçok tarihi ve kültürel eserleri ile önemlidir. 2020 yılının sonlarından itibaren bu eserlerin birçoğunun restore edilmesine başlanmıştır.

Mağara Turizmi

Karabağ ve Doğu Zengezur bölgeleri Azerbaycan’ın mağara turizm potansiyeline sahip turizm bölgelerindendir. Mağara turizmi açısından önemli potansiyele sahip Karabağ bölgesi Hocavend’de bulunan Azıh Mağarası, 8 koridoru ve 600m. Uzunluğu ile dikkat çeken mağaraların başında gelmektedir. Koridorlarının bazıları 20-25 metre yüksekliğindedir. Zar ve Tağlar mağaraları da mağara turizmi ile ilgilenen ziyaretçiler için önemli potansiyele sahiptir (Karabağ Bilgi İletişim Teknolojileri Merkezi, 2022).

Termal Turizm

Karabağ ve Doğu Zengezur Bölgeleri termal şifalı sular açısından zengin bir bölgedir. Deniz seviyesinden 2225 metre yükseklikte bulunan “İstisu” termal suyu Doğu Zengezur bölgesinde Kelbecer’in batı kesiminde yer alır. Birçok hastalığın tedavisinde önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Laçın’da “Ilıksu”, Şuşa’da “Turşsu”, Zengilan’da “Kotursu” ve bölgenin diğer kısımlarında çok sayıda termal, şifalı sular bulunmaktadır (Karabağ Bilgi İletişim Teknolojileri Merkezi, 2022).

Ekolojik Turizm

Coğrafi konumu ve zengin doğası bakımından renkli olan Karabağ ve Doğu Zengezur Bölgeleri bisiklet, trekking, yaban hayatını gözlemleme, doğa yürüyüşleri, botanik bahçe gezileri, kırsal ve çiftlik alanlarında turizm, paraşüt, zipline, balık tutma, akarsu oyunları vb. Çok sayıda birbirinden farklı faaliyet ile ekolojik turizm potansiyeline sahiptir.

Karabağ’ın Yenilenebilir Enerji Potansiyeli günümüz itibarıyla birçok devlet sahip oldukları enerji stratejilerini yeşil enerji sektörünün geliştirilmesine ihtiyaç duyduklarından revize etmektedirler. Böyle devletlerden biri de Azerbaycan’dır. Bu çerçevede, Azerbaycan hükümeti iklim açısından sürdürülebilir kalkınmaya yönelik yatırımı teşvik edecek bir mekanizma

oluşturan çeşitli politik belgeler hazırlayarak kabul etmiştir. 2012 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından onaylanan “Azerbaycan 2020 Gelecek İçin Vizyon” konseptinde iklim değişikliğinin ülkenin sosyal ve ekonomik hayatı üzerindeki olası etkileri ve bu amaçla siyasi tedbirler geliştirmenin önemi vurgulanmaktadır. Bu belgede ayrıca CO2 miktarının OECD ülkelerinin 2020 yılında belirlenen standartlarına uygun olması gerektiği de belirtilmiştir. “Alternatif ve Yenilenebilir Enerji kaynaklarının Geliştirilmesi” belgesinde ise 2020 yılına kadar toplam enerji tüketiminin %9,7’sinden tüketilen elektrik payının yenilenebilir enerji kaynaklarıyla %20’ye çıkarılması öngörülmüştür.¹⁴ Bu belgeler, ülkede bir dizi yenilenebilir enerji kaynağının geliştirilmesine yardımcı olmak için tasarlanmış ve yeni dönemdeki hedefler ise 2030 yılına kadarki süreci kapsamaktadır. Bu çerçevede, hâlihazırda Azerbaycan’da etkin şekilde faaliyet gösteren yenilenebilir enerji kaynakları istasyonlarının bulunduğu bölgeler Pirallahı, Surahani, Sumgayıt, Nahçıvan, Oğuz, Ağcabedi’dir. Ancak, konu yenilenebilir enerji kaynakları olunca Karabağ’ın özellikle belirtilmesi gerekmektedir. Küçük Kafkasya’nın güneydoğu kesiminde yer alan bu alan, Cebrayıl, Fuzuli, Hocavend, Ağdam, Hocalı, Terter, Şuşa, Hankendi gibi bölgeleri kapsamaktadır. Bu alanın rölyefi esas olarak dağlıktır. Murovdağ ve Ağdam antiklinoryumları ve onları Küçük Kafkasya’nın ikincil tektonik unsurlarından ayıran Toragayçay ve Hocavend senklinoryumları Karabağ’ın jeolojik yapısı içinde yer almaktadır. Antropojenik çökeltiler ovalarda ve nehir vadilerinin alt kısımlarında yaygındır.

Savaş Sonrası Dönemde Karabağ’ın Enerji Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Karabağ işgalden kurtarıldıktan sonra Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından yenilenebilir Enerji kaynakları çerçevesinde bu bölgede yeşil enerji stratejisinin devreye sokulması gündeme getirilmiştir. Bu çerçevede, Dağlık Karabağ’ın alternatif enerji potansiyeli Enerji Bakanlığının 9 Aralık 2020 yılında düzenlediği oturumunda müzakere edilmiştir. Enerji Bakanı Perviz Şahbazov’un başkanlığında düzenlenen toplantıda Dağlık Karabağ ve çevre bölgelerdeki hidroelektrik, güneş, rüzgâr, bioenerji ve jeotermal enerji gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kesin potansiyelinin hesaplanması için yapılacak çalışmalar ve atılacak adımlar detaylı şekilde değerlendirilmiştir. Toplantıda, işgalden kurtarılan bölgelerde büyük yenilenebilir enerji potansiyeline sahip bölgeler ayrı ayrı gözden geçirilmiş, rüzgâr ve güneş enerjisi yönünde kesin potansiyelin belirlenmesi için bu bölgelerde ölçüm gözlem istasyonlarının kurulması, ayrıca teknik fırsatların ve ekonomik verimliliğin değerlendirilmesi konusunda önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca, Kelbecer, Laçın, Gubadlı, Zengilan, Cebrayıl ve Fuzuli bölgeleri güneş enerjisi potansiyelinin yüksek olduğu alanlar olarak belirlenmiştir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi Azerbaycan’ın enerji sisteminin sürdürülebilirliği için de gereklidir. Böylece, işgalden kurtarılan bölgelere yeni yatırımların çekilmesi ve yenilenebilir enerji potansiyelinin kullanılması Azerbaycan’ın yeşil enerji alanında uluslararası tanınırlığında hayati bir rol oynayacaktır. Keza Karabağ bölgesindeki hidroelektrik barajların bölgedeki yenilenebilir enerji üretiminin çoğunu oluşturması beklenmektedir. Tüm bunlara paralel olarak, Karabağ genelinde yenilenebilir enerji projelerinin hayata geçirilmesi Azerbaycan’ın fosil yakıt kaynaklı elektriğe olan bağımlılığını da azaltacaktır. Bu planlar aynı zamanda Bakü’nün Karabağ’ın savaştan zarar görmüş topraklarını akıllı şehirler ve köylere dönüştürme planlarıyla da uyumludur.

Karabağ’da Tarım Potansiyeli

İkinci Karabağ Savaşı sonrasında Azerbaycan’ın kontrolüne geçen bölgelerde tarımsal faaliyetlerin yeniden canlandırılması, bölgenin ekonomik kalkınması açısından kritik bir rol oynar.

3. Kurtarılmış Bölgelerin Ekonomisinde Kalkınma Yolları

Azerbaycan, kurtarılmış toprakları geri kazanma konusunda önemli deneyime sahiptir. Ülkemizde, misyonu restorasyon çalışmalarını koordine etmek ve ÜİYOK'lerin anavatanlarına dönüşleri için koşullar yaratmak olan Bölgelerin Rehabilitasyonu ve Yeniden İnşası Ajansı kurulmuştur. 2020'den itibaren Azerbaycan Ordusu'nun düşmandan kurtardığı topraklar buna göre restore edilecek. 1994 yılındaki başarılı Horadız harekâtının ardından Fuzuli bölgesinde 42 yerleşim yeri yeniden canlandırıldı. Nisan 2016'daki askeri zaferin ardından CebraİL bölgesindeki Jojug Mercanlı köyü Büyük Dönüş'ün başlangıç noktası oldu. Devletin dikkat ve özeni sonucunda, Jojug Marjanlı köyü hızla modern ve müreffeh bir yerleşim yeri haline geldi. Bu amaçla Azerbaycan Cumhurbaşkanı çeşitli emirler imzalamıştır. Jojug Marjanlı, işgal altındaki diğer köylerden daha müreffeh ve daha yüksek düzeyde iş ve sosyal hizmetler sağlanıyor. Bu, Azerbaycan ve Ermenistan'ın kalkınma ilişkilerinin farklılığını göstermektedir. Tatar bölgesindeki yeni kurtarılan Sugovuşan ve Talış köylerine giden 29 kilometrelik yolların yeniden yapımına başlandı. Kısacası Azerbaycan topraklarına döndükçe hayat canlanıyor. Bunun için öncelikle özgürleştirilen alanlarda mayın temizleme ve diğer mayın temizleme önlemleri alınır, ardından iletişim kurulur ve son olarak barınma ve üretim sağlanır. Topraklar işgalden kurtulurken “Büyük Dönüş” devam ediyor. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 19 Ocak 2021 tarihli “Karabağ Canlandırma Fonu'nun Faaliyetlerinin Sağlanması Hakkında” (QDF) kararnamesi, kurtarılmış topraklarımızın modern ihtiyaçlar düzeyinde restorasyonu ve yeniden inşasının bir öncelik olduğunu teyit etti. Ülkemiz. Örgütün kuruluş amacı, kurtarılmış topraklarımızı restore etmek ve yeniden inşa etmek için alınan önlemlere maddi destek sağlamak, onları sürdürülebilir bir ekonomiye ve son derece müreffeh bir bölgeye dönüştürmektir. 2021 devlet bütçesinde topraklarımızın restorasyonu ve yeniden inşası için 2,2 milyar manat tahsis edilmesi, planlanan çalışmanın kapsamı, ölçeği ve yoğunluğunun net bir resmini oluşturuyor. Önümüzdeki yıllarda 1,5 milyar manat'tan az olmayacak bu fonların amaca yönelik, şeffaf ve hedefe yönelik kullanımının sağlanması için, olumlu bir itibara ve şeffaf bir yönetime sahip yeni bir kamu tüzel kişiliğinin oluşturulması objektif bir ihtiyaçtır. NDF denetleme Kurulunda bir dizi ilgili devlet kurumunun başkanlarının temsil edilmesi, restorasyon ve yeniden inşa çalışmaları sırasında koordinasyonun hızlandırılmasına ve yönetimde verimliliğin artırılmasına olanak sağlayacaktır. Güney Kafkasya bölgesinde kurtarılan bölgelerin müreffeh ve modern bir bölgeye dönüştürülmesi için alınan tedbirlerin de tek merkezden uygulanması hedefleniyor öneme sahiptir. Karabağ, verimli toprakları, uygun iklim koşulları ve geniş arazi yapısı ile tarım açısından büyük bir potansiyel sunmaktadır. Özellikle tahıl üretimi, bağcılık, sebze ve meyve yetiştiriciliği gibi alanlarda bölge önemli bir üretim merkezi olma kapasitesine sahiptir.

Uzun yıllar süren işgal döneminde tarım altyapısında ciddi zararlar oluşmuş olsa da, savaş sonrasında yapılan yatırımlar ve devlet destekli projelerle bu altyapının hızla onarılması hedeflenmektedir. Azerbaycan hükümeti tarafından yürütülen “Akıllı Köy” ve “Akıllı Tarım” projeleri, modern tarım teknolojilerinin bölgeye entegre edilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca, organik tarım ve sürdürülebilir üretim tekniklerine yönelik çalışmalar da dikkat çekmektedir.

Karabağ'ın doğal kaynakları, iklim yapısı ve su kaynakları, özellikle tarımsal üretimin çeşitlendirilmesine ve ihracat odaklı büyümenin desteklenmesine imkân tanımaktadır. Bu çerçevede, bölgenin hem ülke içi gıda güvenliğine katkı sağlaması hem de uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazanması beklenmektedir. Tarımsal kalkınma, aynı zamanda bölge halkının istihdam edilmesi ve kırsal yaşamın canlandırılması açısından da stratejik bir rol oynamaktadır.

3.1. Azerbaycanda Kurtarılmış Bölgelerin Ekonomik Potansiyeli

Azerbaycan hükümeti, yedi bölgenin aktif gelişiminin tüm Karabağ ülkesi için ekonomik kalkınmanın itici gücü olacağından emin toprakların işgali Ermenistan'a önemli ekonomik faydalar getirmedi. Bu alanlar yer altı ve yerüstü doğal kaynaklar açısından zengin olmalarına

rağmen, demir dışı metal cevherleri, altın, cıva, kromit, perlit, kireç, mermer, akik, maden suları vb. gibi geniş bir mineral yelpazesine sahiptirler. Geniş bir tatil potansiyelinin yanı sıra Ermenistan bu potansiyelden hiçbir zaman tam olarak yararlanamadı. Evet, Kelbecer ve diğer bölgelerde madenlerimiz el yapımı yöntemlerle yağmalanıyor ve çevreye zarar veriliyor. Bu nedenle sorumlulardan hesap sorulacaktır. Azerbaycan'da son yıllarda ekonomik alanın geliştirilmesi için yapılan birçok çalışmaya rağmen, büyük turizm potansiyeline sahip işgal altındaki Karabağ ve komşu bölgeler bu süreçlerin dışında bırakılmıştır. Ama şimdi eşsiz doğal güzellikleri, temiz havası, şifalı kaynakları ve tarihi eserleriyle topraklar nihayet özgürlüğüne kavuştu. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bugün en çok tartışılan konulardan biri, bir devlet stratejisi oluşturma, altyapıyı ve cazibe merkezlerini restore etmenin çok önemli olduğu kurtarılmış alanlarda turizm potansiyelinin geliştirilmesidir. Ancak Azerbaycan halkının kültürel ve tarihi eserlerinin yanı sıra doğaya karşı işlenen suçların bu topraklarda yıllardır devam ettiği bilinmektedir. Ağdam'ın bu anlamda en çok etkilenen şehirlerden biri olduğu ortaya çıktı. Ağdam'da, bir zamanlar dünyanın en büyük ikinci müzesi olarak kabul edilen Ekmek Müzesi'nin bugün sadece iki duvarı kalmıştır.

Karabağ Canlandırma Fonu, kurtarılmış topraklarımızda büyük iş potansiyeline sahip yatırımlar için güvenilir güvenlik mekanizmaları oluşturarak yerli ve yabancı yatırımları teşvik edecektir. Kurtarılan bölgelerin restorasyonu ve geliştirilmesine kapsamlı bir yaklaşım sağlamak için faaliyetler dört aşamada planlanmıştır.

- 1) Özel yönetim formu ve güvenlik;
- 2) Stratejik olarak önemli altyapı sorunlarını çözmek;
- 3) Sosyal hizmetlerin sağlanması;
- 4) Ekonominin yeniden inşası ve sürdürülebilir kalkınma.

3.3. Karabağ'ın "Akıllı Şehir" ve "Akıllı Köy"leri Hakkında

İşgalden kurtarılan Karabağın Şuşa, Ağdam, Fuzuli, Kelbecer, Laçın, Zengilan, Cebrayıl şehir ve başka köylerinde Cumhurbaşkanı'nın talimatlarının uygulanması 2022 senesinde tüm hızıyla devam ediyor. "Akıllı Köy" pilot projesi Zengilan'ın 1. 2. 3. Ağal köylerini kapsamaktadır. Proje esas olarak 5 bileşen üzerinde uygulanacaktır. Bunlar konut, imalat, sosyal hizmetler, "akıllı tarım" ve alternatif enerjidir. Başlangıçta, tamamen yalıtımlı ve yenilikçi inşaat malzemeleri kullanılarak bölgede 200 bağımsız ev inşa edilmesi planlanıyor. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve İlham Aliyev'le Türkiye'nin de katılımıyla Zengilan'da 26 Ekim 2021'de inşa edilen Akıllı Tarım Kampüsü'nün temel atma törenine katıldı.

Akıllı şehir", suçları daha hızlı bir şekilde çözmenizi ve şehri daha güvenli hale getirmenizi sağlayan, teknolojinin ciddi kullanımı ile doğrudan ilgili olan güvenli bir şehirdir. Çevre koruma açısından, alternatif enerji kaynaklarının potansiyeli "Akıllı şehirlerde" kullanılır. "Akıllı şehirlerin" diğer bir öncelik ise dijital eşitliğin geliştirilmesidir. Dünyada bu tür köyler yaratmanın ilk hedeflerinden biri, insanların kentsel alanlara akın etmesini önlemektir. Başka bir deyişle, kırsal kesimde yaşayan insanlara öyle koşullar sağlanıyor ki, kentteki tüm hizmetleri köyde de oluyor. İkinci önemli nokta ise, "akıllı köy" insanlara şehirden daha çok köyde para kazanma olanağı sağlıyor. Kurtarılan Zengilan bölgesinde ilk "akıllı köy"projesinin temeli, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in katılımıyla 28 Nisan'da atıldı. Ağal köyünde uygulanacak. Projeye Türkiye, İsrail, İtalya ve Çin'den önde gelen firmalar katılıyor.

Ama "akıllı köylerde" ne olur?

Akıllı köylerde yüksek hızlı internet, e-sağlık sistemi, e-hizmetler, e-sınıf, biyometrik pasaportlar verilmektedir. "Akıllı Köy" projesinin ilk etabında Karabağ'da güvenli bir yaşam

ortamı oluşturulacak, “akıllı eğitim”, “akıllı sağlık” ve “akıllı tarım” sistemleri hayata geçirilecek

Tarımın otomasyonu ile birlikte bu alanlarda turizm sektörünün bilgisayarlaştırılması gerekiyor. Bu bölgeyi ziyaret eden turistler elektronik kartlar bazında kendilerine ilgi duydukları yerlere hareket edebiliyorlar. Akıllı şehir projelerinin kurtarılmış bölgede hayata geçirilmesi, bölgedeki yenilikçi, teknoloji tabanlı yatırımların akışının hızlandırılmasında ve bir sonraki aşamada Karabağ’da inovasyon merkezleri ve teknoloji parklarının oluşturulmasında önemli bir rol oynayabilir. bulut tabanlı bilgi teknolojilerinin uygulamaları sadece insan hayatını değil, aynı zamanda bölge yönetimini de kolaylaştırabilir. Yerel yönetimler, belediyeler, özel kuruluşlar ve vatandaşlar, yaşam kalitelerini iyileştiren daha iyi kararlar almak için bu elektronik uygulamalar aracılığıyla bilgileri gerçek zamanlı olarak alabilir, analiz edebilir ve yönetebilir.

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki 44 günlük savaş, kurtarılan kasaba ve köylerin yeniden inşası ihtiyacını hızlandırdı. Bu nedenle Karabağ bölgesinin sürdürülebilir kalkınması ve akıllı şehir/köy kavramı gündemde ve Azerbaycan medyasının ilgi odağındadır. Tüm şehirleri etkin ve verimli bir şekilde geliştirecek, ekonomik durumu güçlendirecek bir modelin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

3.4. Uluslararası İşbirliği ve Bölgesel Kalkınma

Karabağ Zaferinden Sonra Azerbaycan’ın Dış Politika

Öncelikleri

Azerbaycan’ın Haydar Aliyev ile birlikte şekillenen dış politikası Karabağ zaferinden sonra oluşan yeni dönemde de devam etmiştir. Bununla birlikte 44. Günlük vatan muharebesinde zaferle çıkan Azerbaycan, Güney Kafkasya Bölgesinde ekonomik ve siyasi yönden baş aktör olarak bölgenin siyasi istikrara kavuşmasında önemli sorumluluklar üstlenerek dünya kamuoyunda bölge barışı için inisiyatif üstlenen ülke izlenimini oluşturmayı çalışmaktadır. Bu çerçevede Azerbaycan’ın dış politika önceliklerini 2. Karabağ Savaşından öncesi ve sonrası şeklinde ele almakta yarar bulunmaktadır. Azerbaycan Karabağ Zaferi sonrası dış politikasını oluşturmasında Karabağ savaşı süresinde gördüğü “destek” unsuru ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede Azerbaycan, 2. Karabağ Savaşı sürecinde kendisine destek veren ülkelerle dostluk ilişkisini geliştirmesine önem vermiştir. Savaş sürecinde Azerbaycan’a destek olan Türkiye, Pakistan ve İsrail bayrakları ülkenin birçok yerinde dalgalandırılmakta ve bu ülkelerle işbirliğinin geliştirilmesi milli bir talep halini almıştır.

44 Günlük Vatan Muharebesinin Azerbaycan’ın zaferiyle sonuçlanması ve imzalanan 3’lü Ateşkes Anlaşmasıyla stratejik öneme sahip Zengezur Koridorunun açılmasının kararlaştırılmasıyla yaklaşık 30 yıldır kapalı kalan tüm ekonomi ve ulaşım hatları açılmasıimkânını doğurmuştur. Başka bir ifadeyle Karabağ’ın işgalden kurtarılmasından sonra Azerbaycan’ın dış politikasının önceliği değişerek daha önce “Karabağ’ın işgalini sonlandırmak” şeklinde ifade edeceğimiz öncelik yerini “bölgede ekonomik canlılık yaratmak” önceliğine bırakmıştır. Haydar Aliyev döneminde kurumsallaşan ve İlham Aliyev döneminde çok boyutlu hale getirilen denge politikası kapsamında Azerbaycan gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde aktif rol alarak uluslararası düzeyde sorunları çözmede inisiyatif alan ülke profilini sergilemektedir. Bölgesel düzeyde Azerbaycan bir taraftan Güney Kafkasya istikrar ve kalkınmasını konusunda inisiyatif alırken, diğer taraftan da Türk Devletleri Teşkilatı içinde aktif rol üstlenme çabasındadır. Küresel düzeyde ise istikrarlı bir şekilde çok yönlü bir denge politikası izlemektedir.

Azerbaycan – Türk Cumhuriyetleri İlişkiler

Azerbaycan, Türk Devletleri Teşkilatı içinde aldığı aktif rol yanında Türk devletleri ile de ikili ilişkileri kurmak ve ilişkilerini derinleştirmek dış politika öncelikleri arasında yer vermiştir. Özellikle Karabağ zaferinden sonra Azerbaycan, Türkiye ile kurduğu müttefiklik ilişkisinden edindiği tecrübeleri diğer Türk devletleri ile de paylaşmak üzere bu ülkelerle ikili ilişkilerini yoğunlaştırmaktadır. 2022 yılının ilk altı ay değerlendirmesini yapan cumhurbaşkanı Aliyev, bu hususu şöyle ifade etmiştir:

“Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde Azerbaycan her zaman aktif olmuştur ve hem teşkilat içinde hem de üye ülkeler arasında temaslar genişlemektedir. Bu yıl Türkiye cumhurbaşkanı ile üç görüşmem oldu. Bu yılın Nisan ayında Kırgızistan Cumhurbaşkanı Azerbaycan’ı ziyaret etti ve bir toplantı yapıldı. Aynı zamanda haziran ayında Özbekistan ve Türkmenistan’ı ziyaret ettim, Özbekistan ve Türkmenistan devlet başkanlarıyla ve Türkmenistan Parlamentosu Halk Danışma Meclisi başkanıyla görüştüm. Kazakistan cumhurbaşkanı’nın önümüzdeki ay Azerbaycan’ı ziyaret etmesi bekleniyor. Yani, bunlar sadece görünen hususlardır ve bu temasların ne kadar aktif olarak geliştiğini, aktif olarak geliştiğini gösterirler. Elbette Türk devletleri ile ilişkilerimiz bizim için öncelikli konulardan biridir ve karşılıklı siyasi destekler dile getirilmekte, önemli projeler hem ikili hem de çok taraflı formatlarda tartışılmaktadır. Ulaştırma, enerji ve diğer alanlarda aktif işbirliği yürütülmektedir.” (<https://president.az/az/articles/view/56665>, 25.07.2022).

Azerbaycan – Türkiye İlişkileri

Tarihsel süreç için Azerbaycan dış politikasında Türkiye, Türkiye’nin dış politikasında Azerbaycan hep öncelikli konumda olmuştur. Gerek Safevi Devleti döneminde gerek hanlıklar döneminde gerekse Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde Azerbaycan’ın Osmanlı Devleti ile ilişkileri hep yoğun bir şekilde devam etmiş ve en zor günlerde bile birbirinin yanında durmayı ve birbirini desteklemeyi bilmişlerdir. Osmanlı Devleti, en zor döneminde bile Rus ve Ermenilerin Bakü’yü işgali üzerinde Nuri Paşa Komutasında Kafkas İslam Ordusu’nu göndermiş ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin yanında yer alarak birlikte tarihi bir zafere imza atmışlardır. Bununla birlikte Azerbaycan-Türkiye ilişkisinin müttefiklik düzeyine çıkmasından ikinci Karabağ savaşı döneminde Türkiye’nin tüm imkanlarıyla koşulsuz olarak Azerbaycan’ın yanında yer almasıyla gerçekleşmiştir.

Birinci Karabağ Savaşı’nda Türkiye Azerbaycan’ı desteklemekle birlikte içinde bulunulan koşullardan ötürü gereken silah-mühimmat yardımı yapamamıştır. Bu durum Türk halkının yüreğinde bir yara olarak kalmıştır. Bununla birlikte Türkiye, Dağlık Karabağ sorunda her zaman ve her koşulda Azerbaycan’ı açık bir biçimde desteklemiştir. Bu çerçevede Türkiye, Azerbaycan topraklarının yüzde %20’sini işgal eden Ermenistan ile sınırlarını kapatmıştır. Türkiye, Ermenistan ile ilişkilerinin normalleşebilmesi için Dağlık Karabağ sorununun çözümünü şart koşmuştur. Türkiye ayrıca Dağlık Karabağ sorununun uluslararası hukuk çerçevesinde ve Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünün gözetilerek çözülmesi gerektiğini savunmuştur (Eyvazlı, 2017: 71).

44 günlük Vatan Muharebesi olarak adlandırılan ikinci Karabağ savaşı sürecinde Türkiye tüm imkânlarıyla Azerbaycan’ın yanında açık bir şekilde yer almıştır. Bu ilişki zafer sonrasında Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine stratejik derinlik kazanarak iki ülke arasındaki işbirliği düzeyi zirveye taşımıştır. İkinci Karabağ Savaşı iki ülke arasında sağlam temellere dayanan ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır. Dolayısıyla İkinci Karabağ Savaşı, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde önemli bir kavşak ve bir dönüm noktası olmuştur. Azerbaycan ve Türkiye’nin destansı iş birliği ile kazanılan Karabağ Zaferi birçok açıdan önem arz etmektedir. Öncelikli olarak bu zafer Türk ve İslam dünyası başta olmak üzere toprakları hukuksuz şekilde işgal altında olan devletlere bu durumun ilelebet sürmeyeceği mesajını vermiştir. Bu zafer Türk Dünyası açısından daha kapsamlı iş birliklerinin önünün açılmasına katkı sağlayacaktır. Şüphesiz bu zafer iki ülke

arasındaki ekonomik, siyasi ve askerî entegrasyon sürecini daha da hızlandıracaktır (Eraslan, Özdemir, 2021:329).

Azerbaycan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri İlişkileri

Karabağ zaferi sonrası işgal altındaki topraklarını ülkesine katan Azerbaycan'ın bu başarısı aynı zamanda Azerbaycan'ın Türk Dünyası ile ilişkilerinde de yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Aliyev'in ifade ettiği gibi Zengezur boğazının açılması, Türk Dünyasında coğrafi parçalamayı ortadan kaldırarak, coğrafi bütünlüğü sağlayacaktır. Bu gelişme yeni bir paradigmanın doğmasına neden olmuştur. Azerbaycan'ın 30 yıldır işgal altında olan ve AGİT-Minsk grubu tarafından sürüncemede bırakılan topraklarını Türkiye ile iş birliğine girerek işgalden kurtarması, Sovyet'in menfi mirası sonucu benzer sorunlarla karşı karşıya kalan Türk Cumhuriyetlerinde yeni bir paradigma oluşmasına neden olmuştur. Yıllarca Karabağ sorunu karşısında Rusya faktörü dolayısıyla tarafsız durmaya çalışan ve bu sorunun Türk devletleri başkanları zirvesinde gündeme getirilmesine bile taraf olmayan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Karabağ zaferi sonrası 12 Kasım 2021'de İstanbul'da toplanan Türk Konseyi 8. Zirvesinde, Teşkilatın isminin "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak değiştirilmesi, Karabağ Zaferi dolayısıyla Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev "Türk Dünyası Ali Nişanı" verilmesi ve Azerbaycan'ın Karabağ'ı işgalden kurtarmasının takdir edilmesi yönünde ortak irade sergilemeleri Türk Devletlerinde yeni bir paradigmanın oluştuğunu göstermektedir. 44 günlük vatan Muharebesinin Azerbaycan'ın Zaferi ile sonuçlanması sonrasında 31 Mart 2021'de video Konferans formatında düzenlenen Türk Konseyi gayri resmi zirvesinde, Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev Azerbaycan'ı "Dağlık Karabağ'da işgalin bitmesi ve tarihi adaletin sağlanması" nedeniyle tebrik etmesi ve ardında Özbekistan'ın Fuzuli'de tam teşekküllü bir okul yaptıracağını duyurması da yeni paradigmanın bir ürünü olmuştur.

dolayısıyla Karabağ zaferinde Azerbaycan-Türkiye iş birliği diğer Türk Cumhuriyetlerinin sorunlarının çözümü yönünde rol model olmuştur.

Çok Boyutlu Dış Politika ve Uluslararası Gelişmelere Katkı Sağlamak

"Denge politikası" çerçevesinde şekillenen Azerbaycan dış politikası gereğince ülkenin herhangi bir blokta yer alması yerine çok boyutlu ilişkileri tercih ederek çok taraflı bir diplomasi esası üzerinde yol almaktadır. Bu politikanın bazı dezavantajı olsa da stratejik konum, sahip olduğu enerji kaynakları, Rusya faktörü ve Post-Sovyet ülkelerinin karşı karşı kaldıkları birçok sorun dikkate alındığında denge politikasının Azerbaycan için rasyonel bir seçim olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede Azerbaycan bir birçok ülke ve kuruluş ile iyi ilişkiler içinde olmayı çabalarken, ilişki kurmada da ortak kültür ve medeniyet, çok kültürlülük, etnisite, coğrafya, ortak geçmiş (Çarlık Rusya ve SSCB mirası), enerji güvenliği, ekonomi, hukuk, demokrasi ve insan hakları gibi Batı değerleri, ekoloji gibi unsurlardan yararlanmaktadır.

Azerbaycan bir taraftan Rusya ile iyi ilişkiler içinde olmayı öncelerken diğer taraftan ABD ve Batı Dünyası ile ciddi bir diyalog içindedir. Bir taraftan hiçbir güvenlik teşkilatında yer almazken, diğer taraftan KGAÖ ve NATO ile farklı zeminlerde işbirliği yapmaktadır. Bir taraftan Bağlantısızlıklar Hareketine başkanlık ederken diğer taraftan AB ile başta enerji olmak üzere birçok konuda yoğun işbirliği içindedir. Bir taraftan Türkiye ve Türk Devletleri ile ortak tarih, kültür ve etnisiteye dayalı işbirliği öncelerken, diğer taraftan eski SSCB ülkeleri ile Sovyet mirası çerçevesinde diyalog kurmaktadır. Özetle Azerbaycan hem çok taraflı hem de çok unsurlu bir dış politikası yürütmektedir. Karabağ Zaferinden sonra Azerbaycan geleneksel çok boyutlu dış politikasına yeni boyutlar da ekleyerek devam ettirmektedir. Bu boyutların başında Karabağ zaferinden sonra işgal altındaki topraklarını kurtaran Azerbaycan'ın bölgesel, Türk Dünyası ve küresel gelişmelere aktif katkı sağlamak olmuştur. Bu kapsamda Azerbaycan bir taraftan bölgesel alanda aktif siyaset izlerken, diğer taraftan küresel düzeyde inisiyatif

almaktadır. Azerbaycan bölgesel düzeyde bir taraftan Güney Kafkasya'nın barış ve istikrarı için çabalarırken, diğer taraftan da Karabağ sorunu süresince edindiği deneyimlerini diğer Türk Cumhuriyetleri ile paylaşarak ilişkilerini derinleştirmeye yönünde çabalamaktadır. Küresel düzeyde ise başta IX Global Bakü Forumu ve Bağlantısızlar Hareketi Parlamenterler Ağı gibi üst düzeyli yoğun katılımlı forumlar aracılığıyla hem ülkesinin dış politika önceliklerini anlatmak hem de dünyada cereyan eden sorunlara çözüm üretmeye katkı sağlayarak dünya siyasetinde hak ettiği yeri almaya çalışmaktadır.

Karabağ'ın İnşası ve Bölgesel İstikrarı Sağlamak

Karabağ bölgesinde yaşanan uzun süreli çatışmalar, yalnızca Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda Güney Kafkasya'daki genel jeopolitik dengeyi de derinden etkilemiştir. 2020 yılında sona eren İkinci Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü yeniden tesis etmesiyle sonuçlansa da, bölgedeki kalıcı barış ve istikrar için çok yönlü bir yeniden yapılanma süreci zorunlu hale gelmiştir. Bu süreç yalnızca fiziksel altyapının yeniden inşasını değil, aynı zamanda etnik uzlaş, sosyal bütünleşme ve uluslararası iş birliğini de içeren kapsamlı bir barış inşası anlayışını gerektirmektedir.

İlk olarak, barış inşasının sürdürülebilir olabilmesi için yerinden edilmiş kişilerin güvenli ve onurlu bir şekilde geri dönüşlerinin sağlanması gerekmektedir. Bu süreçte, geri dönen nüfusa yönelik ekonomik ve sosyal destek politikalarının hayata geçirilmesi kritik önemdedir. Tarım, turizm ve küçük ölçekli sanayi gibi sektörlerde istihdam olanakları yaratılması, bölge halkının refah seviyesini artırarak toplumsal barışın tesisine katkıda bulunabilir.

İkinci olarak, çok kültürlü yaşamın desteklenmesi ve geçmişte yaşanan etnik çatışmaların toplum hafızasında iyileştirici bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası arabuluculuk mekanizmalarının desteğiyle yürütülecek uzlaş projeleri, toplumlar arası güveni yeniden inşa etme sürecini hızlandırabilir. Eğitime dayalı kültürel entegrasyon projeleri, genç nüfusun karşılıklı anlayış ve iş birliği içinde büyümesini sağlayacaktır.

Üçüncü olarak, bölgesel düzeyde istikrarı sağlamak için bölge ülkeleri arasında iş birliğini artıran platformların kurulması önemlidir. Özellikle enerji, ulaşım ve ticaret projelerinde ortak çıkar temelinde kurulacak iş birlikleri, Karabağ'ın sadece bir çatışma alanı değil, aynı zamanda ekonomik entegrasyonun bir örneği haline gelmesini sağlayabilir. Türkiye, Rusya ve İran gibi bölgesel aktörlerin yapıcı ve dengeli katkıları, barış ortamının kalıcı hale gelmesine katkıda bulunabilir.

Son olarak, uluslararası toplumun rolü göz ardı edilemez. Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve AGİT gibi kuruluşlar, izleme misyonları ve kalkınma yardımları aracılığıyla bölgede hem insani yardımı hem de demokratikleşme süreçlerini desteklemelidir. Uluslararası normlara dayalı bir yaklaşım, hem hukuki meşruiyeti hem de taraflar arasında güveni tesis edebilir.

Karabağ'ın yeniden imarı yalnızca fiziki bir dönüşüm değil, aynı zamanda tarihsel bir barış ve istikrar vizyonunun hayata geçirilmesidir. Bu vizyon, bölgesel aktörlerin iş birliği, uluslararası toplumun desteği ve yerel halkın aktif katılımı ile gerçekleştirilebilir.

Karabağ'da Geleceğe Yönelik Stratejik Planlama

Karabağ bölgesi, yakın geçmişte yaşanan çatışmaların ardından yeniden yapılanma ve kalkınma sürecine girmiştir. Ancak bu sürecin sadece kısa vadeli imar ve iyileştirme projeleriyle sınırlı kalmaması; uzun vadeli, bütüncül ve sürdürülebilir stratejik planlamalarla desteklenmesi gerekmektedir. Geleceğe yönelik stratejik planlama, bölgenin ekonomik, sosyal, çevresel ve yönetsel kapasitesini güçlendirmeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Öncelikle stratejik planlamanın temelini, bölgesel kalkınma hedefleri ve sürdürülebilirlik ilkeleri oluşturmalıdır. Karabağ'ın doğal kaynak potansiyeli, tarım arazileri, su kaynakları, yenilenebilir enerji üretim kapasitesi ve turizm zenginliği; bu alanlarda geliştirilecek uzun vadeli projelerle değerlendirilmelidir. Bölgenin tarım ve hayvancılığa uygun arazileri, modern tekniklerle yeniden üretime kazandırılmalı; çevre dostu, iklim değişikliğine duyarlı tarımsal stratejiler geliştirilmelidir.

Altyapı ve ulaşım stratejileri, bölgenin ekonomik entegrasyonunu sağlamak açısından kritik önemdedir. Karabağ'ın diğer Azerbaycan bölgeleriyle ve uluslararası ticaret hatlarıyla bağını güçlendirecek otoyol, demiryolu ve lojistik altyapı yatırımları, stratejik öncelikler arasında yer almalıdır. Bu altyapılar aynı zamanda uluslararası yatırımcılar için güvenli ve erişilebilir bir yatırım ortamı sunacaktır.

Ayrıca, insan kaynağı gelişimi ve kurumsal kapasite artırımı, stratejik planlamada öncelik verilmesi gereken bir diğer alandır. Eğitim ve mesleki gelişim projeleriyle genç nüfusun yetkinliklerinin artırılması, bölgedeki insan sermayesini güçlendirecek ve toplumsal kalkınmayı destekleyecektir. Üniversiteler, araştırma merkezleri ve teknoloji geliştirme bölgeleri kurulması, bilgi temelli bir ekonomi altyapısı oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

Stratejik planlama sürecinde, çevresel sürdürülebilirlik de göz ardı edilmemelidir. Karabağ'ın doğa mirası, biyolojik çeşitliliği ve ekosistemleri korunarak kalkınma sağlanmalı; madencilik, enerji ve sanayi projeleri çevreye duyarlı şekilde planlanmalıdır. Aynı zamanda, savaşın yarattığı çevresel tahribatın izlerini silmeye yönelik rehabilitasyon projeleri hayata geçirilmelidir.

Son olarak, yönetim ve katılımcı planlama ilkeleri, stratejik sürecin başarısı için temel teşkil etmektedir. Karabağ'da yaşayan halkın, sivil toplumun ve yerel idarelerin planlama süreçlerine aktif katılımı sağlanmalı; şeffaf, hesap verebilir ve veriye dayalı bir yönetim anlayışı benimsenmelidir. Ayrıca, bölgesel ve uluslararası aktörlerle iş birliğine açık bir strateji izlenmeli, Karabağ'ın barışçıl kalkınma vizyonu dünya kamuoyuna açıkça sunulmalıdır.

Karabağ'da geleceğe yönelik stratejik planlama, yalnızca teknik ve ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekolojik boyutları kapsayan çok katmanlı bir süreçtir. Bu planlama anlayışı, bölgenin refah içinde, istikrarlı ve sürdürülebilir bir geleceğe adım atması için vazgeçilmezdir.

Sonuç

Karabağ bölgesi, gerek jeopolitik konumu gerekse tarihsel ve kültürel arka planı itibarıyla Azerbaycan için stratejik bir öneme sahiptir. 1990'lı yıllardan bu yana yaşanan çatışmalar ve işgal süreci, bölgenin hem fiziki altyapısını hem de sosyo-ekonomik yapısını derinden etkilemiştir. Ancak 2020 yılında kazanılan zaferin ardından Karabağ, sürdürülebilir kalkınma perspektifiyle yeniden şekillendirilmeye başlanmıştır.

Bu bağlamda, tarım, turizm, enerji ve madencilik gibi sektörlerdeki potansiyelin değerlendirilmesi, bölge halkının yaşam kalitesinin artırılması ve istihdamın desteklenmesi açısından kritik rol oynamaktadır. Eğitim, sağlık ve altyapı alanlarında yürütülen projeler, sadece fiziksel bir inşaa süreci değil, aynı zamanda toplumsal barışın ve aidiyet duygusunun yeniden tesisi açısından da önemlidir.

Uluslararası aktörlerle geliştirilen iş birlikleri ve dış destekli kalkınma programları, bölgenin yeniden entegrasyon sürecine olumlu katkılar sunmaktadır. Ancak kalıcı barışın sağlanabilmesi, yalnızca ekonomik yatırımlarla değil, aynı zamanda siyasi kararlılık, toplumsal uzlaşa ve bölgesel iş birliği ile mümkün olacaktır.

Sonuç olarak, Karabağ'ın yeniden inşası, sadece Azerbaycan için değil, Kafkasya bölgesinin tamamı için bir istikrar fırsatı sunmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma politikalarının, uzun vadeli stratejik planlama ve kapsayıcı yönetim ilkeleriyle desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- ARSLANER, E. ve Erol, G. (2017). Alternatif Turizmin Bazı Türleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism Gastronomy Studies*, 5(4): 422-438.
- Ateljevic, I. Morgan, N. And Pritchard, A. (2007). *The Critical Turn in Tourism Studies*, London: Routledge.
- Aydın, Ş. Ve Eren, D. (2019). *Alternatif Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O. (2003). *Alternatif Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bodrum Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 150-158.
- Bianchi, R. V. (2009). *The critical turn in tourism studies: A radical critique*. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 11(4): 484-504.
- Bilalov, B.Ə. and Gülahyev, Ç.G. (2015). *Turizmin Əsasları*. Bakı: QHT Nəşriyyatı.
- Bilalov, B.Ə. (2006). *Turizm Fəaliyyətinin Tənzimlənməsi*. Bakı: "Mütərcim" nəşriyyatı.
- Blamey, P.K. (2001). *Principles of Ecotourism*. In: D.B. Weaver, *The Encyclopedia of Tourism*. Wallingford: CABI Publishing.
- Butler, R. (2016). *Alternative Tourism: The Thin Edge off the Wedge*. In *Tourism Alternatives* (pp. 31-46). University of Pennsylvania Press.
- Cabbarov, Ə.X. (2017). *Turizm marşrutları və ekskursiya işinin təşkili*. Bakı: QHT nəşriyyatı.
- Cheia, G. (2013). *Ecotourism: Definition and Concepts*. *Journal of Tourism*, (15): 56-60.
- Cohen, E. (1987). *Alternative Tourism-A Critique*. *Tourism Recreation Research*, 12(2): 13-18.
- Cornelissen, S. (2005). *The global tourism system: Governance, development and lessons from South Africa*. Aldershot: Ashgate.
- Faiq İsmayılov. (2013). *Tarix və mədəniyyət abidələri; qorunması, istifadəsi və bərpası barədə təlimatlar*. Bakı: Nurlar Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi.
- Faiq İsmayılov. (2009). *Məcbur erməniləşdirmə*. Bakı nəşriyyatı.
- Gürdal, M. (2014). *Türkiye turizm coğrafiyası: Profesyonel turist rehberi ve gezi kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hacıoğlu, N. Ve Avcıkurt, C. (2011). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hasanov, T. ve Safarov, R. (2006). *Azerbaycan'ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi*. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (20): 255-272.
- Higgins-Desbiolles, F. (2008). *Justice tourism and alternative globalization*. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(3): 345-364.
- Higgins-Desbiolles, F. (2013). *Hotel Bauen: An exploratory case study in justice tourism*. In *The Critical Turn in Tourism Studies* (pp. 193-206). Routledge.
- Hüseynov, İ.H. ve Əfəndiyeva, N.T. (2007).

- Turizmin əsasları. Bakı: Mars-Print NPF. Isaak, R.K. (2010).
- Alternative tourism: new forms of tourism in Bethlehem for the Palestinian tourism industry. (Routledge, Ed.) Current Issues in Tourism, 13(1): 21-36. İbrahimova, S. (2020).
- Azərbaycan'ın Turizm Zenginlikləri, International Scientific Researches Congress, 3-5 December, Türkiye: Gümüşhane. İslamzade, İ. Ve Büyükipekçi, S. Azərbaycan Turizm Ekonomisinin İstatistik Verilerine Göre Değerlendirilmesi. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (7), 107-124. Jallad, A. (1998).
- Studies in Geographical Tourism. Cairo: World Books for Publishing. Karabağ Bilgi İletişim Teknolojileri Merkezi (2022).
- Karabağ Tarihi. <https://www.virtualkarabakh.az/az/posts/22/1/qarabagin-tarixi.html> [Erişim tarihi 15.05.2022] Kılıç, B. Ve Kurnaz, A. (2010).
- Alternatif turizm ve ürün çeşitliliği oluşturmada ekolojik çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği. İşletme Araştırmaları Dergisi, 2(4): 39-56. Macleod, D.V.L. (2004).
- Tourism, Globalisation and Cultural Change: An Island Community Perspective, Cleveland: Channel View Publications. Növresli, T. (2010).
- Azərbaycan turizm potensialinin kalkınma amaçlı değerlendirilmesi. Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir. Rogerson, C.M. (2004).
- Tourism, small firm development and empowerment. In T. Rhodri (Ed.), Small firm in tourism: International perspectives (pp. 13-34). St. Louis, MO: Elsevier Science. Seferov, R. Ve Hesenov, T. (2006).
- Azərbaycan'ın turizm potensialı ve turizm etkinliklerinin değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (20), 255-272. Sharpley, R. (2000).
- Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divine, Journal of Sustainable Tourism, 8(1): 1-19. Smith, V. L. And Eadington, W. R. (1992).
- Tourism Alternatives: Potentials and Problems of Tourism (pp. 31-46). USA: International Academy for the Study of Tourism. Smith, V.L. (1989).
- Host and Guests: The Anthropology of Tourism (2nd ed.). Philadelphia: University of Pennsylvania. Soltanova, H.B. (2015).
- Azərbaycan Respublikasında turizm və onun inkişafı. Bakı: AzTU. Tekin, H. (2000).
- Eğitimde ölçme ve değerlendirme. Ankara: Yargı Yayınları. UNWTO, (2020).
- United Nations and World Tourism Organisation., International Tourism Highlights. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284422456>. [Erişim tarihi 20.01.2023] Ural, A. Ve Kılıç, İ. (2006).
- Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık. Yıldız, Z. ve Gökhan, K. (2008).
- Alternatif turizm kavramı ve çevresel etkileri. Yerel Siyaset Dergisi, Kasım, 42-44. Öztürk, Y. Ve Yazıcıoğlu, İ. (2002).
- Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi Məmmədov Q.Ş. (Bakı, 1998).
- Azərbaycan torpaqlarının ekoloji qiymətləndirilməsi. Mehdiyeva V., F. Novruzova. Y. İbrahimov. (Bakı, 2013).

Ekologiya. Ruscadan tərcümə Dərslik. M.A. (Bakı,1999). Azərbaycanın Fiziki Coğrafiyası. Quliyev T.S. (Bakı, 2005).

Təbiətdən istifadənin və ətraf mühitin mühafizəsinin iqtisadiyyatı.“İqtisad Univeristeti” nəşriyyatı, s. 31Şəkuri B.Q. (Bakı, 2011).

Azərbaycan torpaqlarının geokimyəvi xüsusiyyətləri.Алиев Б.Г., Алиев И.Н. (Баку, 2000). Проблемы эрозии в Азербайджане и пути ее Решения.Сафаров И.С. (Баку, 2000). Важнейшие древние третичные реликты Азербайджана. 345 s.Ширинов И.П. (Баку,1973). Геоморфологическое строение Кура-Аракиской депрессии (морфоскульптура). 215 с.

ÇOLAK A. H., Kırca S., Rotherham I., D., İnce A. (İstanbul, 2010) Restoration and Rehabilitation of Deforested and Degraded Forest Landscapes in Turkey, http://eco.gov.az/frqcontent/plugins/pages_v1/entry/20190823174831_88765600.pdfhttps://bakuresearchinstitute/azerbaijan-2030-a-vision-of-the-future/http://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/suretli-inkisafin-ve-semereli-islahatlarin-yenihedefleri-16129035

Axar.az. “Qarabağda yaradılan “ağıllı kənd” və “ağıllı şəhər” nədir?” Erişim 7 Kasım 2021. <https://axar.az/news/gundem/571998.html>.

President.az. İlham, Əliyev, “Ağıllı şəhər” (Smart City) və “Ağıllı kənd” (Smart Village) konsepsiyasının hazırlanması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidenti Sərəncamı”, Erişim 19 nisan 2021 .<https://president.az/az/articles/view/51179>.

ANAR, Vəliyev. “Azərbaycanda ağıllı şəhər/kəndlərin salınması: çətinliklər və imkanlar”, Baku Recherche Institutut. 6/8 2021: 132-139.

<https://bakuresearchinstitute.org/az/building-smart-cities-and-villages-in-azerbajanchallenges-and-opportunities/>.(erişim 06.08.2021).

Anadolu Haber ajansı. Ruslan, Rehimov. “Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Aliyev, Zengilan’da Dost Agropark Akıllı Tarım Kampüsü Faz 1’in temelini attı”. Erişim 26

Ekim 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-ve-aliev-zengilanda-dostagropark-akilli-tarim-kampusu-faz-1-in-temelini-atti/2403613>.

Dirençli Şehirler İçin VİZYONER YÖNETİM

İLHAMƏ, İsabalayeva, “Xilaskarın quruculuq missiyası”, Azərbaycan gazetesi, 16 kasım 2021: s. 6.

Azvision.az. Zəhra, Aytən. ““Smart Village” – Dünyanın ən “ağıllı” layihəsi Qarabağda”, Erişim 29 ocak 2022. <https://azvision.az/news/258574/--smart-village--Dunyanin-en-agilli-layihesi-qarabagda-.html>.

JOHNSTON, Karen. “A Comparison of Two Smart Cities: Singapore & Atlanta,” Journal of Comparative Urban Law and Policy: 3/1 2019: 191-207.

Mircea E, & Lucian T, & Mihai S. “The Smart City Concept in the 21st Century”. Procedia Engineering, Volume 181 2017: 12-19.

Vusat.A, & Firangiz.G. “Problems of Urbanization of Azerbaijan”. International Journal of Soft Computing and Engineering (IJSCE). 6/1, March 2016: 214-225.

Qaynarinfo.az. Bahar, Rüstəmli. Azad olunan torpaqlar üçün layihə: “Ağıllı kənd nə

Deməkdir?”–Ekspert, Erişim 15 Şubat 2021. <https://qaynarinfo.az/az/azad-olunan-torpaqlar-ucun-layihe-ailli-kend-ne-demekdir-ekspert/>

KOOPERATİFLERİN TARIMSAL ÜRETİM VE GEÇİM KAYNAKLARI ÜZERİNDEKİ ROLÜ: TÜRKİYE-HİNDİSTAN KARŞILAŞTIRMASI

Meliha ÇETİN*

Özet: Kooperatifler birçok ülkede, tarım, gıda, finans, sağlık hizmetleri, pazarlama, sigorta ve kredi gibi hemen hemen tüm sektörlerde faaliyet göstermektedir. Özellikle Tarım Kooperatifleri gelişmekte olan ülkelerin çoğunda ekonomik büyümenin temel dinamiği olarak kabul edilmektedir. Güçlü kooperatifler, özellikle Hindistan'daki gibi çiftçilerin %85'inin küçük ve marjinal çiftçilerden oluştuğu ülkelerde, çiftçilerin karşılaştığı birçok zorluğun üstesinden gelebilmektedir. Bu çalışma, Hindistan ve Türkiye'deki tarımsal kooperatiflerin, çiftçilerin geçim kaynaklarını sürdürülebilir şekilde iyileştirmedeki rollerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Her iki ülkede de küçük ve marjinal çiftçilerin karşılaştığı zorluklar ve kooperatiflerin bu zorlukları aşmadaki etkinliği analiz edilmiştir. Literatür taraması ve ikincil veri analizine dayanan bu çalışma, kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkısını değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifler, Sürdürülebilir Tarım, Geçim Kaynakları, Hindistan, Türkiye.

THE ROLE OF COOPERATIVES ON AGRICULTURAL PRODUCTION AND LIVELIHOODS: A COMPARISON BETWEEN TURKEY AND INDIA

Abstract: Cooperatives operate in almost all sectors in many countries, such as agriculture, food, finance, health services, marketing, insurance and credit. Agricultural cooperatives in particular are considered to be the main driver of economic growth in most developing countries. Strong cooperatives can overcome many of the challenges faced by farmers, especially in countries like India, where 85% of farmers are small and marginal farmers. This study examines the role of agricultural cooperatives in improving farmers' livelihoods in a sustainable manner in India and Türkiye comparatively. The challenges faced by small and marginal farmers in both countries and the effectiveness of cooperatives in overcoming these challenges are analyzed. Based on literature review and secondary data analysis, this study evaluates the contribution of cooperatives to sustainable development goals.

Key Words: Cooperatives, Sustainable Agriculture, Livelihoods, India, Türkiye.

Extended Abstract

A comparative analysis of agricultural cooperative models in India and Turkey reveals substantial disparities in their structural and functional characteristics, as well as their capacity to enhance farmers' livelihoods. The two countries are confronted with analogous challenges, including but not limited to: a high rural population, the predominance of small and marginal farmers in agricultural production, climate change, increasing input costs, and marketing difficulties. One solution developed to address these challenges is the institution of agricultural cooperatives in India, which have been strengthened by systematic support mechanisms. In Turkey, despite the profound historical roots of the cooperative tradition, the dissemination and structural deficiencies in its implementation impede its efficacy.

The Indian example demonstrates that large-scale and widespread organizations (AMUL, IFFCO, NAFED, etc.), especially integrated with public policies, have transformed cooperatives into a development tool. All processes, including agricultural production, processing, marketing, and access to finance, are carried out in a planned and collective manner through cooperative structures. Furthermore, the inclusion of women, tribal peoples, and marginalized groups in production engenders social inclusiveness. Within the framework of sustainable development goals, cooperatives assume an active role in numerous domains, including the mitigation of climate change, the management of natural resources, and the empowerment of women. This indicates that cooperatives in India have evolved into a

* Öğr. Gör. Meliha Çetin, Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Programı, m.cetin69@hotmail.com, ORCID:0000-0002-3493-0367

multifaceted development strategy, encompassing economic, environmental, and social dimensions.

The Turkish example reflects a cooperative model that operates in limited areas such as input supply and marketing, is mostly effective at a local scale, but has not been sufficiently institutionalized. Despite the prevalence of structures such as Agricultural Credit Cooperatives, Agricultural Sales Cooperatives and Agricultural Development Cooperatives, these organizations have significant deficiencies in terms of financial sustainability, professional management, transparency and membership awareness. Despite the existence of state support, these supports are sometimes directed by political influences, which damages the autonomy and participation of cooperatives. In addition, it is seen that cooperatives are behind the examples in India in areas such as digital transformation, sustainable agricultural techniques and directing the young population to agriculture.

In light of these findings, the following recommendations can be enumerated:

1. The Process of Professionalization and Institutionalization in the Context of Cooperatives

The employment of professional management personnel is imperative for the long-term viability of cooperatives in Turkey. To that end, regular training programs should be developed and implemented for the benefit of existing managers.

As evidenced by prominent Indian cooperatives such as AMUL and IFFCO, the effective management of cooperatives necessitates a multifaceted approach, encompassing both voluntary participation and institutional rigor.

It is imperative to cultivate structures that are more transparent and accountable within the domain of internal audit mechanisms, external audits, and public inspections.

2. The objective of this initiative is twofold: first, to raise awareness of cooperative initiatives and, second, to strengthen member participation in said initiatives.

It is imperative that the active participation of members in cooperative activities be increased. Furthermore, cooperative education should be incorporated into the curriculum or integrated into widespread farmer education programs.

In Turkey, the majority of cooperative members are passive members. To mitigate this potential scenario, it is imperative to implement appropriate incentives, such as bonuses, training support, and technical consultancy, to ensure the effective utilization of these resources.

3. The objective is to establish transparency regarding state support, ensuring its systematic allocation and conditional nature.

State support is a pivotal factor in both Turkey and India. However, it is imperative that these entities remain autonomous and free from political influence. The provision of these supports should be performance-based and in accordance with the principle of autonomy.

The establishment of special development funds with a focus on cooperatives, analogous to NABARD in India, is a potential avenue for consideration in Turkey.

4. The present study explores the integration of digital technologies and the implementation of technological integration within cooperative frameworks.

Digital management systems should be implemented in cooperatives. Technological infrastructure should be established from membership to accounting, from product tracking systems to marketing platforms.

In Turkey, in particular, the development of e-commerce and digital marketplaces should be supported to offer cooperative products directly to consumers.

5. The present study explores the augmentation of the role of women and youth in cooperatives.

The implementation of positive discrimination policies, including grants, credit facilities, and priority membership, is crucial for enhancing the active participation of women farmers in cooperatives.

The development of initiatives by cooperatives aimed at supporting young farmers in their efforts to remain in rural areas is a crucial strategy. These initiatives should be designed to appeal to young entrepreneurs and should include support in the form of specialized programs. One potential avenue for such initiatives is the development of programs that are supported by agricultural technology.

6. The necessity of ensuring both horizontal and vertical integration between cooperatives is paramount.

As is the case in India, the consolidation of small cooperatives into larger, more unified unions will result in an augmentation of their marketing power and negotiation capacity.

In lieu of the diffuse configuration observed in Turkey, it is recommended that regional unions concentrate on specific products (e.g., olive, milk, grain) and be established on a provincial/district basis. Furthermore, the relationship of these unions with national umbrella organizations should be fortified.

7. The present study explores the notion of supporting cooperatives for the purpose of promoting social and environmental well-being.

It is imperative that cooperatives be assigned active roles in non-agricultural domains, such as environmental protection, natural resource management, and the implementation of climate adaptation projects.

As is the case with models such as IFFDC in India, it is imperative that cooperatives be incorporated into sectors including forestry, watershed management, and seed development.

8. The promotion of international collaborations is of paramount importance.

The development of information sharing, joint projects, and student/exchange programs between Turkey and India on agricultural cooperatives is imperative.

The establishment of joint programs with international organizations, such as the Food and Agriculture Organization (FAO) and the OECD, is a potential avenue for collaboration. It is imperative for cooperatives to assume an active role as stakeholders in these programs.

Giriş

Kooperatif toplumu, özellikle imtiyazsız kesimlerin gelişimi için kolektif sorumlulukları ve düşünceleri olan bir grup insanın organizasyonudur. “Bir kooperatif, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve isteklerini ortaklaşa sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme aracılığıyla karşılamak için gönüllü olarak bir araya gelen kişilerin özerk bir birliğidir.” Tarım, ormancılık, bankacılık, kredi, tarımsal işleme, depolama, pazarlama, süt ürünleri, balıkçılık ve konut gibi alanlarda çok sık görülmektedir. Kooperatifler kaynak ve girdi kullanımı, su kaynaklarının kullanımı, pazarlama kanalları, depolama tesisleri, dağıtım kanalları, katma değer, pazar bilgisi ve düzenli bir izleme ağı sistemi konusunda destekleriyle tarımsal kalkınmada önemli bir konuma sahiptir. Kooperatifler kredi dağıtımı, tarımsal girdilerin dağıtımı (tohumlar, gübreler ve tarım kimyasalları) vb. gibi ekonomik faaliyetlerde de bulunurlar. Ayrıca, yoksulluğun azaltılması, gıda güvenliği ve istihdam yaratma sorunlarının ele alınmasında avantajlara sahiptir. Hem kamu hem de özel sektörün başarısız olduğu alanlarda mal ve hizmet sunma konusunda muazzam bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Genel olarak, kooperatifler (birkaç büyük hariç) “yerel kurumlardır”, “yerel ihtiyaçlara” hitap

eder, “yerel yetenekleri” istihdam eder ve “yerel liderler” tarafından yönetilir. Kooperatifler tabanda kendi kendine istihdam fırsatları yaratma konusunda muazzam bir potansiyel sergilediğinden, insanların kırsal alanlara geri göç etme olasılığının olduğu bir durum ortaya çıkmaktadır. Tarımsal üretimde küçük ve marjinal çiftçilerin karşılaştığı ekonomik, sosyal ve çevresel zorluklar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada engel teşkil etmektedir. Kooperatifler, bu zorlukları aşmada önemli bir araç olarak görülmektedir.

Günümüzde tarım sektörü, yalnızca gıda üretimi açısından değil, aynı zamanda kırsal nüfusun geçim kaynaklarının devamlılığı ve sürdürülebilir kalkınma açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, küçük ve marjinal çiftçiler kırsal istihdamın ve tarımsal üretimin bel kemiğini oluşturmaktadır. Ancak bu çiftçiler; iklim değişikliği, girdi maliyetlerinin artması, piyasa dalgalanmaları, bilgi ve teknolojiye erişim eksikliği gibi birçok yapısal sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda, tarım sektöründe ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyecek, küçük üreticilerin birlikte hareket etmesini sağlayacak örgütlenme modellerine olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Bu ihtiyacı karşılayabilecek en önemli kurumsal yapılardan biri ise tarımsal kooperatiflerdir.

Kooperatifler, üyelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan, demokratik olarak yönetilen örgütlerdir. Tarım kooperatifleri özelinde bakıldığında, çiftçilerin üretimden pazarlamaya kadar olan süreçte ortak hareket etmelerini sağlayarak, hem girdi temininde maliyet avantajı yaratmakta hem de ürünlerini daha iyi koşullarda pazarlamalarına imkân tanımaktadır. Bunun yanında, kooperatifler aracılığıyla çiftçilerin bilgiye, eğitime ve finansmana erişimi kolaylaşmakta, böylece sürdürülebilir tarım uygulamalarının benimsenmesi desteklenmektedir. FAO¹, kooperatiflerin kırsal kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasındaki rolünü sıkça vurgulamaktadır.

Hindistan ve Türkiye, tarımın milli gelirdeki payı, istihdam oranı ve kırsal nüfusun büyüklüğü açısından birbirine benzer özellikler taşıyan ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Her iki ülkede de tarım sektörü; iklimsel, ekonomik ve yapısal zorluklarla karşı karşıya olup, küçük çiftçilerin dayanıklılığının artırılması önemli bir gerekliliktir. Bu nedenle, kooperatifler bu iki ülkede de kırsal kalkınma politikalarının merkezinde yer almaktadır. Hindistan'da özellikle süt ve gıda sektöründe başarılı kooperatif modelleri geliştirilmiş; AMUL² gibi yapılar uluslararası çapta tanınan örnekler haline gelmiştir. Türkiye’de ise kooperatifçilik geleneksel olarak varlığını sürdürse de etkinliği ve yaygınlığı bazı yapısal sorunlar nedeniyle sınırlı kalmaktadır.

Bu çalışmada, Hindistan ve Türkiye’deki tarımsal kooperatiflerin, çiftçilerin geçim kaynaklarının sürdürülebilir bir biçimde geliştirilmesine olan katkıları incelenecek, her iki ülkenin başarılı uygulamaları ve karşılaştıkları zorluklar karşılaştırmalı bir bakış açısıyla değerlendirilecektir. Böylece, kooperatifçilik yoluyla sürdürülebilir tarımsal kalkınmanın nasıl sağlanabileceği konusunda politika yapıcılara ve akademik camiaya yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

1. Yöntem

Bu çalışma, nitel bir araştırma yaklaşımı benimseyerek literatür taraması ve ikincil veri analizi yöntemlerini kullanmaktadır. Hindistan ve Türkiye’deki kooperatiflerin yapısı, işleyişi ve çiftçilerin geçim kaynaklarına etkisi üzerine mevcut akademik çalışmalar ve resmi raporlar incelenmiştir. Karşılaştırmalı analiz yöntemiyle, her iki ülkedeki kooperatiflerin benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilmiştir.

¹ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

² Anand Milk Union Limited, yaygın olarak Amul olarak bilinir ve merkezi Anand, Gujarat’ta bulunan Gujarat Kooperatif Süt Pazarlama Federasyonu (GCMMF) kooperatifine ait bir Hint süt markasıdır

2. Hindistan'da Tarım ve Tarım Kooperatifleri

Hindistan'da tarımsal kooperatifler, özellikle küçük ve marjinal çiftçilerin ekonomik durumlarını iyileştirmede önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Hindistan'da çiftçilerin %85'i küçük ve marjinal çiftçilerden oluşmaktadır ve güçlü kooperatifler, bu çiftçilerin karşılaştığı birçok zorluğun üstesinden gelmelerine yardımcı olmaktadır. Kooperatifler, sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik ederek, çiftçilerin yıl boyunca istihdam ve gelir elde etmelerini sağlamaktadır.

Hindistan'da Kooperatif Hareketi 1904'te resmi olarak başlatılmasından sonra, özellikle küçük ve marjinal çiftçileri ve daha zayıf kesimleri desteklemiştir. Ayrıca kamu ve özel sektörün güçlü yönlerini birleştirerek, özellikle tarım sektörünün geliştirilmesi ve Hindistan ekonomisinin kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır. Hindistan'ın 1947'deki bağımsızlığından hemen sonra, kooperatifler, hükümet tarafından özel ve kamu sektörleri arasında dengeleyici bir faktör olarak hizmet etmek üzere üçüncü bir ekonomik sektör olarak tanınmıştır. Bu şekilde kooperatifler, özellikle küçük ve marjinal çiftçilerin ve daha zayıf grupların ihtiyaçlarına hizmet ederek, hem kamu hem de özel sektörün güçlü yönlerini birleştiren özel bir sektör olarak gelişmiştir. Şu anda dünyadaki en büyük harekettir. Kooperatifler, üyelerinin ihtiyaç duyduğu her türlü hizmeti İşbirliği ilkelerine dayalı olarak sağlayan, sosyal hedefleri olan demokratik olarak yönetilen ekonomik kurumlardır. Ülkenin ekonomik kalkınmasında, Beş Yıllık Plan Belgelerinde önemli bir yer verilmiştir. Belirlenen politikalar ve sağlanan bütçe tahsisleri doğrultusunda, Kooperatif Hareketi muazzam başarılar elde etmiştir. Örneğin Süt Kooperatifleri, Gübre Kooperatifleri, Kırsal Kredi sektörü, Çevre iyileştirme ve geçim kaynaklarının iyileştirilmesi vb. Hindistan'daki çiftçilerin geçim kaynağı büyük ölçüde tarıma ve ilgili tarımsal faaliyetlere bağlıdır ve tarım, araziye, suya, tarımsal girdilere, krediye, pazara, hükümet politikalarına ve bilgi tabanına bağlıdır. Hindistan'da nüfusun yaklaşık %40'ı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Kırsal nüfusun çoğunluğu geçimini tarımdan sağladığı için, toplumun yoksul ve zayıf kesimlerinin aktif katılımıyla tarımsal üretimi artırmak ve kooperatifler bu ülkede en uygun çözüm olmuştur. Ancak Hindistan'da tarım sektörü birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Groeneveld 2016).

Tarım sektörünün karşılaştığı sorunların başında küçük ve parçalı arazi mülkiyeti, yoğun toprak erozyonu, su kaynaklarının verimsiz kullanımı, güncel olmayan tarımsal üretim teknolojileri, tarımsal kredinin bulunmaması ve hasat sonrası yönetim ve tarımsal ürünlerin pazarlanması için altyapı eksikliği, daha düşük verim ve düşük gelire neden olmaktadır. Çiftçilerin diğer bir gelir kaynağı ise hayvancılıktır. Ancak, küçük çiftçiler için hayvanların %75'inden fazlası, şiddetli genetik erozyon, yetersiz beslenme ve sağlık bakımı nedeniyle ekonomik değildir. Ayrıca Su, gıda üretimi ve daha iyi yaşam kalitesi için kritik bir girdidir. Su kaynaklarının ihmal edilmesi yalnızca tarımsal üretimi ve istihdam olanaklarını etkilemekle kalmayacak, aynı zamanda temiz içilebilir su tedarikini de etkileyecektir. Su kıtlığı işsizliğe, sağlıksızlığa ve zorluğa yol açmaktadır. Bu kısır döngüyü, tarımsal üretimdeki iyileştirmelerle kırmak mümkün olabilmektedir (Saxena 200).

2.1.Çiftçilerin Geçim Kaynaklarını Geliştirilmesinde Kooperatiflerin Önemi

Kooperatifler, Kamu ve Özel sektörden sonra ülkenin üçüncü ekonomik sektörü kabul edilmektedir. Nüfusun çoğunluğunun geçimini tarım sektöründen sağlamaktadır. Bu nedenle tarım sektörünün iyileştirilmesinde kooperatifler önemli rol oynayarak geçim kaynaklarının iyileştirilmesinde önemli bir sorumluluk üstlenmişlerdir. Hindistan'daki kooperatif hareketi, başladığı günden bu yana bir halk hareketinden ziyade bir Hükümet Politikası ürünü olarak kabul edilmiştir. Yine de Hindistan'daki köylerin %100'ü ve kırsal nüfusun %75'i bugün kooperatifler tarafından hizmet görmektedir. 2,36 crore üyesi ve 34.000 crore Rs işletme

sermayesi ile faaliyet gösteren 5,45 lakh³ kooperatif olduğu tahmin edilmektedir. Bu kooperatifler, değer zinciri gelişiminin temel bileşenleri olan kurumsal altyapının geliştirilmesine, özel sermayenin oluşturulmasına, tarımsal girdilerin dağıtımına ve ürünlerin işlenmesine ve pazarlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Kooperatifler ayrıca arazi geliştirme, su kaynakları yönetimi, tarım makineleri hizmetleri, elektrik dağıtımı, işgücü temini ve diğer birçok sektörde de faaliyet göstermiştir. Kooperatif örgütlerinin, tarımsal üretimi artırmak ve daha geniş bir ölçekte çoğaltmak için gereken kritik altyapı ve hizmetleri geliştirmek için finansal ve idari desteğe kolay erişim gibi çeşitli avantajları vardır, Gübre sektöründe süt sektöründe AMUL ve ormancılık ve çevre sektörlerinde Hindistan Çiftlik Ormancılık Geliştirme Kooperatifi Ltd. (IFFDC) gibi bazı kooperatiflerin ülkede kırsal geçim kaynaklarını iyileştirme yönündeki çabaları inkar edilemez.

2.2.Kooperatiflerin Rolü ve Gelişimleri

Hindistan'da farklı faaliyetlerle faaliyet gösteren farklı kooperatif türleri aşağıdaki dört kategoriye ayrılabilir:

- Tarım Kooperatifleri, Endüstriyel Kooperatifler ve İşleme Kooperatifleri gibi tarımsal ve endüstriyel üretimle ilgilenen Üretim Kooperatifleri.
- Tarımsal ürünlerin pazarlanmasıyla uğraşan Pazarlama Kooperatifleri, Tarım Pazarlama Toplulukları ve Tüketici Kooperatifleri gibi.
- Üyeleri için gerekli hizmetleri sağlayan Hizmet Kooperatifleri, Kooperatif Kredi Toplulukları ve Kooperatif Bankaları ve ayrıca Konut Kooperatifleri gibi.
- Tarımcıların, zanaatkarların vb. günlük yaşamları ve işleri için gerekli faaliyetlerle ilgilenen Müttefik Hizmet Kooperatifleri.

a.Çiftçilik Kooperatif Toplulukları: Hindistan'ın bağımsızlığından sonra ülkenin kırsal kesiminde gıda ve istihdam güvenliğini sağlamak için çiftçilik sektörünün geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Doğal kaynakların eşit dağıtımını sağlamak için çeşitli arazi reformları uygulanırken, tarımsal üretimi iyileştirmek için küçük ve parçalı işletmelerin konsolidasyonu gerekli görülmüştür. Bu nedenle Planlama Komisyonu tarafından küçük çiftçilerin sahip olduğu arazileri ortak yönetim için bir araya getirmek amacıyla kooperatif çiftçiliği kavramı ortaya atılmıştır. Önerilen yaklaşım, arazinin bireysel mülkiyetini elinde tutmak ve kooperatife kiralamak veya arazi mülkiyetini kooperatife devretmek ve arazinin değerine eşit hisseler toplamak amaçlanmıştır. Kooperatif daha sonra modern teknolojileri kullanarak arazi iyileştirme ve yoğun ekim için işletmeleri bir araya getirmesi hedeflenmiştir. Böylece çiftçilik kooperatifleri, arazi ve su kaynaklarını geliştirmek için finansal kaynaklarla desteklenmiştir.

b.Tarımsal İşleme Kooperatifleri: İlk işleme kooperatifi, 1917'de bir çırçır fabrikası kurmak için Hindistan'da kurulmuştur. Daha sonra şeker işleme, pirinç öğütme, yer fıstığı kabuğunu soyma, kopra ve yağ tohumu ezme, meyve, sebze, çay ve jüt işleme kooperatifleri kurulmuştur. Bireysel çiftçiler, kooperatif pazarlama toplulukları ve yerel hizmet kooperatifleri üye olarak yer aldığı bu işleme kooperatifleri, kooperatif kuralları ve tüzükleri düzenlemişlerdir. Hindistan'daki çiftçiler çok eski zamanlardan beri şeker kamışı üretmektedir. Ancak ilk şeker fabrikası 1824'te Orissa'da bir Fransız grubu tarafından kurulmuştur. İlk vakumlu tava işlemeli şeker fabrikası ise 1904'te Bihar'da kurulmuştur. 1932'ye gelindiğinde, hepsi özel sektörde olan 31 şeker fabrikası faaliyet göstermektedir. Yıllık tüketim yaklaşık 12 lakh ton iken yılda 1,5 lakh ton ürettiyordu. Bu nedenle Hindistan şekeri Endonezya'dan ithal etmek zorunda kalmıştır.

³ Hindistan'da kullanılan sayı sistemi "lakh" (lakh = 100.000) şeklindedir.

(5,45 lakh) = 5 * 100.000 + 45.000 = 545.000 (beş yüz kırk beş bin) şeklinde hesaplanmaktadır.

Hindistan hükümeti uygun politikalarla şeker fabrikalarının kurulmasının önünü açmıştır. 1933-34'te 4,6 lakh ton üretime sahip 111 şeker fabrikası kurulmuş ve bu sayı 1940-41'de 11 lakh ton kapasiteli 148 fabrikaya çıkmıştır. Bugün, 316 kooperatif şeker fabrikasıyla Hindistan dünyanın en büyük ikinci şeker üreticisidir ve kooperatif sektörü toplam üretimin yaklaşık %48'ini gerçekleştirmektedir. Şeker endüstrisi, elli milyondan fazla şeker kamışı yetiştiren aileye ve çok sayıda tarım işçisine geçim kaynağı sağlayan 55.000 crore rupi tutarında büyük bir yıllık ciroya sahiptir. Şu anda, Hindistan'ın kırsal nüfusunun %7,5'i şeker endüstrisine bağlıdır. Süt kooperatifi Hindistan'daki bir diğer başarı hikâyesidir. Özel süt üreticilerinin marjinal süt üreticilerini sömürmesini önlemek için, Gujarat'taki çiftçiler Anand'da "Kaira Bölgesi Kooperatif Süt Üreticileri Birliği Ltd."yi kurmuşlardır. Bu birlik altında, küçük üreticilerden fazla miktarda süt toplamak için her köyde kooperatifler kurulmuş ve sütü yerel olarak işlemek için modern bir süt ürünleri çiftliği kurulmuştur. Ürünler 1955'ten beri Amul marka adı altında satılıyordu. Bu süt ürünlerinin başarısı kısa sürede Gujarat'ın komşu bölgelerine yayılmış, bu Süt Federasyonlarını desteklemek ve faaliyetleri genişletmek için, 1973 yılında bir üst düzey pazarlama kuruluşu olan Gujarat Kooperatif Süt Pazarlama Federasyonu kurulmuştur.

Son verilere göre, 170 Süt Üreticileri Kooperatif Birliği ve 15 Eyalet Kooperatif Süt Pazarlama Federasyonu süt işlemeyle ilgilenmektedir. Ancak, bu süt federasyonlarının çoğu, birkaç eyalet hariç, gerçek bir halk hareketi ruhuyla başarılı bir şekilde işlev görememiştir 2004-05 yılları arasında, 3320 crore rupi değerinde süt ve süt ürünleri satan 12,95 milyon süt kooperatifi üyesi bulunmaktadır.

c.Tarımsal Pazarlama Toplulukları: Küçük çiftçilere pazarlama olanakları sağlamak için pazarlama kooperatiflerinin kurulması teşvik edilmiştir. Kooperatiflerle birlikte beklenen avantajlar, çiftçilerin pazarlık gücünün artması, aracılardan ortadan kaldırılması ve tüketicilerle doğrudan iletişime geçmesidir. Ayrıca, daha iyi kredi imkânları, daha ucuz nakliye, depolama tesisleri, tarımsal ürünlerin sınıflandırılması ve işlenmesi için çeşitli avantajlar sağlamaktır. Bu amaçla Hindistan Ulusal Tarımsal Kooperatif Pazarlama Federasyonu Ltd. (NAFED), tarımsal ürünlerin kooperatif pazarlamasını teşvik etmek için 1958'de kurulmuştur. NAFED, çiftçiler ürünlerini işaretleme konusunda sorun yaşadıklarında, seçilmiş alanlarda kooperatif ağı aracılığıyla çiftçilerden gıda tahılları, bakliyatlar, yağ tohumları, baharatlar, pamuk, kabile ürünleri, jüt ürünleri, yumurta, taze meyve ve sebzeler tedarik etmektedir. Kooperatif pazarlamanın avantajları, çiftçilerin pazarlık gücünün artması, tüketicilerle doğrudan iletişim, kredi bulunabilirliği, daha ucuz nakliye, depolama, sınıflandırma ve işleme tesisleri ve pazar imkânlarını çiftçilere sunmuştur. Ayrıca Indian Farmers' Fertiliser Cooperative Limited (IFFCO), 1967 yılında kooperatifler aracılığıyla gübre üretmek ve dağıtmak için kurulmuş bir kooperatiftir. Şu anda 40.000'den fazla kooperatif topluluğu IFFCO üyesidir. IFFCO başlangıçta 1975 yılında Gujarat eyaletindeki Kalol'da bir amonyak-üre kompleksi ve Kandla'da NPK/DAP tesisi işletmeye dahil olmuştur. Başka bir amonyak-üre kompleksi 1981 yılında Uttar Pradesh eyaletindeki Phulpur'da kurulmuştur. IFFCO ürünlerinin pazarlaması, Hindistan'ın 28'den fazla eyaletinde ve birlik topraklarında kooperatif toplulukları ve kurumsal acenteler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu topluluklar besin maddesi açısından, ülkenin azot üretiminde yaklaşık %20 ve fosfor üretiminde %30 paya sahiptir. IFFCO'da, çiftçilere ve üye kooperatiflere sunulan hizmetleri sürekli iyileştirme misyonunu üstlenmiştir. IFFCO'nun karşılığında değer verdiği tek şey, bu misyonun arkasındaki hareketli ruhu oluşturan Hintli Çiftçinin yüzündeki sonsuz gülümsemedir. (ICA. 2025)

d.Tarımsal Hizmet Kooperatifleri: Kooperatifler, tarımsal kredinin dağıtımında çok önemli bir rol oynar. Bu kooperatifler, tarımsal üreticilere, tarım işçilerine, zanaatkarlara kredi temini, tarımsal girdi temini, tarımsal ürünlerin depolanması, pazarlanması ve işlenmesi, endüstriler için hammadde temini ve teknik rehberlik sağlanması yoluyla tarımsal üretimi artırmayı ve

sosyal ve ekonomik refahı teşvik etmeyi hedeflemektedir. Çiftçilere arazi geliştirme ve sermaye yatırımları için uzun vadeli krediler sağlayan kooperatif arazi geliştirme bankaları olmuştur. Çiftçilere Apex bankası ile. Kooperatif bankaları tarafından verilen krediler yıldan yıla artış göstermektedir.

e.Hindistan Geliştirme Kooperatifi: 1993 yılında kurulmuştur. Ancak çalışmaları 1986-87'de başlamıştır. Promotörü Indian Farmers Fertiliser Cooperative Limited (IFFCO), Uttar Pradesh, Madhya Pradesh ve Rajasthan eyaletlerinde çiftlik ormancılığı yoluyla eko-restorasyon ve çorak arazi geliştirme programları başlatmış ve bu programlar daha sonra ülkedeki kırsal geçim kaynağı geliştirme ve yoksulluk azaltma programlarıyla entegre edilmek üzere IFFDC'ye devredilmiştir. IFFDC portföyünü çeşitlendirmiştir. Çiftlik ormancılığı ve iklim değişikliğine ek olarak havza yönetimi, beslenme ve ekonomik güvenlik, geçim kaynakları, tohum üretimi, tarımsal girdi temini gibi faaliyetleri de kapsayacak şekilde odağını genişletmiştir. Son on yılda, IFFDC ayrıca bölgesel eylem kapsamını genişleterek, Uttarakhand, Odisha, Jharkhand, Chhattisgarh, Andhra Pradesh, Batı Bengal, Tamil Nadu, Maharashtra, Gujarat, Himachal, Haryana ve Punjab eyaletlerinde sürdürülebilir operasyonlara başlamıştır. Bu bağlamda tüm tarımsal iklim bölgelerini kapsayan 14 eyalette 9.410'dan fazla köyde 220 crore rupiden fazla değerinde kırsal kalkınma projeleri uygulamıştır. Ek olarak, IFFDC kırsal Hindistan çiftçilerine kaliteli tohum sağlamak için bir Tohum Üretimi ve Pazarlama Programını da başlatmıştır.

2.3.Sürdürülebilir Kırsal Geçim Kaynağının İyileştirilmesi İçin Projeler

IFFDC'nin amacı kırsal alanlarda kalkınmayı tetiklemek ve kırsal toplulukların geçim kaynaklarını geliştirmektir. Başlangıçta, o dönemde küresel toplumun dikkatini çeken İklim Değişikliği sorununu ele alarak bir Çiftlik Ormancılık Kooperatifi olarak faaliyetine başlayan IFFDC, zamanla ilgi alanlarını birkaç portföyü de kapsayacak şekilde genişletmiştir;

- **Çiftlik Ormancılığı ve İklim Değişikliği:** Bireysel çiftçilere, köy yönetim sistemine (panchayatlarına) ve Hükümete ait atık ve marjinalleştirilmiş arazilerde katılımcı ormancılık geliştirerek iklim değişikliği etkilerini azaltmaya ve karbon kredilerini nakde çevirmeye odaklanmaktadır. İlgili topluluklar, gelişmiş topluluk ormanlarını sürdürülebilir bir şekilde yönetmek ve sürdürmek için temel topluluk kurumları olarak tasarlanmış 148 Birincil Çiftlik Ormancılığı Kooperatif Topluluğu'nda (PFFCS) örgütlenmiştir.

- **Havza Geliştirme ve İklim Değişikliği (Ekolojik Dayanıklılık):** IFFDC, Çiftlik Ormancılığı ve İklim Değişikliği Özellikle, IFFDC'nin doğal kaynak yönetimi yoluyla toplulukların cinsiyet odaklı kırsal geçim kaynaklarını iyileştirmeye yönelik havza programı deneyimi dikkate değerdir. Bu programı uygulamak için Köy Havza Komiteleri ve Su Kullanıcıları Komiteleri geliştirilmiştir. Su ve Gıda Güvenliği sağlamaya odaklanarak, arazi kullanım planlaması ve geliştirme ve diğer geçim kaynağı oluşturma faaliyetleriyle ilgili kapsamlı bir dizi faaliyet, topluluğun 'Ekosistem Dayanıklılığını' oluşturmak için sistematik olarak entegre edilmiştir.

Havza geliştirmenin amacı, gıda ve geçim güvenliğini sağlamak için iklim değişikliğine karşı dayanıklılık geliştirmek amacıyla arazi ve su kaynaklarını rehabilite etmek ve korumaktır. Bunun için IFFDC diğer kurumlarla el ele vermiş ve tükenen su kaynaklarının restorasyonu için doğrudan NABARD'dan ve çeşitli Hükümet kurumlarıyla birleşme yoluyla kaynakları harekete geçirmektedir. Şu anda Madhya Pradesh, Chhattisgarh, Andhra Pradesh ve Rajasthan'da 36.418 hektarlık alanda 14 su havzası projesi uygulanmaktadır.

- **Kabile ve Marjinal Topluluklar için Beslenme ve Ekonomik Güvenlik (NEST):** : Kabile ve marjinal topluluklar için beslenme ve ekonomik güvenlik sağlamak amacıyla IFFDC, Small Orchard/Wadi'nin geliştirilmesi için projeler başlatmıştır. Proje, kırsal alanlardaki kadınlarda ve çocuklarda yetersiz beslenmeyle ilgili artan endişeleri ve uygun entegre çözümler bulmak için bu sorunlara daha geniş bir perspektiften bakmaktadır.

Bu projeler, kabile ailelerinin “Wadi Tolee” adı verilen yakınlık temelli gruplar halinde harekete geçirilmesini ve örgütlenmesini ve belirlenmiş arazi parçalarında meyve ağaçları yetiştirme kapasitelerinin yanı sıra ara ürün yetiştirme ve diğer ilgili faaliyetlerin oluşturulmasını öngörmektedir. Aile tüketiminin ötesine geçerek gelir ve geçim kaynaklarını artıracak bir değer zinciri oluşturmaktadır. Projenin, gelirleri desteklemekten arazi verimliliğini artırmaya yönelik kırsal kalkınma için çeşitli girişimler yapılmaktadır.

Proje, Mango, Aonla ve Kaju fıstığı bitkisi bulunan toplam 7.014 Vadi (7000 Dönüm) geliştirilmiştir. Koruma önlemleri olarak sınırlar üzerine %60 hayatta kalma oranına sahip 14,63 lakh ormancılık bitkisi dikilmiştir. Proje köylerindeki bahçecilik plantasyonu, gelecekte sürdürülebilir bir temelde ek gelir fırsatları yaratmıştır. Çiftçiler tarafından benimsenen iyileştirilmiş tarımsal uygulamalar, daha iyi ürün üretimi ve sebze üretiminden daha iyi gelir elde edilmesiyle sonuçlanmış ve su kaynağı geliştirme faaliyetleri, ara ekim olarak ek sebze mahsulü yetiştirme fırsatları sağlamıştır.

• Kesitsel Müdahaleler (Topluluk Kurumları, Cinsiyet Ana Akımlaştırma ve Kadınlar);

Topluluk Tabanlı Örgütlerde de kadın üyeliği teşvik edilmektedir. IFFDC müdahalelerinin temel bir özelliğidir. IFFDC, %92'si kadın olmak üzere toplam 17.708 üyeye sahiptir. Yerel bankalar ayrıca sürdürülebilir geçim kaynağı geliştirmek için mikro işletmeleri başlatmaları için onlara finansal yardım sağlamaktadır. Bu SHG'ler (kendi kendine yardım grupları) düzenli toplantılar, beceri geliştirme ve kapasite geliştirme programları aracılığıyla kadınlara ve mikro işletmelere bilgilendirme yapmaktadırlar. Ayrıca döner sermaye, kırsal alanlarda Mikro Kredi Mekanizmasını kolaylaştırmak için faaliyete geçirilmiştir. Kendi Kendine Yardım Grubu oluşumunun yanı sıra, Kendine Yardım Grupları (SHG), kadınların acil ihtiyaçlarının karşılanmasına ve stratejik çıkarlarına yardımcı olmaktadır. , SHG ayrıca sağlık, işlevsel okuryazarlık, çocukların eğitimi, sosyal sömürü ve alkol bağımlılığı, kumar, tütün tüketimi vb. gibi sosyal kötülüklerle ilgili sorunlarını da tartışmakta ve sorunlarına uygun çözümler belirlemektedir.

• **Güçlendirme, Kapasite Geliştirme:** Pratik bilgi, beceri ve tutumların edinilmesiyle sonuçlanan, IFFDC'nin büyük önem vermektedir. IFFDC'nin Eğitime Sistem Yaklaşımı kullanımı, eğitim programlarının ve gerekli destek materyallerinin çeşitli ihtiyaçlara ve hızla değişen ortama uyum sağlamak için sürekli olarak geliştirilmesini sağlamak için projeler üretmektedir. Bu kapsamda, SHG'lerin ve diğer grupların tanıtımını ve köy düzeyindeki yerel hizmet sağlayıcılarının eğitimi yapmaktadır. Tüm ekipler bu tür insanları dahil etmek ve yetiştirmek için önemli çaba göstermektedir. Kapasite geliştirme programları sağlık (veterinerlik ve insan sağlığı) alanında ve farkındalıkta önemli bir rol oynamıştır. Toplulukta bir sahiplik duygusu aşılama yardımcı olmuş ve bu da müdahalelerin genel sürdürülebilirliğine yardımcı olmuştur.

• **Tohum ve Tarımsal Girdi Temini:** Tohum, diğer girdilerin performansına ve etkinliğine bağlı olan tarımsal üretimin kritik belirleyicisidir. Tohumun kendisi, ürüne bağlı olarak toplam üretimi yaklaşık %15 - %20 oranında ve diğer girdilerin etkili yönetimiyle %45'e kadar artırmıştır. Üretkenliği artırmak için farklı tarımsal iklim koşullarına uygun ve yeterli miktarda ve uygun fiyatlı kaliteli tohumlar gereklidir. Kaliteli tohumların bulunması ve kullanılması tek seferlik bir iş değildir. Tarımsal üretim ve üretkenlikte sürdürülebilir artış, çiftçilerin ihtiyaçlarına uygun yeni ve geliştirilmiş ürün çeşitlerinin sürekli geliştirilmesini ve çiftçilere tohum üretimi ve tedariki için etkili bir sistem gerektirir. Bu sorunu ele almak için IFFDC, hızla önemli bir faaliyet haline gelen 'çiftçi merkezli', piyasa odaklı Tohum Üretim Programı başlattı. 2014-15 yılı boyunca, kaliteli tohum bulunabilirliğini artırmak ve böylece tarımsal üretkenliği geliştirmek için Uttar Pradesh, Haryana, Rajasthan, Madhya Pradesh, Punjab ve Chhattisgarh eyaletlerindeki çiftçilere farklı mahsullerin 30,86 bin metrik ton sertifikalı kaliteli tohumu

tedarik edilmiştir. Ürünlerin üretimini ve üretkenliğini artırmak için, IFFDC tedarik zinciri (Tarımsal Ormancılık Hizmet Noktaları, PFFCS Ağı, Krishak Seva Kendra vb.) aracılığıyla uzak bölgelerdeki çiftçilere bile kaliteli tarımsal girdilerin zamanında tedarik edilmesini sağlamaktadır.

3. Türkiye’de Tarım ve Tarım Kooperatifleri

Türkiye, geçmişten günümüze kadar olan sürecin bir karşılaştırılması yapıldığında önemli bir tarım ülkesi olmuştur. Dünya tarım topraklarından %0,8 pay alan Türkiye küresel üretimin %1,29’undan fazlasını üretmekte, değişen teknolojiyi hem etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir. Tarihsel süreç içerisinde tarımsal faaliyetler; şahsi mülkiyetçilik, sanayi devrimi, modernleşme ve kooperatifleşme hareketleri, üretim fazlalığı ve uluslararası ticaret anlaşmalarının koyduğu kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreç tarımın birincil sektör olma özelliğini de kaybetmesine neden olmuştur (Erdoğan ve Erdoğan, 2018: 70).

İstanbul Sanayi Odası’nın her yıl yayınladığı Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu listesinde bazı kooperatifler de kendine yer bulmaktadır. 2018 yılında yayınlanan listede Konya Şeker 44., Kayseri Şeker 126., Tarım Kredi Yem 141., Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği 164., Gübre T.A.Ş 206., Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği ise 417. olarak listeye girmeyi başarmıştır (Anonim, 2019e).

Türkiye tarımına son yirmi yıllık süre içerisinde dolar bazlı bakıldığında %94 oranında büyüme göstermiştir. Tarımsal üretim değeri açısından Türkiye ile mukayese edilen Çin (%477,20), Hindistan (%377,63), Endonezya (%354,27), Tayland (%271,72), Bangladeş (%264,12), Mısır (%218,44), Brezilya (%206,79) ve Malezya (%204, 96) gibi ülkelerde büyüme daha fazla gerçekleştiği görülmektedir. Bu ülkeler hem coğrafi büyüklük hem de nüfus olarak Türkiye’den ayrılmaktadır. Ancak Türk tarımı (%94,11), ABD (%81,11), İspanya (%64,28), Fransa (%48,91), Güney Kore (%42,56) ve İtalya (%24,62) gibi ülkelerin tarımına göre daha fazla ilerleme kaydetmiştir. 2002-2020 döneminde Türkiye, tarım sektörüne 65 milyar dolardan fazla desteklemede bulunmuştur. 2021 ve 2022’deki kamu destekleri de mevcut rakama dahil edildiğinde 70 milyar dolarlık bir destekleme ortaya çıkmaktadır (Dünya Bankası, 2021). Diğer ülkelerle bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye’nin devlet desteğiyle tarım sektörüne daha iyi yönlendirme yaptığı söylenebilir. (Merdan, 2024)

Tarım sektörü, Türkiye ekonomisinin temel taşlarından biridir. Ancak bireysel çiftçilerin piyasa koşullarında rekabet edebilmesi ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmesi için ortak hareket etmeleri gerekmektedir. Bu noktada tarım kooperatifleri, çiftçilerin ekonomik ve sosyal gücünü artıran yapılar olarak önem kazanmaktadır. Türkiye’de tarım kooperatifçiliği uzun bir geçmişe sahip olmakla birlikte, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri ve Kadın Tarım Kooperatifleri gibi birçok türde faaliyet gösteren örgütler bulunmaktadır. Bu kooperatifler çiftçilere; üretim girdileri temini, kredi desteği, ürün alımı ve pazarlama gibi alanlarda hizmet sunmaktadır. Ancak, kooperatiflerin finansal yeterlilik, profesyonel yönetim ve kurumsal kapasite gibi açılardan zayıflıkları vardır. Buna rağmen, özellikle küçük üreticiler için dayanışma ekonomisinin temel araçlarından biridir. Tarihsel Gelişime bakıldığında Türkiye’de tarım kooperatiflerinin başlangıcı, Cumhuriyet’in ilk yıllarına dayanmaktadır. 1930’lu yıllarda kooperatifçilik, köylün kalkınması için devlet destekli bir politika haline getirilmiştir. 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile yasal altyapı güçlendirilmiş, tarım kooperatifleri daha organize bir yapı kazanılmıştır.

Türkiye’de çiftçileri desteklemek ve tarımsal üretimi güçlendirmek amacıyla faaliyet gösteren birçok kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatifler, çiftçilere finansal destek, girdi temini, pazarlama, eğitim ve danışmanlık gibi hizmetler sunar. İşte Türkiye’deki önemli çiftçi destekli kooperatiflerden bazıları:

Tablo-1.Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler (2023)

Kooperatif Türü	Kooperatif Sayısı	Ortak (Üye) Sayısı
Tarım Kredi Kooperatifleri	1.598	817.886
Tarımsal Satış Kooperatifleri	308	347.158
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	2.381	292.842
Sulama Kooperatifleri	2.309	186.192
Su Ürünleri Kooperatifleri	570	36.948
Pancar Ekicileri Kooperatifleri	31	107.000
Diğer Tarımsal Kooperatifler	630	38.210

Kaynak: 2023 Türkiye Kooperatifçilik Raporu

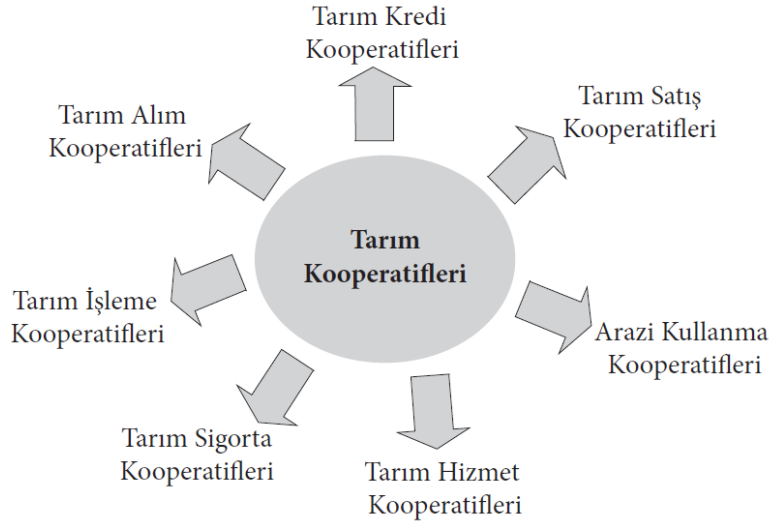
3.1.Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatifleri, Türkiye'de çiftçilere finansal ve teknik destek sağlamak amacıyla 1863 yılında (Osmanlı döneminde) “Memleket Sandıkları” adıyla kurulmuştur. 1888 yılında “Ziraat Bankası”nın kurulmasıyla memleket sandıkları tarımsal kredi sistemine entegre edilmiştir. Tarım kredi kooperatiflerinin modern anlamdaki yapılanması 1935 yılında gerçekleşmiştir. 1972: “Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği” kurularak ulusal çapta örgütlenmiştir. Türkiye'nin en yaygın tarımsal kooperatif ağıdır. Çiftçilere kredi, tohum, gübre, ilaç ve ekipman desteği sağlar. Ülke genelinde şubeleri bulunmaktadır. Türkiye genelinde 16 bölge birliği bulunmakla birlikte toplam şube sayısı 1600'dür. 2 milyondan fazla çiftçi üyesi bulunmaktadır.

Tablo-2. Çiftçilere Sağladığı Destekler

Finansal Destekler	Tarımsal Girdi Destekleri	Pazarlama Satış Desteği	Eğitim Danışmanlık Desteği	Sigorta ve Sosyal Destekler
Düşük faizli krediler (tohum, gübre, azot, ekipman alımı için)	Ucuz tohum, gübre, ilaç ve yem temini	Ürünlerin satışında aracılık yaparak çiftçinin pazar bulmasını kolaylaştırır	Çiftçi eğitim programları (modern tarım teknikleri, organik tarım)	Tarım sigortası (TARSİM) desteği
Yatırım kredileri (sera, hayvancılık, sulama sistemleri)	Modern tarım ekipmanları kiralama/satın alma imkânı	Tarım Kredi Marketleri aracılığıyla ürünlerin doğrudan satış	Ziraat mühendisleri ve veterinerlerle teknik destek	Doğal afet durumunda zararın karşılanması

Hasat öncesi avans desteği	Damızlık hayvan ve fide/fidan desteği			
İhtiyaç kredileri (acil nakit ihtiyacı için)				

Şekil-1. Türkiye’de Tarım Kooperatiflerinin Faaliyet Alanları

Kaynak: Mülayim, Z.G. (2013)

3.2. Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSKB)

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSKB), Türkiye’de çiftçilerin ürünlerini daha iyi pazarlayabilmesi ve ekonomik olarak güçlenmesi amacıyla Atatürk döneminde tarımsal kalkınmayı desteklemek amacıyla kooperatifçilik teşvik edildi. 1930 yılında Tarım Satış Kooperatif Birliği kurulmuştur. Bu birliklerin günümüzde faaliyet gösteren 10 büyük birlik ve faaliyet alanları tabloda gösterilmiştir.

Tablo-3. Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSKB)

Kooperatif Birliği	Bölge	Ürünler
Tariş	Ege	Üzüm, incir, pamuk, zeytin
Çukobirlik	Çukurova	Pamuk, buğday, mısır, yer fıstığı
Fiskobirlik	Karadeniz	Fındık

Kooperatif Birliği	Bölge	Ürünler
Marmarabirlik	Marmara	Zeytin, zeytinyağı
Antbirlik	Akdeniz	Narenciye, sera ürünleri
Gülbirlik	Isparta-Burdur	Gül ve gül yağı
Trakya Birlik	Trakya	Ayçiçeği, kanola
Konserbirlik	Türkiye geneli	Konserve ve işlenmiş gıda

Çiftçilere sağladığı fayda ve hizmetler bakımından, Ürün Alım Garantisi ve Adil Fiyatlandırma, Çiftçinin ürünü piyasa dalgalanmalarından korunmasını sağlamak, önceden belirlenmiş fiyatlarla alım yaparak çiftçinin koruma amaçlı önlemler almaktadır. Spekülatif fiyat oluşumunu engeller, çiftçinin sömürülmesini önlemektedir. Pazarlama ve İhracat Desteği vermektedir. Ürünleri işleyerek katma değerli hale getirilmesini sağlar (örneğin, zeytinyağı, konserve, kurutulmuş meyve). Yurt dışına pazarlara ihracat yaparak çiftçinin ürününe daha geniş pazar sunmaktadır. Finansal ve Girdi Desteği sağlayarak Avans ödemeleri (hasat öncesi nakit desteği) Ucuz tohum, gübre, ilaç ve tarım ekipmanı temini ile Kalite Kontrol ve Sertifikasyon Ürünlerin uluslararası standartlara uygun olmasını sağlamaktadır. Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları (GAP) için destek verir. Eğitim ve Teknik Destek, olarak, Ziraat mühendisleriyle modern tarım teknikleri eğitimi. Sulama, gübreleme, hastalık kontrolü konularında danışmanlık. Depolama ve Lojistik Hizmetlerine ise, Soğuk hava depoları, silolar ve paketleme tesisleri ile ürün kaybını azaltılmasını önlemektedir. Ayrıca nakliye organizasyonlarını da sağlamaktadır. Başarı örnekleri olarak, Fiskobirlik, Türkiye'nin fındık ihracatında liderdir. Marmara Birlik, zeytinyağında kalite sertifikasyonu ile Avrupa'da marka olmuştur. Tariş, Ege'de üzüm ve incir üreticilerini küresel pazara taşımaktadır.

3.3.Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Tarımsal kalkınma kooperatifleri, çiftçilerin ve kırsal kesimdeki üreticilerin ekonomik ve sosyal refahını artırmak için çok yönlü faaliyetler yürütür. Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin temel amaçları arasında, çiftçilerin ekonomik durumlarını güçlendirmek, üretim ve pazarlama faaliyetlerinde işbirliği yapılmasına yardımcı olmak, tarımsal üretimin artması için gerekli tarım makineleri, gübre, tohum, ilaç gibi girdileri daha ucuza teminini sağlamak, hayvancılık seracılık gibi alanlarda projeler yürüterek kırsal kalkınmayı desteklemektir. Ayrıca kooperatif üyelerine teknik eğitim ve destek sağlayarak ve kırsal kesimden şehre göçü önlemek amaçları arasında yer almaktadır. Bu kooperatiflerin faaliyetleri arasında, Tarım ve hayvancılık projeleri yürütürler (örneğin süt toplama merkezleri, seralar kurmak), Meyve, sebze, zeytin, üzüm gibi ürünlerin işlenmesini ve satışını organize ederler. Kredi kullanımı ve devlet destekleri konusunda üyelerine yardımcı olurlar. Tarımsal makine parkı kurarak üyelerin ortak kullanımına sunarlar Organik tarım, iyi tarım uygulamaları gibi projelerde aktif rol oynarlar.(İnan,2008)

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri çiftçilerin üretmiş oldukları ürünleri toplu halde pazarlayarak aracıları azaltarak çiftçinin kazanımını artırma konusunda çiftçiye pazarlama ve satış desteği vermektedir. Finansal desteklerde tarımsal krediler ve hibe programları konusunda rehberlik etmek, makine-ekipman kiralama veya ortak kullanım imkanı oluşturmaktadırlar. Eğitim danışmanlık hizmetleri ile toprak verimliliği projeleri ile yenilenebilir enerji (güneş enerjisi, biyogaz) gibi çevreci çözümlere çiftçileri teşvik etmektedirler. Örnek projelerden bazıları şunlardır:

- Süt Kooperatifleri: Süt soğuk zincirini koruyarak kaliteli üretim ve yüksek kazanç sağlamak,
- Zeytin Kooperatifleri: Zeytinyağı fabrikası kurarak üreticinin kendi markasıyla satış yapmasını desteklemek,
- Tarım Makine Kooperatifleri: Traktör, biçerdöver gibi pahalı ekipmanları ortak kullanıma sunmak.

Tarımsal kooperatifler, küçük üreticilerin rekabet gücünü artırarak köyden kente göçü azaltır, tarımın sürdürülebilirliğini sağlar ve kırsal kalkınmaya katkı sunar. Desteklerin artırılması ve kooperatifleşme bilincinin yaygınlaşması, Türk tarımı için kritik öneme sahiptir.

3.4.Su Ürünleri Kooperatifleri

Türkiye'de su ürünleri kooperatifleri, balıkçılık sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. Bu kooperatifler, hem deniz hem de iç su kaynaklarında faaliyet gösteren balıkçıların ekonomik ve sosyal haklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2020 yılı verilerine göre, Türkiye'de 563 su ürünleri birim kooperatifi, 17 bölge birliği ve 1 merkez birliği bulunmaktadır. Bu kooperatifler, S.S. Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği (SÜR-KOOP) çatısı altında örgütlenmiştir. SÜR-KOOP, 235 kooperatif ve 16 bölge birliğini bünyesinde barındırmaktadır (Doğan 2017)

Su Ürünleri Kooperatiflerinin temel Faaliyetleri alanları avcılık ve yetiştiricilik, ürünlerin işlenmesi ve depolanması, ürünlerin pazarlanması, tesislerin kurulması gibi destekler su ürünleri kooperatifleri tarafından verilmektedir. Bu kooperatifler, balıkçıların ekonomik çıkarlarını korumanın yanı sıra, sürdürülebilir balıkçılık uygulamalarının yaygınlaştırılmasında da önemli bir rol oynamaktadır.(<https://www.sur.coop/>)

3.5.Pancar Ekicileri Kooperatifi

Pancar ekicileri; 1951 yılında Türkiye Şeker Sanayii'nin genişletilmesi konusunda alınan kararla kurulmuştur. Ülkemizin artan şeker ihtiyacını karşılamak üzere yeni fabrikaların kurulması için gerekli sermayenin oluşumu yanında, şeker sanayiinin hammaddesinin temini amacıyla, çiftçi potansiyelinden yararlanılması fikri pancar kooperatiflerinin kurulması çalışmalarının esas hareket noktası olmuştur. Bu amaç doğrultusunda çiftçilerin tek başına fabrikaya ortak olmalarından çok, toplu halde meydana getirdikleri bir kuruluşun sermayeye katılması, güçlenme yönünden daha uygun görülmüş ve bu oluşumu ilk olarak gerçekleştiren pancar üreticileri de S.S. Adapazarı Pancar Ekicileri Kooperatifi'ni kurmuşlardır. O tarihten bu yana kurulan şeker fabrikalarına paralel olarak sayıları bugün 31'e ve yaklaşık 1 milyon ortağa ulaşan Pancar Ekicileri Kooperatifleri, birlik olmanın verdiği güçle de ülke tarımının gelişmesine önemli katkılar yapmıştır. (Esen 2000) Ülke ekonomisine ve tarımına bu katkılar yapılırken de kendisi, bağlı kooperatifleri ve iştirakleri dâhil devletten herhangi bir destek almamış ve faaliyetlerini ortaklarının kendi sermayeleri ile oluşturduğu öz kaynaklarından karşılamıştır. 1163 sayılı kooperatifler kanununun kabulü sonrası Pancar Ekicileri Kooperatifleri, Birlik kurmak üzere teşebbüse geçmiş ve Raiffeisen modeli benimsenerek,

ülkemiz kooperatifçiliğinde önemli bir kilometre taşı olan PANKOBİRLİK 31.03.1972 tarihinde kurulmuştur.

PANKOBİRLİK'in faaliyete geçmesinden sonra, özellikle ülkenin ekonomik gelişimine paralel olarak, şeker sanayiinin de geleceğinin garanti altına alınabilmesi amacıyla pancarın dışındaki ürünlerin Pancar Ekicileri Kooperatifleri tarafından değerlendirilmesi kabul edilmiş ve ana sözleşmeler tadil edilerek bu kooperatifler çok amaçlı hale dönüştürülmüştür. Türkiye'deki şeker pancarı kooperatifleri, 2024-2025 döneminde iklim değişikliği, fiyat belirsizlikleri ve yapısal dönüşümler gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorluklar, Üretim ve İklim Etkisi, Fiyat Belirsizliği ve Çiftçi Beklentileri, Yapısal Değişim ve Kooperatiflerin Rolü, Finansal Destek ve İş Birlikleri gibi nedenlerden dolayı çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. PANKOBİRLİK, Türkiye'de 31 Pancar Ekicileri Kooperatifini temsil etmektedir ve yaklaşık 1 milyon ortağa sahiptir. Şeker sektöründe yaşanan özelleştirme süreçleri ve yapısal değişimler, kooperatiflerin önemini artırmıştır.

3.6.Diğer Kooperatifler

Süt Üreticileri Kooperatifleri: Türkiye Süt Üreticileri Merkez Birliği (SÜTBİR), ülke genelinde 71 il ve 730 ilçede faaliyet göstermektedir. SÜTBİR'e bağlı olarak 305 adet süt üreticileri birliği bulunmaktadır ve bu birlikler yaklaşık 450 bin üreticiyi temsil etmektedir. Önemi bir kooperatif olan Köy-Koop (Köy Kalkınma Kooperatifleri) süt ve hayvancılık alanında faaliyet göstermektedir.

Türkiye'deki ilk süt üreticileri kooperatifleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, 1969 yılında kurulan Trabzon ilimizin Tonya ilçesi ve bütün köyleri Tarımsal Kalkınma alanında ilk kooperatif olarak bilinmektedir. Bu kooperatif süt işleme fabrikası kurarak bölgedeki sütü değerlendirmeye başlamış ve zamanla tereyağı, kaşar, beyaz peynir ve yoğurt gibi birçok süt ürününü üretmeye başlamıştır. Ayrıca, İzmir'in Tire ilçesinde faaliyet gösteren Tire Süt Kooperatifi, Türkiye'deki başarılı süt üreticileri kooperatiflerinden biri olarak bilinmektedir.(www.sutbirlik.org.)

Hayvancılık Kooperatifleri: Hayvancılık kooperatifleri genellikle Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri çatısı altında faaliyet göstermektedir. Bu kooperatifler, hayvancılık başta olmak üzere çeşitli tarımsal üretim alanlarında üreticilerin bir araya gelerek ortaklaşa çalıştığı yapılardır. (orkoop.org.tr) Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Türkiye genelinde 8.173 adet olup, yaklaşık 842.563 ortakla faaliyet göstermektedir. Damızlık sığır yetiştiricileri, koyun-keçi yetiştiricileri ve arıcılık kooperatifleri önemli kooperatifler arasında yer almaktadır. Hayvancılık kooperatifleri, daha geniş bir örgütlenme ağı içinde yer almaktadır. Bu yapıların en üstünde HAY-KOOP (Türkiye Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği) bulunmaktadır. HAY-KOOP, 31 hayvancılık kooperatif birliği ve 2 köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı kooperatif birliği olmak üzere toplam 33 kooperatif birliğini bünyesinde barındırmaktadır.

Organik Tarım Kooperatifleri: Ekolojik tarım yapan çiftçilerin oluşturduğu kooperatiflerdir. Türkiye'de organik tarım, çevre dostu üretim yöntemleri ve sağlıklı gıda talebinin artmasıyla birlikte gelişim göstermektedir. Ancak, organik tarım kooperatiflerine dair spesifik sayısal veriler sınırlı olup, genel tarımsal kooperatifler içinde organik üretime odaklananların sayısı net olarak belirtilmemektedir. Organik tarım yapan çiftçi sayısı: 44.927, Organik tarım yapılan toplam alan: 310.584 hektar, Organik üretim miktarı: 1.600.858 tondur. Bu veriler, organik tarımın Türkiye'de önemli bir üretim modeli haline geldiğini göstermektedir. (Eryılmaz, Kılıç, Boz, 2019)

Kadın Çiftçi Kooperatifleri: Türkiye'de kadın çiftçi kooperatifleri, kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmesini destekleyen önemli yapılar arasında yer almaktadır. Bu kooperatifler, tarımsal üretimden el sanatlarına, eğitimden sosyal hizmetlere kadar geniş bir yelpazede

faaliyet göstermektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre, ülke genelinde yaklaşık 747 bin üretici ortağı olan 6.899 tarımsal kalkınma kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatiflerden ortaklarının çoğunluğu kadın olan ve toplam 4.391 kadın ortağı bulunan 173 tarımsal kalkınma kooperatifi faaliyet yürütmektedir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından kadın kooperatiflerine bugüne kadar 24,7 milyon lira ödeme yapılmıştır. Ayrıca, IPARD Programı kapsamında 2011 yılından bugüne kadar kadın yatırımcılara ait 6.510 proje ile hibe sözleşmesi imzalanmış olup 13,2 milyar lira destek ödemesi gerçekleştirilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı ile birlikte 2018 yılında imzaladıkları “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İş Birliği Protokolü” çerçevesinde faaliyetlerde bulunmaktadır (<https://www.tarimorman.gov.tr/>)

4. Türkiye ve Hindistan’daki Tarım Kooperatiflerinin Karşılaştırılması.

- Hindistan’da kooperatifler hem yatay hem dikey entegrasyonla değer zincirinin tüm halkalarında yer almakta; Türkiye’de ise çoğunlukla girdiye dayalı ve sınırlı pazarlama etkinliği gösteren yapılar hâkimdir.
- Hindistan’daki kooperatifler milyonlarca çiftçiyi bir araya getiren ulusal ölçekli bir harekete dönüşmüşken; Türkiye’de yapılar daha çok yerel ve dağınık biçimdedir.
- Türkiye’de kooperatiflerin ekonomik sürdürülebilirliği sınırlıyken, Hindistan’da kooperatifler kendi sermaye yapılarını oluşturarak öz kaynaklarla faaliyet göstermektedir.
- Kadınların kooperatifleşmedeki rolü Hindistan’da sistematik olarak teşvik edilirken, Türkiye’de bu durum daha çok proje bazlı ve sınırlı ölçeklidir.

Kriterler	Türkiye	Hindistan
Kooperatif Tipleri	Tarım kredi, satış, sulama, kadın kooperatifleri	Kredi, pazarlama, süt, gübre, kadın kooperatifleri
Örgütlenme Düzeyi	Kısmen yaygın	Çok yaygın (ulusal federasyonlara kadar)
Devlet Desteği	Yüksek ancak zaman zaman siyasi etkiler var	Yüksek ve sistematik destek, NABARD gibi kurumlar
Başarı Örnekleri	TARİŞ, FİSKOBİRLİK	AMUL, IFFCO, NAFED
Sorunlar	Yönetim, bilinç düzeyi, şeffaflık eksikliği	Yolsuzluk riski, bazı bölgelerde etkinlik azlığı
Dijitalleşme ve Eğitim	Gelişmekte	İleri düzeyde projeler mevcut

Sonuç

Hindistan ve Türkiye’deki tarımsal kooperatif modelleri, çiftçilerin geçim kaynaklarını iyileştirme kapasitesi bakımından hem yapısal hem de işlevsel açılardan anlamlı farklılıklar göstermektedir. Her iki ülke de kırsal nüfusun yüksek olması, küçük ve marjinal çiftçilerin tarımsal üretimde baskın olması, iklim değişikliği, girdi maliyetlerinin artışı, pazarlama zorlukları gibi benzer problemlerle karşı karşıyadır. Bu sorunlara karşı geliştirilen çözüm yollarından biri olan tarımsal kooperatifçilik, Hindistan’da daha kurumsallaşmış ve sistematik

destek mekanizmalarıyla güçlendirilmiş bir yapıdadır. Türkiye’de ise kooperatifçilik geleneği köklü olmakla birlikte, uygulamadaki dağınıklık ve yapısal zayıflıklar etkinliği sınırlamaktadır.

Hindistan örneği, özellikle kamu politikalarıyla entegre olmuş, büyük ölçekli ve yaygın örgütlenmelerin (AMUL, IFFCO, NAFED vb.) kooperatifçiliği bir kalkınma aracına dönüştürdüğünü göstermektedir. Tarımsal üretim, işleme, pazarlama ve finansmana erişim gibi tüm süreçler kooperatif yapılar aracılığıyla planlı ve kolektif biçimde yürütülmekte; ayrıca kadınların, kabile halklarının ve marjinal grupların üretime dahil edilmesi sosyal kapsayıcılığı da beraberinde getirmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında iklim değişikliğiyle mücadele, doğal kaynakların yönetimi ve kadınların ekonomik güçlendirilmesi gibi birçok alanda kooperatifler aktif rol almaktadır. Bu da Hindistan’da kooperatifçiliğin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda çevresel ve sosyal bir kalkınma stratejisine dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Türkiye örneği ise, daha çok girdi temini ve pazarlama gibi sınırlı alanlarda faaliyet gösteren, çoğunlukla yerel ölçekte etkin olan, ancak yeterince kurumsallaşamamış bir kooperatifçilik modelini yansıtmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri gibi yapıların yaygınlığına rağmen, bu örgütlerin finansal sürdürülebilirlik, profesyonel yönetim, şeffaflık ve üyelik bilinci gibi açılardan önemli eksiklikleri bulunmaktadır. Devlet desteklerinin varlığına karşın bu destekler zaman zaman siyasal etkilerle yönlendirildiğinden, kooperatiflerin özerkliği ve katılımcılığı zedelenmektedir. Ayrıca, kooperatiflerin dijital dönüşüm, sürdürülebilir tarım teknikleri ve genç nüfusun tarıma yönlendirilmesi gibi alanlarda Hindistan’daki örneklerle kıyasla daha geride olduğu görülmektedir.

Bu bulgular ışığında öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Kooperatiflerin Profesyonelleştirilmesi ve Kurumsallaştırılması

- Türkiye’de kooperatiflerin sürdürülebilirliği için profesyonel yönetim kadrolarının istihdamı zorunlu hale getirilmeli, yöneticiler için düzenli eğitim programları düzenlenmelidir.
- Hindistan’daki AMUL ve IFFCO gibi başarılı örneklerde görülen şekilde, kooperatifler sadece gönüllülük değil aynı zamanda kurumsal ciddiyetle yönetilmelidir.
- İç denetim mekanizmaları, dış denetim ve kamu denetimi çerçevesinde daha şeffaf ve hesap verebilir yapılar teşvik edilmelidir.

2. Kooperatif Bilincinin Artırılması ve Üye Katılımının Güçlendirilmesi

- Üyelerin kooperatif faaliyetlerine aktif katılımı artırılmalı; kooperatifçilik eğitimi müfredata dahil edilmeli veya yaygın çiftçi eğitim programlarına entegre edilmelidir.
- Türkiye’de, kooperatif ortaklarının büyük bölümü pasif üyedir. Bu durumun önüne geçmek için teşvikler (prim, eğitim desteği, teknik danışmanlık) sağlanmalıdır.

3. Devlet Desteğinin Şeffaf, Sistematik ve Koşullu Hale Getirilmesi

- Devlet desteği hem Türkiye’de hem Hindistan’da kilit bir faktördür. Ancak bu destekler siyasi müdahalelere kapalı, performansa dayalı ve özerklik ilkesine uygun biçimde sunulmalıdır.
- Hindistan’daki NABARD benzeri, kooperatif odaklı özel kalkınma fonları Türkiye’de de kurulabilir.

4. Kooperatiflerde Dijitalleşme ve Teknolojik Entegrasyon

- Kooperatiflerin dijital yönetim sistemleriyle donatılması, üyelikten muhasebeye, ürün izleme sistemlerinden pazarlama platformlarına kadar teknolojik altyapı kurulması gereklidir.

- Özellikle Türkiye’de, e-ticaret ve dijital pazar yerleri üzerinden kooperatif ürünlerinin doğrudan tüketiciye sunulması desteklenmelidir.

5. Kadınların ve Gençlerin Kooperatiflerdeki Rolünün Artırılması

- Kadın çiftçilerin kooperatiflerde aktif yer alması için hibe, kredi kolaylığı, öncelikli üyelik gibi pozitif ayrımcı politikalar uygulanmalıdır.
- Genç çiftçilerin kırsalda kalmasını teşvik etmek amacıyla kooperatifler genç girişimcilere özel programlar geliştirmelidir (örneğin, tarım teknolojisi destekli girişimler).

6. Kooperatifler Arası Yatay ve Dikey Entegrasyonun Sağlanması

- Hindistan’da olduğu gibi küçük kooperatiflerin üst birlikler altında toplanması, hem pazarlama gücünü hem de müzakere kapasitesini artıracaktır.
- Türkiye’deki dağınık yapı yerine, il/ilçe bazında ürün odaklı (zeytin, süt, tahıl) bölgesel birlikler kurulmalı; bu birliklerin ulusal çatı organizasyonlarla ilişkisi güçlendirilmelidir.

7. Kooperatiflerin Sosyal ve Çevresel Amaçlarla Desteklenmesi

- Tarım dışı alanlarda da (çevre koruma, doğal kaynak yönetimi, iklim uyum projeleri) kooperatiflere aktif roller verilmelidir.
- Hindistan’daki IFFDC gibi modellerde olduğu gibi, kooperatifler ormancılık, havza yönetimi, tohum geliştirme gibi alanlara dahil edilmelidir.

8. Uluslararası İşbirliklerinin Teşvik Edilmesi

- Türkiye ve Hindistan arasında tarım kooperatifçiliği üzerine bilgi paylaşımı, ortak projeler ve öğrenci/değişim programları geliştirilmelidir.
- FAO, OECD ve benzeri uluslararası kuruluşlarla ortak programlar oluşturulabilir; kooperatifler bu süreçte aktif paydaş haline getirilmelidir.

Kaynakça

- ERDİNÇ, Z., & Erdinç, M. H. (2018). The place of Turkey in agricultural economics and its tracked agricultural policies. *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 8(2), 69-84.
- FAO, (2022). OECD-FAO Agricultural Outlook 2022-2031, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/flb0b29c-en>
- DOĞAN, K. (2017). *Turkish Journal OfzAquatic Sciences* 32(1): 21-34
- ESEN, F. (2000). Kooperatifler ve Ülkemizdeki Durumu. *Karınca Dergisi*, Sayı:798, ss.24-27.
- GROENEVELD, H. (2016). Uluslararası Kooperatifler Birliği Kooperatif İşleri Raporu: Metodoloji ve 33 Ülke İçin Keşif Amaçlı Uygulama, .
- International Cooperative Alliance-ICA, <https://www.ica.coop>, (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- IFFDC, (2015). Annual Report 2014-15. Indian Farm Forestry Development Cooperative Ltd, New Delhi.
- İNAN, İ. H. (2008). Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- MERDAN, K. (2024). Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi *Journal of Economics and Administrative Sciences* 8 (1) s.47-70
- MÜLAYİM, Z. G. (2013). Kooperatifçilik, Ankara: Yetkin Yayınları.
- MÜLAYİM, Z. G. (1975). Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik, Ankara: Bilgi Yayınevi

- SEMERCİ, A. (2015). Türkiye'de çiftçi örgütleri: Tarımsal amaçlı kooperatifler örneği. Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi 12 (1). <http://hdl.handle.net/20.500.11776/1924>.
- SAXENA, N.C. (2000). Farm and Agroforestry in India- Legal and Policy Issues. Planning Commission, Govt. of India.
- KILIÇASLAN, N.S.D., (2015). Türkiye ve AB’de organik tarım mevzuatı, uygulamaları ve değerlendirilmesi. AB Uzmanlık Tezi, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara
- ERYILMAZ, G.A., Kılıç, O., Boz, İ., (2019). Türkiye’de organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 29(2): 352-361.
- Tarım Kredi Kooperatifleri Anasözleşmesi. (2018), www.tarimkredi.org.tr, Erişim Tarihi: 20.03.2025.
- <https://www.sur.coop/>(02/05/2025)
- <https://www.sutbirlik.org.erişim> (tarihi 02/05/2025)
- <https://www.tarimorman.gov.tr/erişim> tarihi 03/05/2025)
- https://pankobirlik.com.tr/AnaSayfa/Genel_Bilgi_ve_Tarihce?utm_source=chatgpt.com# (erişim tarihi 01/05/2025)
- .

EKOMÜZİKOLOJİ UYGULAMA BAHÇESİ: SANAT-EKOLOJİ-İNSAN İLİŞKİSİNE MÜZİKOLOJİK BİR BAKIŞ*

N. Oya LEVENDOĞLU** & Z. Nilüfer NAHYA*** & Mehmet ARSLANBOĞA****

Özet: Bu çalışmanın temel amacı, ekomüzikolojinin çalışma odağında olan insan ve doğa ilişkisini, müzik üretimleri yoluyla yeniden düşündürmeyi sağlamak, insanın doğaya olan etkisini ve içinde yaşadığı dünyayı şekillendirme yetisini pozitif yönde güçlendirmektir. Bu amaçla çalışma için bir ekomüzikoloji uygulama bahçesi oluşturulmuş ve bu bahçenin sesleri, alınan kayıtlarla, yürütülecek çalışmaların merkezi haline getirilmiştir. Araştırmanın cevap aradığı temel soruları şunlardır:

- İnsan unsurunun ekosistemi yok eden değil de destekleyen bir konumda olduğu deneysel bir alanda ortaya çıkan doğa sesleri nelerdir?
- Doğa temelli bir yaşamın içinde müzik ve sesler nasıl konumlanır?
- Doğadan alınan ilham, üretilen müzik eserlerini ve süreçlerini nasıl etkiler?
- Müzik, kültür ve insan ilişkisinde, doğa nasıl bir işlev üstlenmektedir?
- İnsan, doğa seslerinin belirginleşmesinden nasıl etkilenmektedir?

Çalışmanın sanatsal üretim kısmında gece ve gündüz periyotlarında yer bulan rüzgâr, yağmur, yaprak, hayvan ve insan sesler, zamansal ve mekânsal bağlamda, oluşturulan ekomüzikoloji bahçesinde kaydedilmeye başlamıştır. Diğer yandan seramik alanında doğanın sesini bir enstrüman olarak kullanabilen, doğal malzeme ile ses üretmeyi destekleyen tasarımlar yapılmaya başlanmış, bu kapsamda bir perküsyon enstrümanı yapılmıştır. Ar-ge süreci de devam eden bu enstrüman, alandan alınan ses kayıtları ile beraber kullanılarak müzikle ilgili üretimlerin temel enstrümanlarından olacaktır. Başka bir atölye de heykel alanında yapılmıştır. Bu atölyede doğal malzemelerden bahçedeki canlılara yaşam alanı sağlayabilen üretimler ortaya konmuştur. Çalışmanın diğer bir ayağı ise iki parçalı bir alan araştırmasıdır. Duyusal etnografiden yararlanan bu alan araştırması, bahçeyi deneyimleyecek kişilerin, proje öncesinde ve projenin tamamlanmasının ardından doğa-insan, ses ve müzik ilişkilerine ve bu ilişkilerin süreç içerisindeki gelişiminin nereden nereye ulaşabileceğine odaklanacaktır. Çalışmanın yaygın etkisi Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içinde yer bulan sürdürülebilirlik hedeflerinin on beşinci amacı olan *Karasal Yaşam* vurgusuna da hizmet etmektedir. Bu hedefte geçen “biyoçeşitliliği ve ekosistemleri koruyarak sürdürülebilir biçimde kullanmak”, bu çalışmanın da amacıdır. Proje bu yolla hem ulusal hem de küresel çapta sorumluluk alan ve aynı zamanda ülkenin sosyo-kültürel dokusuna dokunarak toplumsal refaha da katkı sağlayacak bir nitelik arz etmektedir.

* Bu bildiri, Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’nce desteklenen SBA-2024-13816 kodlu ve *Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi: Sanat Ekoloji ve İnsan İlişkisine Müzikolojik Bir Bakış* isimli projeden üretilmiştir.

** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, Kayseri /Türkiye E-posta: ORCID: 0000-0002-3397-6961, levendogluoya@gmail.com (Erciyes University, Fine Arts Faculty, Music Department, ORCID: 0000-0002-3397-6961, levendogluoya@gmail.com)

*** Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-0008-0947, znilufernahya@erciyes.edu.tr (Erciyes University, Faculty of Letters, Department of Turkish Folklore, ORCID: 0000-0003-0008-0947, znilufernahya@erciyes.edu.tr)

**** Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü ORCID: 0000-0002-5567-7516, arslanbogamehmet@ohu.edu.tr (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkish Music Conservatory, Musicology Department, Bölümü ORCID: 0000-0002-5567-7516, arslanbogamehmet@ohu.edu.tr)

Anahtar Kelimeler: Ekomüzikoloji, Ekolojik Sanat, Ekoeleştirel Yaklaşım, Duyusal Etnografya, Karasal Yaşam, Müzik ve İyileşme.

ECO MUSICOLOGY APPLICATION GARDEN: A MUSICOLOGICAL PERSPECTIVE ON THE ART-ECOLOGY-HUMAN RELATIONSHIP

Abstract: The main purpose of this study is to rethink the relationship between humans and nature, which is the focus of ecomusicology, through musical productions, and to positively strengthen the human impact on nature and the ability to shape the world they live in. For this purpose, an ecomusicology application garden was created for the study, and the sounds of this garden were made the center of the studies to be conducted with the recordings taken. The basic questions that the research seeks to answer are as follows:

- What are the sounds of nature that emerge in an experimental area where the human element is in a position to support the ecosystem rather than destroy it?
- How are music and sounds positioned within a nature-based life?
- How does the inspiration received from nature affect the musical works and processes produced?
- What function does nature assume in the relationship between music, culture and humans?
- How are humans affected by the prominence of the sounds of nature?

In the artistic production part of the study, wind, rain, leaf, animal and human sounds that take place during the day and night periods have started to be recorded in the ecomusicology garden created in a temporal and spatial context. On the other hand, designs that can use the sound of nature as an instrument in the field of ceramics and support sound production with natural materials have started to be made, and a percussion instrument has been made in this context. This instrument, whose R&D process is also ongoing, will be one of the basic instruments of music-related productions by being used together with the sound recordings taken from the field. Another workshop was held in the sculpture area. In this workshop, productions that can provide living spaces for the creatures in the garden from natural materials were produced. Another leg of the study is a two-part field research. This field research, which uses sensory ethnography, will focus on the nature-human, sound and music relationships of the people who will experience the garden before and after the project, and where and where these relationships can develop in the process. The widespread impact of the study also serves the emphasis on Terrestrial Life, which is the fifteenth goal of the sustainability goals included in the United Nations Sustainable Development Goals. The aim of this study is to “use biodiversity and ecosystems sustainably by protecting them”. In this way, the project assumes responsibility both nationally and globally and also contributes to social welfare by touching the socio-cultural texture of the country.

Key Words: Ecomusicology, Ecological Art, Ecocritical Approach, Sensory Ethnography, Terrestrial Life, Music and Healing.

Extended Abstract

The realization that all components of the system are interconnected within a network has had a profound impact on the methodologies employed in scientific studies. Since the twentieth century, social sciences and art studies have increasingly adopted an interdisciplinary approach, recognizing the interconnectedness of various fields of study and the need to understand the world in its totality. Consequently, ecomusicology, which endeavors to address the ramifications of human influence on the environment through collaborative endeavors with other disciplines, has also initiated the pursuit of solutions to this issue from this perspective.

It is imperative to acknowledge the inherent interconnectedness within ecological systems, wherein any disruption in the functioning of a constituent element is reflected in the dynamics

of the entire system due to the synergistic interactions among its components. Consequently, the enhancement of a problematic component within the system invariably exerts an influence on the remaining components, resulting in a cascading effect of system-wide modifications. This phenomenon falls within the purview of the scientific realm, as evidenced by the prevalence of concepts such as the butterfly effect, chaos theory, and entropy theory. Music and art education stand as prime domains in which this understanding can be effectively operationalized, particularly from social and educational perspectives. In contemporary society, titles pertaining to nature and ecosystems have become synonymous with pressing problems that demand immediate attention. These issues are of such pressing concern that they have become the focal point of numerous societal debates, underscoring the urgency of finding effective solutions. Consequently, the extensive impact of the project is an inherent consequence of the paradigm to which the study is affiliated. The assertion that the whole is comprised of the sum of its parts is applicable in this context as well. From this perspective, the project has the capacity to produce output in these fields, especially music, ceramics and sculpture, and social science studies based on ecology, with its multidimensional face.

The project's far-reaching impact extends beyond the realm of artistic endeavors, encompassing the broader context of terrestrial life—a pivotal aspect of the United Nations Sustainable Development Goals, specifically the fifteenth goal, which underscores the importance of terrestrial life. The Ecomusicology Application Garden project is consistent with this objective, as it is designed to support the fifteenth goal of the sustainability goals. The objective of this project is congruent with the overarching goal of safeguarding and sustainably utilizing biodiversity and ecosystems. To this end, the project will employ the medium of music, a universal language that resonates with all living beings, as a conduit to achieve the aforementioned objective. In this manner, the project adopts a national and global responsibility, thereby contributing to social welfare by engaging with the socio-cultural fabric of the nation. Given the pervasive nature of environmental concerns, it is imperative to recognize that issues pertaining to nature and sustainability impact all layers of our world. The heightened awareness that is being cultivated in this regard is of paramount importance, as it intersects with national welfare, encompassing both material and spiritual dimensions.

Giriş

Bilginin nesnel bir gerçeklikten ziyade sosyal, kültürel ve hatta kişisel deneyimlerle şekillendiğinin kabul edilişi, dolayısıyla bilme/anlama/öğrenme yollarının çeşitliliği ve parçaların toplamının bütünü kendisini temsil edemeyeceğine dair olan bilim anlayışı, yirminci yüzyıldan itibaren kendini göstermiş, özellikle insana ve sanata dair yapılan çalışmalarda başat bir rol üstlenmeye başlamıştır. En genel anlamda akademik bilgi üretmek amacıyla müzik hakkında yapılan araştırma ve incelemeleri kapsayan müzikoloji de bilimsel paradigmalarda yaşanan bu değişim ve dönüşümden etkilenmiş, alandaki yeni çalışmalara bu çeşitliliği yansıtmaya başlamıştır. Bunun yanında kendi içinde çeşitlenmiş yeni çalışma alanları da ‘yeni müzikoloji’ başlığı altında¹ 2000’li yıllarla birlikte daha da ivme kazanmış, pozitivist yaklaşım ve bilme yollarının eleştirilmesiyle ortaya çıkan müzik bilimlerine dair bu alt dallar, bilmenin ve anlamanın yepyeni yollarıyla çok çeşitli alanlarda çalışmalar üretmeye başlamışlardır.

Müzik ve doğa arasındaki güçlü iletişimi, bilimsel bir disiplin olarak ortaya koymak ve aynı ekosistem içine yerleştirebilmek de böylece mümkün hale gelerek ekomüzikoloji,

¹ Aşlıhan Işıltan, Müzikolojide Yenilik Ve Eleştirelilik Bağlamında ‘Yeni Müzikoloji’. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

zoomüzikoloji gibi alanlar, ekoloji ve etnografya disiplinleriyle yollarını kesiştiren çalışmalar ortaya koymaya başlamışlardır.

1. Ekomüzikoloji Literatürünün Habitatı

Literatüre bir göz atıldığında bu alanda yürüyen çalışmaların henüz çok genç bir enerjiye sahip olduğu ve üzerinde düşünülerek üretilecek projelerin, doğa temelli bir bakış açısının dünyamızda hakim kılınmasına yönelik potansiyelleri taşıdığını rahatlıkla görmek mümkündür.

Literatürde bu eksenindeki çalışmaların ilk örneklerinden biri 2011 yılında *Prospects and Problems for Ecomusicology in Confronting a Crisis of Culture* başlıklı makale ile göze çarpıyor. Allen tarafından yayınlanan bu makale, hızla artan iklim ve çevre krizini bir “kültür krizi” perspektifinden almış ve bu kriz karşısında ekomüzikolojik çalışmaların nasıl konumlanması gerektiğini ifade etmiştir².

Yine Allen, 2012 yılında yayımlanan *Ecomusicology: music, culture, nature . . . and change in environmental studies?* başlıklı çalışmada ise bu defa ekomüzikoloji hakkında yayımlanan çalışmalar üzerinden bir değerlendirme yaparak ekomüzikolojinin ses ve müziği doğanın bir parçası olarak değerlendirilmesini teşvik etmiştir. Bu çalışma, ekomüzikolojinin hem çevreye ilişkin kültürel anlayışın inşa edilmesine katkı sağlayacak bir alan olduğunu hem de insanlığın doğadaki yeri üzerine düşünmesine yardımcı olabilecek bir alan olduğunu öne sürmektedir³.

Konuya dair bir yüksek lisans tezi, Tiffany Challe tarafından New York City University/ABD’de 2015 yılında tamamlanmıştır. *Ecomusicology: Back to the Roots of Sound/Music and Environmental Sustainability (Ekomüzikoloji: Ses/Müzik ve Çevresel Sürdürülebilirliğin Köklerine Dönüş)* başlıklı bu tezde, küresel ısınma sürecinin daha da belirgin ve görünür olmasında hareketle, müzik üzerinden kritik çevre sorunları hakkında farkındalık yaratmak amaçlanmıştır. Bunu yanı sıra sanat ve bilim, doğa ve kültür, insan ve insan dışı ses dünyaları arasındaki boşluğu doldurma ve estetik kavramı aracılığıyla da sürdürülebilirliği desteklemede müzik ve sesi ön plana çıkararak bir farkındalık oluşturmak hedeflenmiştir. Çalışma sonunda müzik yapımında teknolojinin sürdürülebilirliği, müzik ve iklim değişikliğini müzik yoluyla aktaran sanatçıların eserlerinin tespiti ve hangi müzik türlerinin ekolojik farkındalığı yaymaya elverişli olduğu vb. gibi konular tartışılmıştır⁴.

Andrew Mark tarafından 2015 yılında York Üniversitesi’nde (Kanada) tamamlanan *What Is Music for?: Utopian Ecomusicologies and Musicking Hornby Island (Müzik Ne İçindir: Ütopyacı Ekomüzikolojiler ve Hornby Adasını Müzik Üretimi)* başlıklı doktora tezi ise Kanada’nın British Columbia Ankarası ile Vancouver Adası arasında on iki kilometrekarelik bir Körfez Adası olan Hornby Adası’ndaki müzik pratikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Müzik yapım sürecinin, araştırma sahası için belirlenen ada üzerine yoğunlaştırıldığı bu çalışmada; on aylık bir alan araştırması ve kırk uzun mülakata da yer verilmiştir. Araştırma ayrıca İnsan-çevre etkileşimini, ütopyik bir ekolojik uygulama, beceri veya ilişkisel bir iletişim yöntemi olarak “müzik yapmak” ile ilgilenmektedir⁵.

Ekomüzikoloji alanına yönelik en kapsamlı çalışmalardan biri olarak literatürde yer alan *Current Directions in Ecomusicology (Ekomüzikoloji’de Güncel Yönelimler)* başlıklı kitap Aaron

² Aaron S. Allen, Prospects and problems for ecomusicology in confronting a crisis of culture. Journal of the American Musicological Society, 64(2), 414-424, 2011.

³ Aaron S. Allen, “Ecomusicology: music, culture, nature . . . and change in environmental studies?” Journal of Environmental Studies and Sciences, 2(2), 2012.

⁴ Tiffany Challe, "Ecomusicology: back to the roots of sound/music and environmental sustainability" CUNY Academic Works, 2015.

⁵ Andrew Mark, What Is Music for?: Utopian Ecomusicologies and Musicking Hornby Island. Doctoral Dissertation, York University, 2015.

S. Allen ve Kevin Dawe editörlüğünde hazırlanmış ve Routledge tarafından 2015 yılında yayımlanmıştır. Ekomüzikolojiyi müzik/ses, kültür/toplum ve çevre/doğa ilişkileri üzerinden ele alan bu kitapta⁶, aralarında antropoloji, biyoloji, ekoloji, çevre çalışmaları, etnomüzikoloji, tarih, edebiyat, müzikoloji, performans çalışmaları ve psikoloji gibi farklı disiplinlerden yirmi iki yazar yer almaktadır. Farklı disiplinlerden oluşan yazar kadrosu, konuyu teorik ve metodolojik değerlendirmelerle tartışmıştır.

Koji Matsunobu 2017 yılında yayımladığı *Ecomusicality: An Ecological Pedagogy of Music (Ekomüzikalite: Egolojik bir Müzik Pedagojisi)* başlıklı bildirisinde müzik ve çevre eğitiminin birbirini nasıl desteklediğini ve var olduğunu “ekomüziksellik” olarak adlandırdığı bir kavram üzerinden tartışmaktadır⁷.

2020 yılında Etnomüzikoloji Derneği tarafından düzenlenen II. Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumunda Jeff Todd Titon tarafından sunulan Within Ethnomusicology, Where Is Ecomusicology? Music, Sound, and Environment (Etnomüzikoloji İçinde Ekomüzikoloji Nerede? Müzik, Ses ve Çevre) başlıklı bildiride Etnomüzikolojinin mevcut çevresel kriz üzerindeki rolü, etnomüzikoloji ve çevre politikaları arasındaki ilişki ve müzik-doğa-kültür üçlüsünü tarihsel bir süre. üzerinden ele almıştır⁸.

Ekomüzikoloji ve müzik eğitimi ilişkisine dair bir diğer çalışma ise Luca Gambirasio tarafından kaleme alınmıştır. *Ecomusicology and the Potential of Music and Sound for Environmental Education* isimli çalışmasında yazar ekoeleştirel bir yaklaşımla konuyu ele almış ve mekânlarla ilgili müziğin, çevre duyarlılığını beslemedeki katkısını göz önünde bulundurarak, çevre bilincini geliştirmek için katılımcı müzik yapımına ve eleştirel dinlemeye dayanan uygulamalı bir çevre eğitimi metodolojisi önermiştir⁹.

Bu literatür taramalarına göre, ekomüzikoloji alanına yönelik son yıllarda artan ilginin başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, İngiltere, İrlanda ve Çin gibi ülkelerde gerçekleştirilen bilimsel ve akademik çalışmalarda da yoğunluk kazandığı görülmektedir. 2011 yılında Amerikan Müzikoloji Derneği’nde yayımlanan bir bildiri, ardından 2012 yılında düzenlenen Ekomüzikoloji Konferansı gibi bilimsel faaliyetlerin yanı sıra en güncel çalışma ise İngiltere’de düzenlenen bir “Ekomüzikoloji Projesi” ile sürdürülmektedir.

Ekomüzikoloji ile irtibat kuran ve henüz çok yeni olarak çıkan bir diğer alan da zoomüzikolojidir. Ekomüzikoloji ile kesişebilen yönleri bulunmakla birlikte zoomüzikolojinin tanımı yeterince çeşitlenmiş değildir ve bu alanda çalışan araştırmacılar alanı tanımlamaya çalışmaktan ziyade çeşitli perspektiflerle bilgi birikimlerini genişletmeye çalışmaktadırlar. Zoomüzikoloji terimini ilk kez *Musique, Mythe, Nature ou les Dauphins d’Arion* adlı kitabında kullanan François Bernard Mâche’in ardından bu alanda ortaya koyulan ilk ciddi yayınlar 1999 dan itibaren ortaya çıkmıştır. Alanda ilk dikkati çeken araştırmacılar ise Dario Martinelli, Hollis Taylor, Emily Doolittle ve David Rothenberg olmuştur.¹⁰

⁶ Aaron S., Allen, & Dawe, K. (Eds.). (2015). Current Directions in Ecomusicology: Music, Culture, Nature (1st ed.). Routledge 2015.

⁷ Koji Matsunobu, Ecomusicality: An ecological pedagogy of music. Paper presented at the 11th Asia-Pacific Symposium for Music Education Research (APSMER 2017), Malaysia, 2017.

⁸ Jeff Todd Titon, Within Ethnomusicology, Where Is Ecomusicology? Music, Sound, and Environment. Etnomüzikoloji Dergisi. 3(2), 2020.

⁹ Luca Gambirasio, 'Ecomusicology and the potential of music and sound for environmental education', The Boolean: Snapshots of Doctoral Research at University College Cork, 2022.

¹⁰ Ali Keleş, Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler III. “Zoomüzikoloji: Tanımlar, Yaklaşımlar ve Araştırmalar” Gece Kitaplığı, Editör: Doç. Dr. Salih Battal, Ankara, 2022.

Ülkemizde ise doğa ve sesler üzerinden yürütülen çalışmalar akademinin ilgisini henüz yeterince çekmiş değildir. Ekomüzikoloji alanında Türkiye’de dikkate değer ilk yayın 2019’da *Ekoleştiril ve Doğakültürel Bir Müzikoloji Yaklaşımı Olarak Ekomüzikoloji* başlıklı makale ile Ulaş Özdemir tarafından gerçekleştirilmiştir. Özdemir, ekomüzikolojinin ortaya çıkışını, bu alanda yürütülen çalışmaları kavramsal ve yöntemsel olarak değerlendirmiş ve konuyu Türkiye’de yapılacak çalışmalara yol gösterici olacak şekilde incelemiştir¹¹.

Bir diğer ulusal çalışma da 12-19 Ağustos 2021 yılında Göçebe Düşünce Derneği tarafından düzenlenen “Müzikoloji Kampı”nda müzikolog Fatma Belma Oğul tarafından “*Ekomüzikoloji ve Ötesi*” başlıklı atölyedir. Bu atölyede uygulamalı etnomüzikoloji çalışmaları yapılmış, etnomerkezcilik, insanmerkezcilik, ekomerkezcilik, merkezsizlik (Post-human) gibi başlıklar, müzik çalışmaları bağlamında ele alınmıştır.

Ekosistemdeki tüm canlıları birbirine bağlayan ortak bir dil olarak insanın insanla kurduğu iletişimle sınırlı kalmayan, aynı zamanda insanın doğa ile sürdürdüğü iletişim için de çok güçlü bir araç olan müzik¹², böylece ekomüzikoloji alanının içinde, insan bilimlerine de önemli katkılar sağlayacak potansiyeli ortaya koymuş görünmektedir.

Akademik dünya içinde tüm bu çalışmaların ortaya çıkışındaki temel motivasyonun, pozitivizmin bir dayatma olarak sunduğu, “hiyerarşi, düzenin temel ilkesidir” anlayışının eleştirilmesi olarak da okumak mümkündür. Hiyerarşik düzen ve ilerlemecilik ilkesine dayanan tüm sistemler, bugünün dünya düzeninde, hem doğanın hem de insanoğlunun yaşama dair haklarına ve kültürel varlığına dikkate değer zararlar vermiş durumdadır. O nedenle gerçekliğe dair sorgulamalar, yirminci yüzyılla birlikte, bütüne dair tüm bileşenlerin zamansal ve mekânsal bağlamlarla hareket ederek, çoklu gerçeklikler oluşturduğuna dair yenilenmiş bir bilgi birikimi ile hareket etmeye başlamış, eleştirelilik sosyal bilimler disiplinlerinin yeni yükselen değeri haline gelmiştir. Bu bağlamda Özdemir de ekomüzikolojinin ortaya çıkışını ekoeleştiril yaklaşım temelinde açıklamaktadır.¹³

Bu alanın en önemli isimleri içinde yer alan Aaron S. Allen ise ekomüzikolojiyi müzik, kültür ve doğanın bir araya geldiği bir kavram olarak tanımlar. Bu çerçevede hem metinsel hem de performatif özelliklere sahip olan müzik ve ses dalgalarına dair meseleler, ekoloji ve doğal çevreyle ilişkilidir.¹⁴ Allen’a göre müzik ve kültür ikili ilişkisi, ekomüzikoloji sayesinde müzik - kültür - doğa biçiminde üçlü bir ilişkiye doğru genişlemektedir.

Böylece ekomüzikolojik çalışmalar, insan-doğa ilişkisini, müzik üretimleri yoluyla yeniden düşündürmeyi, insanın doğaya olan etkisini ve içinde yaşadığı dünyayı şekillendirme yetisini hatırlamasını sağlayan bir alan olarak yükselmeye başlamıştır. Dolayısıyla ekomüzikoloji, müziği bir performans alanı olarak ele almanın ötesinde, onu güçlü bir iletişim aracı olarak konumlandırmakta ve bu sanatın kimlik, bellek, çevre sorunları ile olan etkileşimi kapsadığını da ortaya koymaktadır. İklim değişikliği, küreselleşme, sürdürülebilirlik gibi günümüzün odak konularının müzik pratikleri üzerindeki etkilerini de çalışma kapsamına dahil ederek, çevrenin ve doğanın, insan toplulukları ile olan ilişkisini derinlemesine incelemektedir.

Doğal olarak yine bugünün önemli başlıkları arasında olan sürdürülebilirlik meseleleri de ekomüzikolojinin ilgi alanı içindedir. Zira hangi alanı temsil ederse etsin tüm ekosistemler,

11 Ulaş Özdemir, *Ekoleştiril ve doğakültürel bir müzikoloji yaklaşımı olarak ekomüzikoloji*. Conservatorium. 6 (2), 2019.

12 Dorothy Miell, Raymond A. MacDonald, & David J.Hargreaves, (Eds.). *Musical communication*. Oxford University Press, 2005.

13 Ulaş, a.g.e., s.14.

14 Allen, a.g.e., 2012, s.193.

kendisine bağı her unsurun sağılıklı ve dengede yürümesini hedefler ve ancak bu yolla varlığını güçlü bir şekilde sürdürebilir.

2. Bir Proje Tanıtımı: Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi

Böyle bir arka plana bağı olarak, Erciyes Üniversitesi'nde Bilimsel Araştırma Proje Birimince desteklenen *Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi: Doğa, İnsan ve Müzik İlişisine Müzikolojik Bir Bakış* başlıklı bir proje yürütölmektedir. Bu projenin amacı, sürdürülebilirlik, ekoeleştiri, etnomüzikoloji ve kültür bileşenlerini ekomüzikolojik bir perspektifle ele almak; ekoloji disipliniyle organik bir bağı içinde tüm canlıları, çevreyi ve bunlar arasındaki ilişkileri müzik odağında birleştirmektedir.

Buna bağı olarak proje, ekomüzikolojinin çalışma alanında olan insan-doğa ilişkisini, müzik üretimleri yoluyla yeniden düşündürmeyi, insanın doğaya olan etkisini ve içinde yaşadığı dünyayı şekillendirme yetisini, pozitif yönde güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Doğa, doğadaki bütün canlılar ve tüm canlılar için ortak bir dil olma niteliğine haiz müzik ve sesler dünyası, bu çalışmanın ekosisteminin en doğal bileşenleridir. İnsan ise doğayı etkileyip onu dönüştüren rolüyle, bütünün kaderinde en kritik rolü üstlenen parçadır.

Bu bağlamda bu çalışma;

- İnsanın ekosistemi nasıl etkilediğini ve ondan nasıl etkilendiğini ortaya koyarak insan ve doğa ilişkisini kuvvetlendirmeyi,
- doğa ile iletişimimizde daha derin bir farkındalık ve duyarlılık yaratarak toplumsal dönüşüme bu yönde katkı sağlamayı,
- doğa- insan- müzik ilişkisini sanatla geliştirmeyi,
- ekomüzikoloji alanına sanatsal ve bilimsel çıktılar sağlamayı,
- disiplinler arası olmanın yanı sıra sanatlar arası bir üretim ortaya koymayı, hedeflemektedir.

Projede, insan ve doğa ilişkisinin sürdürülebilmesi çerçevesinde müzik sanatının ve müzikoloji uzmanlık alanlarının yöntem ve üretim mekanizmalarıyla hareket edilmekte, insanın doğa üzerindeki etkilerini iyileştirmek amacına hizmet eden sanat temelli çalışmalar üretilmektedir.

Projenin cevap aradığı temel soruları şunlardır:

- İnsan unsurunun ekosistemi yok eden değil de destekleyen bir konumda olduğu deneysel bir alanda ortaya çıkan doğa sesleri nelerdir?
- Doğa temelli bir yaşamın içinde müzik ve sesler nasıl konumlanır?
- Doğadan alınan ilham, üretilen müzik eserlerini ve süreçlerini nasıl etkiler?
- Müzik, kültür ve insan ilişkisinde, doğa nasıl bir işlev üstlenmektedir?
- İnsan, doğa seslerinin belirginleşmesinden nasıl etkilenmektedir?

Ekomüzikoloji çerçevesinde, insan-doğa-müzik odaklı bu sorulara verilecek yanıtlar disiplinlerarası nitelikte olacaktır. Farklı disiplinlerin bu soruları yanıtlama şekilleri, çalışmada kültürel bir zemin çizilmesinde etkili olmuş; aynı zamanda vurgulanan bu soruların yanıtları sanat temelli üretimlerle de cevaplanmaya başlamıştır.

Buna göre;

➤ İlk adımda, Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü binasının arkasında yer alan, atıl bir alanın dönüştürölmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda Erciyes

Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü binasının arkasında yer alan ve atıl halde bulunan yaklaşık 1600m²'lik bir alan üzerinde bir Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi kurulmuştur ve bahçenin gelişimi halen sürmektedir.

➤ Bu alan çitlerle çevrilmiş; köpek, kuş, arı vb. hayvanların yaşayabilecekleri ve müzik üretimi için seslerin kaydedileceği bir ortam oluşturulmuştur. Ekomüzikoloji uygulama bahçesinin, doğal ortamı olabildiğince koruyan, bahçeyi yaşam alanı olarak seçmiş tüm canlılara saygı gösteren, bir doğal çevre olarak düzenlenmesi projenin çerçevesini oluşturmuştur.

➤ Müzik boyutu için ise yapılan ilk iş öncelikle doğrudan tabiat seslerinin kaydedilmesi olmuştur. Bu ses kayıtları, bestelerin yer aldığı bir albüm için arşivlenmeye başlamıştır. Bestecilik ve doğaçlama uygulamaları zemininde yansıma bulacağı öngörülen çeşitli formlardaki eserlerin, doğa ve hayvan seslerinin dahiliyle üretilmesi amaçlanmıştır.

➤ Projenin bir başka aşaması güzel sanatların alanları olan seramik ve heykel atölye çalışmalarıyla bahçedeki doğa ve insan ilişkisini geliştiren ve vurgulayan tasarımlara ayrılmıştır. Bir açık hava atölyesine bürünen bu alana, doğal malzemelerden üretilmiş ve doğanın sesini bir enstrüman olarak kullanabilmeye imkân verecek tasarımlar üretilmeye başlamıştır.

Rüzgarla birlikte ses üretmeyi destekleyen bu tasarımlarla beraber oluşan sesler, bestelenen eserlere ve yapılacak doğaçlamalara eklenebilecektir. Ayrıca doğa ve insan ilişkisini bahçeyi geliştirecek şekilde düzenlemeyi hedefleyen (a) doğaçlama (b) seramik ve (c) heykel tasarım atölyeleri yürütülecektir.

➤ Tüm aşamalar görsel verilerle de belgelenecektir. Bu şekilde albüm, belgesel, sergi, yayın vb. birçok çıktının oluşturulmasına ilişkin bir alt yapı oluşacaktır.

➤ Projenin insan boyutu ise iki aşamalı duysal etnografik alan çalışmasıyla ortaya konulacaktır.

Bahçenin düzenlenmesinin hemen öncesinde, yani atıl hali aşamasında ve projenin sonaşmasında yani doğaçlama, seramik ve heykel tasarım atölyelerinin katkısının ardından bahçeyi deneyimleyecek kişilerle müzik-kültür-doğa üçlüsü bağlamında görüşmeler yapılacaktır. Bu iki aşama, ilişki, etkileşim ve değişim bağlamlarında yorumlanarak insan boyutuna dair değerlendirmeler ortaya koyacaktır.

➤ Ancak bahçeye, proje süresince araştırmacı olmayan kişilerin ulaşımı sınırlı olacaktır. Projenin tamamlanmasının ardından yaygın etkisi çerçevesinde çocuklar, gençler, araştırmacılar ve sanatçılar ile paylaşılması planlanmaktadır.

Projeyi bir ekosistemin çevrelenmesiyle oluşturacak bir bahçede yürütmenin temel motivasyonu, insanın doğayla ses aracılığıyla yeniden buluşmasıdır. Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi müziğin ana malzemesini oluşturan doğa seslerinin alanı olarak tanımlanabilir. Böylece hem sanatın kendine yer bulabileceği hem de bilimsel çalışmaların yapılabileceği deneysel bir alan ortaya çıkacaktır.

3. Yönteme dair

Performans Süreci

Projenin asıl odağı olan üretimler için öncelikle Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi oluşturulmuştur. Bu bahçe içindeki tüm doğal unsurlarıyla ekomüzikolojik çalışmalara alan oluşturan bir açık hava atölyesine dönüştürülmüş ve böylece proje boyunca yürütülecek çalışmalar için bir ekomüzikoloji uygulama mekânı yaratılmıştır. Bu bahçeden;

- Gece ve gündüz periyotlarında yer bulan rüzgâr, yağmur, yaprak, hayvan ve insan sesler, zamansal ve mekânsal bağlamda bahçede kaydedilmeye başlanmıştır, sınıflandırılarak arşivlenen bu kayıtlar üzerine stüdyoda doğaçlama kayıtlar alınmaya başlanmıştır.
- Uzun vadeli kullanım için kategorilere göre arşivlenen ses kayıtlarında arşiv kategorileri şöyledir: Hayvan sesleri (köpek kuş sinek arı, kedi vd.); hava sesleri (rüzgar, yağmur, kar, fırtına, dolu, gökgürültüsü vd.); insan sesleri ve insan üretimi sesler (insanlar, trafik, merasim, ezan, fakültenin sesi) ve bitki sesleridir (ağaçlar, yapraklar, dallar, çimler, çiçekler) (bkz. Tablo-1).
- Son olarak besteleme ve doğaçlama sırasında bu kategorilerin nasıl kullanılacağı sanatçılara bırakılmaktadır.

Tablo-1 Arşiv Kayıt Tablosu*

.../.../2024												
Renklendirilmiş Kayıt Tablosu												
	Hayvan Sesleri			Hava Sesleri			İnsan Sesleri ve İnsan Üretimi Sesleri			Bitki Sesleri		
Kayıt saati	Köpek	Kuş	Arı	Rüzgar	Yağmur	Kar	İnsan	Trafik	Merasim	Ağaçlar	Yapraklar	Dallar

*Bu tablo, Şahin, A. ve Levendoğlu, O. tarafından "Mesud Cemil'in Taksimlerinde Modernizm Etkisi" başlıklı sürdürmekte oldukları makale çalışmasında uygulanan ses analizi tablosundan esinle geliştirilmiştir.

- Proje çerçevesinde bir başka atölye, seramik alanında yürümektedir. Bu alanda doğanın sesini bir enstrüman olarak kullanabilen, doğal malzeme ile ses üretmeyi destekleyen tasarımlar yapılmaya başlamış, bu kapsamda bir perküsyon enstrümanı yapılmıştır. Arge süreci de devam eden bu enstrüman, alandan alınan ses kayıtları ile beraber kullanılarak müzikle ilgili üretimlerin temel enstrümanlarından biri olacaktır.
 - Başka bir atölye heykel alanında yapılmıştır. Bu atölyede doğal malzemelerden bahçedeki canlılara yaşam alanı sağlayabilen üretimler ortaya konmuştur.
- Süreç içinde son olarak bir müzikal doğaçlama atölyesi düzenlenecektir. Bu yolla doğal tınların enstrümanlarla birlikteliğinden doğan ekolojik bir müzik duyusu ve tınısı da yaratılmış olabilecektir. Dolayısıyla projenin son aşaması doğa sesleri, doğa insan ilişkisini tema edinmiş yeni besteler yapılmasıdır. Bahçede kayıt altına alınan doğa seslerinin de bu yeni bestelenen eserlerin içine yerleştirilerek stüdyo kayıtlarının alınması hedefler arasındadır.
- Projenin başından itibaren Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi'nin oluşturulma, çalışma ve üretme aşamaları belirlenen bir sinopsis oluşturulmaya başlanmıştır. Gerek belgesel gerekse de diğer çalışmalar için fotoğraf çekimi de başlamıştır.

Ekomüzikolojik Repertuar Arşivi

- Proje bağlamında Türk toplumunun yaşam gelenekleri içinde doğa ile iletişimi, doğa ve sesler arasındaki ilişkiyi konumlandırma biçimleri gibi temalarda literatür taraması yapılarak, sanatçılara ve araştırmacılara destek olabilecek bir arşiv oluşturulması ve böylece projeye kültürel bir arka plan yaratılması planlanmaktadır. Oluşturulan repertuar projenin web sayfasında yayınlanacaktır.
- Ayrıca Türk ve Batı müziği repertuarlarında doğa için yapılmış sözlü ya da tasviri eserlerin proje sürecinde taranması ve ses kayıtları için belirlenen sınıflandırmaya göre kataloglanması da hedeflenmektedir. Toplanan bu veriler ve üretilen yeni eserler için yine bir altyapı oluşturacaktır. Bu konuda yeni çalışmalar yapmak isteyen

araştırmacılara ya da sanatsal mesajlarında bu konuları önemseyen icracılara bu yolla bir başvuru alanı da yaratılmış olacaktır.

Etnografik süreç: Müzik, Ekoloji ve İnsan: Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi'nde Duyusal Etnografi

Bu projenin temel soruları kapsamında, ekosistemi destekleyen insan unsurunu, deneysel bir alan olarak Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi'nde ortaya çıkan doğa seslerini, doğa temelli bir yaşam içinde müzik ve sesler konumlarını, doğadan alınan ilham ile üretilen müzik eserlerini ve süreçlerini, müzik, kültür ve insan ilişkisinde, doğanın işlevini anlayabilmek için duyusal etnografik bir alan çalışması yürütülecektir. Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi'ni deneyimleyecek birinci derecede insanlar bulunmaktadır. Bu kişiler; araştırmacılar, diğer öğretim elemanları, öğrenciler ve idari personeldir. Bahçeyi deneyimleyecek bu kişilerin, proje öncesinde ve projenin tamamlanmasının ardından doğa-insan, ses ve müzik ilişkilerine ve bu ilişkilerin süreç içerisindeki gelişiminin nereden nereye ulaşabileceğine odaklanan ve duyusal etnografiden yararlanan iki parçalı bir alan araştırması yapılacaktır.

Antropoloji alanında geliştiği görülen duyusal etnografi, felsefeden psikolojiye, beden çalışmalarından sanata kadar geniş bir çerçeveye sahiptir. 1980'ler ve 1990'larda başlayan duyusal etnografinin öncüleri David Howes¹⁵ (1991), Paul Stoller¹⁶ (1997), Nadia Seremetakis¹⁷ (1994), Steven Feld¹⁸ (1982) ve Sarah Pink'tir¹⁹ (2009).

Duyusal etnografinin odak noktası; çevre içinde yaşayan insan olduğundan, insan ve çevre ilişkisel bir bütün olarak görülür²⁰. Ses, koku, görme, tat gibi tüm duyuyla dünyayı algılamayı anlayabilmek için kullanılan duyusal etnografi, katılımcıların duyularıyla çevrelerinde bulunan dünyayı nasıl algıladıklarına odaklanmaktadır.²¹ Duyusal etnografinin yer bulduğu antropoloji alanında ses, tarih, çevre ve yağmur ormanları ile başlayan çalışmalar, metropol şehirlerinde, farklı etkinlik ortamlarında, kentsel çevrede yapılan çalışmalara esin kaynağı olmuştur²². Görmeye ilişkin çalışmalar, ritüellerden mimariye kadar çeşitlilik gösterir; ancak hepsi insanların dış dünyalarını ve ötesini görebilmelerine ilişkin birçok detayı aktarır²³. Bu çalışmalar, araştırmacıların yirminci yüzyılın sonuna kadar sormadıkları "nasıl görüyorsunuz" veya "neler görüyorsunuz" sorularının ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.²⁴ İlimizdeki dünya; bakarak, görerek ve dinleyerek de deneyimlediğimiz bir alanı ifade etmektedir. Bu proje araştırması bağlamında temas edilecek bir başka duyu da kokudur. Koku, bellekle de doğrudan

15 David Howes. ve Constance Classen, Sounding Sensory Profiles. David Howes (Ed.), The varieties of sensory experience: a sourcebook in the anthropology of the senses. (ss. 257-288) University of Toronto Press, 1991.

16 Paul Stoller, Sensuous Scholarship. Philadelphia University Press, 1997.

17 Nadia Seremetakis, (Ed.). The senses still. University of Chicago Press, 1994.

18 Steven Feld, Sound and sentiment: birds, weeping, poetics, and song in kaluli expression. University of Pennsylvania Press, 1982.

19 Sarah Pink, Doing sensory ethnography. SAGE, 2009.

20 Tim Ingold, Against soundscape. Angus Carlyle (Ed.), Autumn leaves: sound and the environment in artistic practice, 2007.

21 Nilüfer Nahya, "Sözmerkezli den Duyusal Etnografiye: Görme, Tat, Koku, Dokunuş ve Sesin Anlamı", STRATA: İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi. 8, 2021.

22 David W. Samuels, Louise Meintjes, Ochoa Ana Maria, & Porcello, T. "Soundscapes: Toward a sounded anthropology." Annual Review of Anthropology 39: 2010.

23 Anna Grimshaw The ethnographer's eye: ways of seeing in modern anthropology. Cambridge University Press, 2002.

24 Lisa Andermann, 'The great seeing': the senses in Zinacanteco ritual life. David Howes (Ed.), The varieties of sensory experience: a sourcebook in the anthropology of the senses. University of Toronto Press, 1991.

ilişkilidir²⁵ ve kırsaldan kente kadar birçok alanda artık koku çalışmaları gerçekleştirilmektedir²⁶ Son olarak dokunmak ve dokuları hissetmek^{27;28} bir başka duyuşal özellik olarak bu projede yer alacaktır.

Uluslararası örneklerin^{29;30} devamı olabilecek müzik, sanat ve antropolojinin ortak bilgi üretebileceği projenin bu aşamasında, Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi'ni deneyimleyen kişilerin ses, koku, görme ve dokunuş/dokular ile bahçe özelinde doğayı anlamlandırma biçimlerine odaklanılacaktır. Howes'in sorulması gereken ana sorulardan bahsederken değindiği üzere insanların içinde yaşadıkları kozmolojilerini nasıl anladıkları önemlidir. Bu noktada; "insanların, dünyanın düzenini sürdüren duyuşal veriler nelerdir? Şeyler renklerine, biçimlerine, kokularına, dokularına, seslerine, tatlarına göre nasıl sınıflandırılmaktadır?"³¹ soruları hem açıklayıcı hem de bütünleştiricidir. Bu nedenle görüşmecilerle Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi'nde deneyimlemekte oldukları sesler, kokular, dokular ve gördükleri hakkında sorular yöneltilenmektedir. Bu görüşmeleri çerçeveleyen bir soru cetveli oluşturulmuşsa da görüşmeler, bahçede dolaşarak yapılandırılmamış görüşme biçiminde gerçekleştirilecektir. Mevsimsel, takvimsel ve zamansal farklılıklar ve etkileri her bir görüşme için alan notları biçiminde kayıt altına alınacaktır. Projeye dahil olan araştırmacı (10), diğer öğretim elemanları (10), idari personel (10) ve öğrenci (10) toplam 40 kişi ile görüşme yapılması planlanmıştır.

Bu kişiler ile projenin hemen başında henüz bahçenin düzenlenmesi başlamadan ilk görüşmeler yapılmıştır. Aynı kişilerle projenin tamamlanma aşamasında da görüşmeler yinelenenektir. Başlangıç ve sonuç verilerinin kendi içlerinde değerlendirilmesinin yanında karşılaştırma da yapılarak değişim ve dönüşüm de ortaya konulabilecektir.

Sonuç yerine

Sistemin bütün unsurlarının, bir ağ halinde birbirine bağlı olduğunun keşfedilmesi, bilimsel çalışmaların ele alınışını etkilerken, özellikle yirminci yüzyıldan itibaren sosyal bilim ve sanat çalışmaları, dünyayı bir bütün olarak gören disiplinlerarası bir bakış açısıyla çalışmaktadır. Bu nedenle çevre üzerinde insan etkisinin doğurduğu sonuçları, diğer disiplinlerle işbirliği yaparak çözmeye çalışan ekomüzikoloji de bu konudaki çözümleri böyle bir kavrayışla aramaya başlamıştır.

Ekosistemi oluşturan her bir unsurun, birbiri ile etkileşimde olduğuna dair güçlü bir kavrama biçimiyle sistemin işleyişinde bir sorun varsa, tüm parçaların birbiriyle etkileşimi nedeniyle bu sorun diğer parçalara da yansımaktadır. Dolayısıyla sistemde sorunlu olan bir parçanın iyileşmesi, diğer parçaların da bundan etkilenmesine neden olacaktır. Bu etkileşim, kelebek

25 Trygg Engen, Odor sensation and memory. Greenwood Publishing Group, 1991.

26 Victoria Henshaw, Urban smellscapes: Understanding and designing city smell environments. Routledge, 2014.

27 Constance Classen, The book of touch. Berg, 2005.

28 Susan Rasmussen, Those who Touch: Taureg Women in Anthropological Perspective, DeKalb: Northern Illinois University Press, 2006

29 Arnd Schneider, Chris Wright, Between Art and Anthropology: Contemporary Ethnographic Practice. Bloomsbury, 2010.

30 Francesca Bacci, David Melcher, (Eds) Art and the Senses, Oxford University Press, 2013.

31 Davis Howes, Constance Classen, Sounding Sensory Profiles. David Howes (Ed.), The varieties of sensory experience: a sourcebook in the anthropology of the senses. University of Toronto Press, 1991, s.282.

etkisi, kaos ve entropi kuramı^{32; 33;34} gibi açıklamalarla bilim dünyasının da ilgi alanı içindedir. Bu kavrayışın toplumsal ve eğitimsel anlamda aktive olacağı en uygun alanlardan biri de müzik eğitimi ve sanat eğitimidir. Doğa veya ekosisteme dair her başlık ise günümüzün ve toplumumuzun çözüm bekleyen sorunları arasına girmiş durumdadır. Bu nedenle projenin yaygın etkisi, çalışmanın bağlı bulunduğu paradigmanın da doğal sonucudur. Bütünde ne varsa parçada da o vardır. Bu bakışa açısıyla bu proje müzik başta olmak üzere seramik ve heykel sanat alanlarına, ekoloji temelinde sosyal bilimler çalışmalarına yönelik, çok boyutlu yüzüyle tüm bu alanlarda çıktı üretebilecek kapasiteye sahiptir.

Projenin yaygın etkisi sanatsal alanla kısıtlı olmayıp, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içinde yer bulan sürdürülebilirlik hedeflerinin on beşinci amacı olan *Karasal Yaşam* vurgusuna hizmet etmektedir. Ekomüzikoloji Uygulama Bahçesi projesi sürdürülebilirlik hedeflerinin on beşinci amacı olan bu amaca katkı sağlayacak kapsamdadır. Bu hedefte geçen “biyoçeşitliliği ve ekosistemleri koruyarak sürdürülebilir biçimde kullanmak” ifadesi, bu projenin de amacıdır ve bu amaca ulaşmada tüm canlılar için ortak dil niteliğinde olan güçlü bir araç, müzik dili kullanılacaktır. Proje bu yolla hem ulusal hem de küresel çapta sorumluluk alan ve aynı zamanda ülkenin sosyo-kültürel dokusuna dokunarak toplumsal refaha da katkı sağlayacak bir nitelik arz etmektedir. Zira doğa ve sürdürülebilirlik meseleleri, içinde yaşadığımız dünyanın tüm katmanlarını ilgilendirmekte ve bu konuda uyandırılacak farkındalık ulusal refaha da maddi ve manevi tüm unsurlarıyla dokunmaktadır.

Kaynakça

- ALLEN Aaron. S. (2011). Prospects and problems for ecomusicology in confronting a crisis of culture. *Journal of the American Musicological Society*, 64(2), 414–424. <https://doi.org/10.1525/jams.2011.64.2.414>
- ALLEN Aaron S., “Ecomusicology: music, culture, nature . . . and change in environmental studies?” *Journal of Environmental Studies and Sciences* 2(2):192-201, 2012. 10.1007/s13412-012-0072-1.
- ALLEN Aaron S., Dawe, K. (Eds.), *Current Directions in Ecomusicology: Music, Culture, Nature* (1st ed.). Routledge. 2015, <https://doi.org/10.4324/9781315752938>.
- ANDERMAN Lisa, 'The great seeing': the senses in Zinacanteco ritual life. David Howes (Ed.), *The varieties of sensory experience: a sourcebook in the anthropology of the senses*. (ss. 231-238) University of Toronto Press, 1991
- BACCİ Francesca and MELCHER David (Eds) , *Art and the Senses*, Oxford University Press, 2013.
- CHALLE Tiffany, "Ecomusicology: back to the roots of sound/music and environmental sustainability" *CUNY Academic Works*. 2015. https://academicworks.cuny.edu/gc_etds/883
- CLASSEN Constance , *The book of touch*. Berg, 2005.
- ENGEN Trygg, *Odor sensation and memory*. Greenwood Publishing Group, 1991.
- FELD Steven, *Sound and sentiment: birds, weeping, poetics, and song in kaluli expression*. University of Pennsylvania Press, 1982.
- GAMBİRASIO, Luca, 'Ecomusicology and the potential of music and sound for environmental education', *The Boolean: Snapshots of Doctoral Research at University College Cork*, 6, pp. 9-14. 10.33178/boolean.2022.1.2

³² James Gleick, *Kaos: kaos'un kutsal kitabı*. (Çev: İlkay A. Demir). Alfa Yayınları, 2024.

³³ Edward N. Lorenz, *The essence of chaos*. University of Washington Press, 1993.

³⁴ Müzeyyen Özhavzalı, *Kaos teorisi, kelebek etkisi: Covid-19 pandemi sonrası güncel çalışmalarla bir literatür taraması*. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(2),2023

- GLEICK James, Kaos: kaos'un kutsal kitabı. (Çev: İlkay A. Demir). Alfa Yayınları, 2024
- GRIMSBAY A. (2001). The ethnographer's eye: ways of seeing in modern anthropology. Cambridge Univ. Press.
- HENSHAW Victoria, Urban smellscape: Understanding and designing city smell environments. Routledge, 2014.
- HOWES David, CLASSEN Constance, Sounding Sensory Profiles. David Howes (Ed.), The varieties of sensory experience: a sourcebook in the anthropology of the senses. (pp. 257-288) University of Toronto Press, 1991.
- INGOLD Tim, Against soundscape. Angus Carlyle (Ed.), Autumn leaves: sound and the environment in artistic practice (ss.. 10-13). Double Entendre, 2007.
- İŞILTAN Aslıhan, Müzikolojide Yenilik Ve Eleştirelilik Bağlamında 'Yeni Müzikoloji'. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
- KELEŞ Ali, Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler III. "Zoomüzikoloji: Tanımlar, Yaklaşımlar ve Araştırmalar" Gece Kitaplığı, Editör: Doç. Dr. Salih Battal, Aralık Ankara, 2022.
- LORENZ Edward, The essence of chaos. University of Washington Press, 1993.
- MARK Andrew, What Is Music for?: Utopian Ecomusicologies and Musicking Hornby Island. [Doctoral Dissertation, York University], 2015, <https://yorkspace.library.yorku.ca/items/290ceb3e-49f1-4d0f-897f-abe110f0618d>
- MATSUNOBU Koji, Ecomusicality: An ecological pedagogy of music. Paper presented at the 11th Asia-Pacific Symposium for Music Education Research (APSMER 2017): Music Education Transcending Borders, The Historical City of Melaka, Melaka, Malaysia, 2017.
- MIELL Dorothy, MacDonald, R. A., & Hargreaves, D. J. (Eds.). (2005). Musical communication. Oxford University Press.
- NAHYA Z. Nilüfer, "Sözmerkezliiden Duyusal Etnografiye: Görme, Tat, Koku, Dokunuş ve Sesin Anlamı", STRATA: İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi. 8, 2021, ss. 133-156.
- ÖZDEMİR Ulaş, Ekoeleştirel ve doğakültürel bir müzikoloji yaklaşımı olarak ekomüzikoloji. Conservatorium. 6 (2), 2019, ss. 117-137.
- ÖZHAYVALI Müzeyyen Kaos teorisi, kelebek etkisi: Covid-19 pandemi sonrası güncel çalışmalarla bir literatür taraması. Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9(2),2023, ss. 258-269.
- PİNK Sarah, Doing sensory ethnography. SAGE, 2009.
- RASMUSSEN Susan J., Those who Touch: Taureg Women in Anthropological Perspective, DeKalb: Northern Illinois University Press, 2006.
- SAMUELS David. W., MEİNTİES Louise., OCHOA Ana Maria, & Porcello, T., "Soundscapes: Toward a sounded anthropology." Annual Review of Anthropology 39: 2010, pp. 329-345.
- SCHNEİDER Arnd , WRIGHT Christoper, Between Art and Anthropology: Contemporary Ethnographic Practice. Bloomsbury, 2010.
- SEREMETAKIS, C. Nadia. (Ed.), The senses still. University of Chicago Press, 1994.
- STOLLER Paul, Sensuous Scholarship. Philadelphia University Press, 1997.
- TİTON, Jeff Todd, Within Ethnomusicology, Where Is Ecomusicology? Music, Sound, and Environment. Etnomüzikoloji Dergisi. 3(2), 2020, ss. 194-204.

PIYANO ÖĞRETİMİ ÜZERİNE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA*

Nargiz EMİNOVA** & Özlem DOĞAN***

Özet: Günümüzde piyano eğitime yönelik birçok albüm bulunmaktadır. Bu kaynaklar, öğrenciler için metodolojik temelin en önemli parçalarından biridir ve çeşitli zorluk seviyelerine sahip müzik eserlerini içerir. Albümler, müzik geleneklerini ve dönemlerini yansıtır. Onları inceleyerek, öğrenciler farklı ülkelerin ve dönemlerin bestecilik okullarıyla tanışır; bu da genel bakış açılarını genişleterek dünya müzik mirasına derin bir ilgi oluşturmalarını sağlar. Bu çalışma, Güzel Sanatlar Liseleri, Güzel Sanatlar Fakültelerinin müzik bölümleri ve konservatuvarlardaki öğrencilerin piyano derslerinde müzik eserleri üzerinde çalışma konusunda en önemli prensiplerle tanıştırmak amacıyla bir eğitim aracı olarak tasarlanmıştır. Albüm, bilimsel ve metodolojik literatür hacminin analizi ve incelenmesi ile birlikte yazarların uzun yıllara dayanan pedagojik çalışma deneyimine dayanarak hazırlanmıştır. Albüm, piyano çalmayı öğrenen öğrencilerin tekniklerini geliştirmeye yönelik çeşitli zorluk derecelerine sahip etütler, polifonik eserler, küçük ve büyük formlardaki eserler içermektedir ve dört bölümden oluşmaktadır. Eserler basitten zora doğru tekniği ile yer almaktadır. Albümdeki etütler için yazarlar, öğrencilerin her türlü teknik zorluğun üstesinden gelmelerine yardımcı olacak değerli ve faydalı teknik yönergeler sunulmuştur. Ayrıca, albümde küçük ve büyük formlardaki eserlerin, müzikal formları hakkında açıklayıcı teorik bilgiler verilmiştir. Albümde Türk ve Batı müziğinden eserlerin yanı sıra teknik etütler, yazarlar tarafından bestelenmiş parçalar da yer almaktadır. Türk müziği üzerine piyano eserleri de dahil olmak üzere müzikal materyal ve albümlerin eksikliği göz önüne alındığında, bu kitap Türkiye'deki eğitim repertuvarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu albüm, piyano eğitimi alan öğrencilerin hem müzik teorisi hem de piyano pratiği ile ilgili önemli bilgileri öğrenmelerine yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Albüm, Piyano Eğitimi, Polifonik Eserler, Müzik Formları.

A SAMPLE STUDY ON PIANO TEACHING

Abstract: Nowadays, there are many compilations and albums in piano education. All these resources are the most important part of the methodological foundation for students because they include musical works with various levels of difficulty. Albums reflect musical traditions and periods. By studying them, students become acquainted with the schools of composition from different countries and periods; this broadens their overall perspective and fosters a deep interest in the world music heritage. This study has been designed as an educational tool to introduce students in the music departments of Fine Arts High Schools, Fine Arts Faculties, and conservatories to the most important principles for studying musical works in piano lessons. The album has been prepared based on the analysis and examination of a vast volume of scientific and methodological literature, along with the authors' long-standing pedagogical work experience. The album includes studies, polyphonic works, and pieces in small and large forms with varying degrees of difficulty aimed at improving the techniques of students learning to play the piano, and it consists of four sections. The pieces are arranged from simple to complex in terms of technique. For all the studies in the collection, the authors provide valuable and useful technical guidelines to help students overcome any technical difficulties. Additionally, the album provides explanatory theoretical information about the musical forms of works in both small and large forms. The album includes works from Turkish and Western music, as well as technical studies and pieces composed by the authors. Considering the lack of musical material and albums, including piano works on Turkish music, this book will make a significant contribution to the development of the educational repertoire in Turkey.

Key Words: Album, Piano Education, Polyphonic Works, Music Forms

Extended Abstract

* Erciyes Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen SST-2024-13849 Kodlu Proje

** Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, nargiz@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0250-1074.

*** Dr. Öğretim Üyesi, Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, ozlemdogan@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1784-3904.

Musical performance demands not only technical mastery but also a profound comprehension of the structure, artistic content, and stylistic features of musical works. In this piano album, all these requirements are taken into account, works of different characters are structured, and sections are combined. This pedagogical approach enables musicians to cultivate a broad array of performance and analytical competencies. Consequently, it plays a pivotal role in the professional development of the pianist.

Consequently, the album intended for use in piano education is divided into four sections:

1. Technical etudes are pedagogical exercises designed to enhance pianistic competencies, cultivate agility and fluency in piano playing, fortify finger strength, foster independence of the hands, and instill fundamental technical skills.
2. Polyphonic works have been demonstrated to facilitate the comprehension of polyphonic texture, as well as the evolution of auditory control, coordination, and expressiveness within intricate polyphonic structures.
3. The term "small-form works" is a broad designation encompassing a wide array of miniature compositions. These musical compositions offer a unique opportunity to delve into the intricacies of musical language and emotional expression, often presented in a condensed and concentrated form.

Each work in the album is examined through two lenses: performance analysis and theoretical analysis. The former reveals the technical and artistic features of the work, while the latter aims to achieve a profound understanding of the form, melodic development, and other aspects of the composition.

The approach to studying the repertoire in this album has several important advantages.

1. This approach enables artists to engage with the works not only mechanically but also to meaningfully interpret them.
2. The grouping of works according to their performance tasks has been demonstrated to facilitate the development of necessary skills in a targeted manner.
3. The analysis of musical forms and stylistic features has been demonstrated to broaden the artist's horizons and develop their analytical thinking skills.
4. Large-form works, in contrast, encompass more comprehensive pieces that seek to showcase a sophisticated performance approach, structural comprehension, and refined musical interpretation abilities.

The album's comprehensive array of features renders it a valuable resource for students pursuing studies in music departments of fine arts high schools and conservatories, as well as for novice piano students. Consequently, this work facilitates the exploration of diverse facets of piano performance through in-depth research and study.

Music, as an art form, integrates rational and emotional components, technical and expressive capabilities, structural frameworks, and improvisational elements. The objective of the album is to establish a harmonious integration of these elements in pianists, thereby laying the foundation for professional advancement and artistic self-expression. The systematic approach to the piano repertoire presented in this work will not only improve musicians' ability to perform, but also contribute to the formation of a deep understanding of the art of music.

Giriş

Bilindiği gibi piyano albümleri müzik kültürü ve pedagojisinde özel bir yere sahiptir. Bu albümler, genç piyanistlerin icra becerilerini geliştirmeleri, repertuvarlarını genişletmeleri ve

piyano literatürünün çeşitliliğiyle tanışmaları için önemli bir araçtır. Piyano albümlerinin dünya çapında müzik eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmek gerekir. Bu albümler, sadece bir eğitim materyali olarak değil, aynı zamanda öğrencilerin müzik zevkini, teknik ve ifade becerilerini geliştirmeleri için bir araç olarak da hizmet eder.

İncelenen literatürlerde piyano albümleri ve önde gelen çağdaş pedagogların derlemelerin öneminden bahsedilmiştir.

G.Çimen: “Metot, öğrenmeyi etkili ve sürekli hale getiren öğelerden biridir. Kısa sürede çok verim elde etmek, ancak eğitim-öğretim ilkelerine ve amaca uygun metotlarla çalışarak olanaklıdır”¹.

Z.Bıyıklıoğlu: “Piyano eğitimi piyano enstrümanının en doğru biçimde kullanılabilirliğinin geliştirilebilmesi için yapılan çalışmaların bütünü oluşturur. Piyano eğitimi sürecinin en doğru ve verimli olarak yürütülebilmesi için doğru bir eğitim programının uygulanması gerekir. Piyano eğitimi programlarını incelediğimizde çeşitli metotların uygulandığını gözlemlemekteyiz. Bu metotlar, piyano eğitiminde temel olan kazanımlar için geliştirilen, farklı içerikteki notalar, alıştırmalar ve çalışmalardan oluşur”².

K.Baş: “Piyano öğretiminde teknik çalışmalar ve klasik dağarcığın yanı sıra çocuklar ve gençler için hazırlanmış piyano albümleri de önemli bir yere sahiptir... Tarih boyunca tanınmış besteciler, zaman zaman çocuklar ve gençler için eserler ve albümler bestelemişlerdir. Johann Sebastian Bach ile başlayan çocuklar/gençler için yazma geleneği günümüze kadar devam etmiştir. Büyük besteciler arkalarından gelen kuşakların doğru eğitilebilmeleri için eserler ve albümler bestelemişlerdir... Çocukların ve gençlerin piyano eğitiminin başlangıç aşamasında bu eserlerin kullanılmasının, teknik becerileri geliştirmenin yanı sıra, çocukların ve gençlerin hayal dünyasına hitap etmesi ve eserleri daha iyi yorumlamalarına olanak sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir... Bu nedenle, mevcut albümlere ek olarak daha fazla albüme ulaşarak, yeni albümlerden bir envanter oluşturmanın piyano eğitimcilerine kaynak bulma konusunda yardımcı olabileceği düşünülmektedir”³.

Müzik pedagojisi tarihinde, farklı nesillerden piyanistlerin gelişimi üzerinde büyük etki yaratan bazı önemli albümler ve derlemeler öne çıkmaktadır.

G.Çimen: “Piyano başlangıç eğitimi programlama girişimi yaklaşık iki yüzyıl öncesine dayanmaktadır, D.G. Turk (1789- 1802) F. Kalkbrenner (1800- 1849), L. Köhler (1857- 1858) gibi besteciler piyano başlangıç metotları edebiyatının öncüleri olmuşlardır. Günümüze dek çeşitli ülkelerde yayımlanmış olan piyano metotları hayli geniş bir dağarcık oluşturmaktadır”. (Çimen, a.g.e., ss22-31).

N.Yafanova: “Çocuklar için piyano müziği, dünya müzik kültüründe hak ettiği yeri alır. Geçmiş ve günümüz bestecileri bu müzik yaratım alanına oldukça sık başvurmuş ve çocuklar için hem ayrı bağımsız eserler hem de çocuk albümleri, derlemeler, döngüler oluşturmuşlardır. XIX yüzyıla kadar çocuklar için piyano müziği genellikle uygulamalı bir karakter taşıyordu. Çeşitli türlerdeki eserler, prelüdlar, envansiyonlar, sonatlar ve sonatinler çocuklar için tasarlanmıştı. Köklü bir devrim, 19. yüzyılın ilk yarısında

¹ Gül Çimen, “Piyano Başlangıç Metotlarına Genel Bakış”, Mavi Nota Müzik ve Sanat Dergisi, 16, (1995), ss. 22-31.

² Zeynep Oya Bıyıklıoğlu, “6-11 Yaş Başlangıç Piyano Öğrencileri İçin Piyano Metodu İçeriği Önerisi”, Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 14 (2), (2023), s. 635

³ Kamer Baş, “Çocuklar ve Gençler İçin Hazırlanmış Piyano Albümlerinin Taranması ve Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eylül, (2020), ss. 1-3.

gerçekleşti. Alman romantik besteci Robert Schumann, "Büyükler ve Küçükler İçin 20 Şarkı", "Çocuk Sahneleri", "Gençler İçin Albüm", "Gençler İçin Şarkı Albümü" gibi döngüler yaratır... R. Schumann, bestecilere çocuk dünyasının sonsuz zenginliğini ve çeşitliliğini müzikal imgelerde ölümsüzleştirmek için yeni müzikal ufuklar açıyor"⁴.

En bilinen örneklerden biri, 1848 yılında R. Schumann tarafından bestelenen "Gençler için Albüm" Op.68'dir. Kısa, etkileyici parçalar içeren bu derleme, çocukların eğitimine yönelik özel olarak yazılmıştır ve sanatsal değeri ile pedagojik yönlülüğü birleştirir. Benzer bir yaklaşım, birçok sonraki bestelerin temelini oluşturmuştur.

"Rus müziğinde çocuklar için piyano müziğinin "öncüsü" P.I.Tchaikovsky'dir. R. Schumann'ın döngülerinden ilham alarak, besteci kendi benzersiz "Çocuk Albümü"nü yazdı, müziği birçok halkın çocukları tarafından çok sevildi". (Yafanova, a.g.e., s.3).

1878 yılında P.I. Çaykovski tarafından oluşturulan "Çocuk Albümü" Op.39, 24 kolay piyano parçasından oluşmaktadır. Albüm, çocuklar için klasik dünya müziği literatürünün bir incisi olarak kabul edilir.

Örneğin, dünya pratiğinde C. Czerny, F. Chopin, J. Kramer, F. Burgmüller gibi bestecilerin etüt derlemeleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu albümler, piyanistlerin tekniğini, çevikliğini ve koordinasyonunu geliştirmeye yöneliktir.

Burada, pedagojik repertuvara giren ve birçok ünlü derleme ile aynı sırada yer alan bazı çocuklar için piyano eserleri döngülerini sıralamak istenilir. Bunlar arasında S. Maykapar'ın 1925-1926 yıllarında oluşturduğu çocuklar için piyano eserleri döngüsü "Biryulki" Op.28, A. Grechaninov'un 1923 tarihli muhteşem "Çocuk Albümü" Op.98, R. Schumann ve P.I. Çaykovski'nin benzer albümlerinin geleneğini sürdüren eserler bulunmaktadır. Bu albümdeki birçok eser, yeni başlayan piyanistlerin repertuvarına sıkı bir şekilde girmiştir. Diğer birçok besteci gibi, D.Shostakovich de çocuklar için eserler yazmıştır. Dünyaca ünlü klasik müzik şaheserlerinden biri olan "Bebeklerin Dansları" adlı çocuk derlemesi, D. Shostakovich tarafından 1959-1962 yılları arasında bestelenmiştir.

20. yüzyılda, caz, minimalizm, neoklasisizm gibi çeşitli stillerde eserler içeren modern bestecilerin derlemeleri özel bir yer edinmeye başlamış, bu da öğrencilerin ufkunu genişletmelerine ve yeni ifade araçlarıyla tanışmalarına olanak sağlamıştır. Burada, B. Bartok'un "Çocuklar İçin" ("For Children") (1909) adlı eserler derlemesinden parçaların, dünyanın dört bir yanındaki eğitim programlarında sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca, 1908 yılında yazılan C.Deussy'nin "Çocuk Köşesi" L.113 adlı altı parçalık muhteşem döngüsünü ve S. Prokofiev'in "Çocuk Müziği" (Op.65, 1935) adlı piyano parçaları derlemesi de vardır. Sovyet piyanistleri ve pedagogları L. Egorova ve R. Sirovich'in "Piyano Çalmaya Başlangıç İçin Kılavuz" (1960), A. Nikolayev, "Piyanoda Çalma Okulu" (1961), A. Artobolevskaya'nın "Müzikle İlk Buluşma" (1992) gibi piyano için derlemeler eğitimde önemli bir yere sahiptir.

Burada önemli içeriklere sahip olan ünlü Türk bestecileri ve pedagoglarının piyano eserleri ve albümlerinin de belirtilmesi gerekmektedir. Ünlü Türk besteci ve pedagogu A.A. Saygun'un "İnci'nin Kitabı" (1934) adlı piyano eserleri döngüsü, besteci ve pedagog Erdal Tuğcular'ın "Türkünün Rengi" adlı 24 piyano öğretici eserleri, pedagoglar G. Çimen, N. Ercan'ın "Piyano Albümü" (2006), S. Tufan, E. Tufan'ın "Piyano Metodu I ve II" (2014) gibi albümlerdir.

⁴ Natalya V. Yafanova, "Detskiye Fortepiannye Albomy v Muzikalno-Pedagogičeskoj Praktike", "Детские фортепианные альбомы в музыкально-педагогической практике", Metodicheskiy Doklad, Методический Доклад, (2018), s.3.

Her türlü piyano eğitimi için hazırlanmış kaynakların seçimi, öğrencilerin hazırlık seviyelerine göre farklılık gösterir. Bu kaynakta dünya çapında eğitim amaçlı müzik literatürünün tamamını almak oldukça zordur. Yazarlar, deneyimlerine dayanarak önemli olduğunu düşündükleri kaynaklar üzerinden gitmişlerdir.

Piyano albümleri, ülkelerin piyano eğitiminde önemli rol oynamakta, sadece sanatsal olarak kendini ifade etme aracı olarak değil, aynı zamanda müzik eğitimi ve icra pratiğinin önemli bir unsuru olarak hizmet etmektedir. Albümler, dünya müziğinde, farklı stilleri ve dönemleri kapsayan zengin bir mirası temsil ederken, Türk müzik geleneğinde ulusal motifler ile batı eğilimlerinin sentezini yansıtmaktadırlar. Günümüzde piyano albümleri, hem pratik hem de sanatsal-eğitici bir işlevi yerine getirerek, dünya müzik eğitiminin en önemli araçlarından biri olmaya devam etmektedir.

“Piyano Öğretimi Yöntem ve Teknikleri Üzerine Kaynak Kitap Oluşturulması” Bilimsel Araştırma Proje Kapsamında Piyano Albümü

«Piyano Öğretimi Yöntem ve Teknikleri Üzerine Kaynak Kitap Oluşturulması» piyano albümü Güzel Sanatlar Liseleri, Güzel Sanatlar Fakültelerinin müzik bölümleri ve konservatuvarlardaki öğrencilerin piyano derslerinde müzik eserleri üzerinde çalışmak amacıyla bir eğitim aracı olarak tasarlanmıştır. Albüm, bilimsel ve metodolojik literatür hacminin analizi ve incelenmesi ile birlikte yazarların uzun yıllara dayanan pedagojik çalışma deneyimine dayanarak hazırlanmıştır. Albüm, dört bölümden oluşan ve piyano çalmayı öğrenen öğrencilerin tekniklerini geliştirmeye yönelik çeşitli zorluk derecelerine sahip etütler, polifonik eserler, küçük ve büyük formlardaki eserler içermektedir. Eserler, basitten zora doğru tekniği ile yer almaktadır. Ayrıca, albümde yer alan küçük ve büyük formdaki eserlerin müzikal biçimleri hakkında açıklayıcı teorik bilgiler verilmektedir. Albümde Türk ve Batı müziğinden eserlerin yanı sıra teknik etütler ve yazar tarafından bestelenmiş parçalar da yer almaktadır.

Türk müziği üzerine piyano eserleri de dahil olmak üzere yeterli müzikal materyal ve albümlerin eksikliği göz önüne alındığında, bu kaynağın Türkiye'deki eğitim repertuvarının gelişimine önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

F.Sönmezöz'e göre: “Ülkemizde yetişen ve yetişmekte olan müzik eğitimcilerimizin, öğrencilerimizin, Çağdaş Türk Bestecilerini ve eserlerini tanımış olmaları son derece önemlidir. Bestecilerimiz ülkemizin folklorik temalarını içeren eserler bestelediği gibi, kendi duyularından yola çıkarak da eserler yaratmışlardır. Yapılan incelemelerde piyano enstrümanı için yazılmış eserlerin çok azının piyano eğitiminin amacına yönelik olduğu görülmüştür. Ayrıca bu eserlerin piyano eğitiminin hangi amacına yönelik olduğu biliniyor olsa bile bir sıralama halinde olmadığı gözlenmiştir...Çağdaş Türk Müziğine yönelik gerçekleştirilen çalışmalar Türk müzik tarihinde önemli bir yer tutar. Ancak müziğimizin gelişebilmesi ne kadar çok icra edildiği ile ilgilidir. Çağdaş Türk Müziği alanında örnekler vermiş olan bestecilerimizi de eserleri yönünden tanımak, müziklerinin tanınması ile doğru orantılıdır. Ülkemizde müzik eğitimcilerinin, müzik öğretmeni yetiştiren kurumlardaki öğrencilerin ve konservatuar öğrencilerinin bu konuya eğilmiş olmaları, uğraşı verebilmeleri de bu durumu doğrudan etkilemektedir.”⁵.

Bu albüm, piyano eğitimi alan öğrencilerin hem müzik teorisi hem de piyano pratiği ile ilgili bazı önemli bilgileri öğrenmelerine yardımcı olacaktır.

Tokcan'a göre (1998), “bir çalgı metodu büyük ölçüde şu özellikleri taşımalıdır:

⁵ Feyza Sönmezöz, “Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Çağdaş Türk Piyano Eserlerinin Yeri ve Önemi”, 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu Bildirisi SDÜ, 7- 10 Nisan, Isparta, (2004).

- Çağdaş eğitim öğretim programlarına uygun olmalıdır.
- Öğrencinin yaş grubuna, fiziksel ve psikolojik durumuna uygun olmalıdır.
- Öğrencinin ilgisini uyandırmalı, çalışmaya yönlendirmelidir.
- Öğrenciye teknik beceri kazandırmalıdır.
- Öğrencinin müzikalitesini geliştirmelidir.
- Kuramsal bilgilere, müzik teorisine, doğaçlamaya ve yaratıcı çalışmalara yer vermelidir”⁶.

Albümde Türk, Azerbaycan ve Batı müziği bestecilerin yanı sıra yazarın eserleri de toplanmıştır. Bu da Türkiye'deki müzik okulları, güzel sanatlar liseleri ve konservatuvarların profesyonel eğitim piyano repertuvarını zenginleştirecektir. Albümün temel görevi, piyano öğrencilerinin sadece icra sorunlarını değil, aynı zamanda müzik teorisi ve müzik eserlerinin analizi sorunlarını da pratik olarak incelemeleri ve aynı zamanda öğrencilerin yaratıcı becerilerini geliştirmeye yönelik olmasıdır. Tüm eserler, kılavuzda bir amaç doğrultusunda düzenlenmiştir. Albümdeki tüm eserlere metodolojik olarak gerekçelendirilmiş tavsiyelerin eklenmesinin ve yazarların kısa açıklamaların yapılmasının piyanistlere yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu albüm, parmak tekniğini geliştirmek için temel etütlerden başlayarak daha karmaşık müzik eserlerine kadar çeşitli öğrenme yönlerini kapsamaktadır. Öğrencinin icrasını kademeli olarak geliştirmesine olanak tanımaktadır. Teorik materyalin dahil edilmesi, sadece nota bilgisini anlamayı değil, aynı zamanda müzikal formları ve stilleri daha derinlemesine kavramayı da sağlar.

T.Çağlak ve E. Tufan: “Müzikal ve teknik beceriler ile teorik bilgilerin başarılı bir şekilde kazanılması beklenen piyano eğitimi sürecinin iyi planlanması gerekmektedir. Eğitimciler bu süreci planlarken öğrenci merkezli düşünerek öğrencilerin yetenek düzeylerini, müzik ve enstrüman bilgilerini, yaşlarını ve algılama seviyelerini göz önünde bulundurmak, her öğrenciyi bireysel değerlendirmek durumundadırlar”⁷.

Bu kaynak sadece bir eğitim aracı değil, aynı zamanda öğrencinin yaratıcı potansiyelini ortaya çıkarmaya ve müzisyen yetiştirmeye yardımcı olan bir ilham kaynağıdır.

Piyanistlerin Tekniğini Geliştirmeye Yönelik Albümde Yer Alan Etütler

Piyanistlerin teknik becerilerinin ve yeteneklerinin geliştirilmesi, yıllar süren müzik eğitimleri sürecinde en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır ve bu nedenle, teknik egzersizler ve etütler müzikal gelişimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Etütler üzerinde çalışırken hareket koordinasyonu becerileri geliştirilir, temel parmak pozisyonları öğrenilir ve parmakların akıcılığı, artikülasyon ve ses çıkarma parlaklığı gibi teknik ustalıklar geliştirilir. Etütler üzerinde çalışma, öğrencilerde hem ritmik beceriler hem de metronomik organizasyonu geliştirir. Alıştırmalar ve etütler üzerinde çalışma, eğitim sürecinin en başından başlayarak piyanistin tüm eğitim ve icra faaliyetleri boyunca devam etmelidir.

T.Çağlak ve N.Ercan: “Piyano eğitiminin başlangıç aşamasından itibaren, müzikal ve teknik beceriler ile uygulamaların, bir bütün olarak sistematik bir şekilde yürütülmesi, bu alanların birbirlerini destekleyerek istenilen öğrenme düzeyine ulaşılmasını sağlar.

⁶ Aylin Tokcan, Piyano eğitiminde kullanılan başlangıç metotlarından “J.A. Burkard”ın (band I) hedef-hedef davranış ve içerik yönünden incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, (1998).

⁷ Tuğba Çağlak, Enver Tufan, “Müzik Öğretmenliği Programı Piyano Derslerinde Tek El Eserlerin Kullanılabilirliğine Yönelik Uzman Görüşleri”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 58, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694-528X, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN, (2016), s. 474.

Bununla birlikte, öğrencinin ilgisini çekecek materyal ve etkinliklere de yer verilerek etkili bir öğrenme ortamı oluşturulması önemlidir”⁸.

M.Aydiner Uygun’a göre: “Piyano eğitimi derslerinde çalışılacak etütler ve eserler, ders öğretim elemanı tarafından öğrencinin çalgıdaki teknik ve müzikal gelişimine paralel olarak belirlenmektedir. Başka bir deyişle; öğrenci piyanoda teknik ve müzikal bakımdan gelişim gösterdikçe, çaldığı etütlerin ve eserlerin düzeyleri de yükselmektedir. Bu bakımdan öğrencilerin piyano derslerinde çalıştıkları etütlerin/eserlerin düzeylerinin belirlenmesinin, müzik eğitimi anabilim dallarındaki piyano eğitimiyle ilgili somut bilgilerin üretilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. S.3.”⁹.

A. Nikolayev’a göre: “Pedagojik uygulama, öğretimin ilk yıllarından itibaren etütler üzerinde sistematik çalışmalara dikkat edilmesi gerektiğini göstermiştir. Sadece nota metninin doğru okunması ve hızlı tempoda teknik olarak temiz bir çalma ile sınırlı olamaz. Öğretmen etütlerdeki nüansların kalitesini, sanatsal bir eser üzerinde çalışırken olduğu gibi yüksek standartlarla oluşturmalıdır. Pedagog, öğrencilerin çeşitli icra becerilerinin kademeli ve tutarlı bir şekilde gelişimini ve birikimini dikkate almalıdır. Sonuç olarak, eğitim planlarında farklı tür ve nitelikteki etütlerin çeşitli teknikler için öngörülmesi son derece önemlidir”¹⁰.

O.S.Krupko: “Piyano tekniği kavramı, sanatsal ifade tekniği, hız, çeviklik, icra ritmi ve artikülasyon ile dinamikliği içerir. Piyanist sadece bu beceriler sayesinde, sanatsal bir sonuç elde edebilir. Piyano icrası, yaratıcı bir süreç olarak, yalnızca öğrencinin nota metnini üretme konusundaki teknik hazırbulunuşluğu ve sanatsal tasarımı gerçekleştirmek için malzeme üzerinde özgürlük kazanması ile mümkündür. Bu nedenle, her yaş grubundaki öğrencilerin öncelikli önem taşıyan görevi, enstrüman hakimiyetinin, yani piyano tekniğinin öğrenilmesi ve geliştirilmesidir”¹¹.

B.Miliç: “Öğretmen, öğrencinin tekniğini geliştirme konusundaki çalışmasını titizlikle analiz etmelidir. Teknik gelişim, sadece sanatsal eserler temelinde değil, aynı zamanda özel öğretici materyallerle de gerçekleştirilir. Bu aşamada, müzikal ve piyanistik görevlerin organik olarak birleştiği etüt literatürü özellikle değerlidir (örneğin, Gedike, Berkovich, Lemoine vb. etütleri). Melodik pasajların görsel özellikleri ve bu tür etütlerin net ritmi çocukları cezbetmektedir ve dokusal zorluklar onlara özel bir çaba sarf etmeden aşılmaktadır”¹².

⁸ Tuğba Çağlak, Nevhiz Ercan, “Başlangıç Piyano Metotlarının İncelenmesi”, Turkish Studies Dergisi, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 12/6, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11369> ISSN: 1308-2140, Ankara-TURKEY, (2017), s. 126.

⁹ Mehtap Aydiner Uygun, “Piyano Dersinde Çalışılan Etüt ve Eser Düzeyleriyle Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science, Volume 6 Issue 3, (2013), ss. 33-55.

¹⁰ Aleksey Nikolayev, “Shkola İğrı na Fortepiano”, “Школа игры на фортепиано”, İzdatelstvo “Muzika”, Moskva, İzdatelstvo «Музыка», Москва, (2002), s.152.

¹¹ O.S. Krupko, “Preodoleniye Tehnicheskih Trudnostey v Rabote nad Etyudami v Fortepiannom Klasse”, “Преодоление технических трудностей в работе над этюдами в фортепианном классе”, V Mejdunarodnaya nauchno-prakticheskaya internet konferentsiya “Nauka innovatsii”, V Международная научно-практическая интернет конференция “Наука инновации”, (2009).

¹² Boris E. Milich, “Vospitaniye Uchenika Pianista”, İzdatelstvo “Kifara”, “Воспитание ученика-пианиста”. İzdatelstvo «Кифара», (2002), s.20.

F.Buzoni şöyle demiştir: “Teknik mükemmellik için daha az fiziksel egzersiz, daha fazla zihinsel çaba gereklidir – bu, her piyano öğretmene açık olmayabilir, ancak kendi kendine eğitim ve düşünme yoluyla hedefine ulaşan her piyanist tarafından bilinir”¹³.

Yukarıda belirtilen nedenlerle, yazılan albüm teknik etütlerle başlamaktadır. Albümün ilk bölümü, müzik fakültelerinin piyano bölümlerinde öğrencilerin teknik becerilerinin geliştirilmesine yönelik iki bölüm içermektedir. Her iki bölümde de farklı dönemlerin bestecileri tarafından oluşturulan teknik etütler, zorluk derecesine göre artan bir sırayla verilmiştir. İlk bölüm, çeşitli “küçük” teknik türleri için orta derecede zorlukta 15 etüt içermektedir.

1.Bölüm:

1. İ.Berkoviç. Etüt
2. H.Berens. Etüt, Op.70, Book II, No.31
3. N.Eminova Etüt
4. T.Lack. Etüt, Op.172, No.2
5. L.Köhler. Etüt, Op.157, No.4
6. J.B.Duvernoy. Etüt, Op.176, Book II
7. J.B.Duvernoy. Etüt, Op.176, Book I
8. A.Gedike. Etüt
9. H.Berens. Etüt, Op.70, Book II, No.33
10. F.Burgmüller. Etüt, Op.100, No.5
11. H.Bertini. Etüt, Op.100, No.2
12. A.Lemuan. Etüt, Op.37, No.11
13. C.Gurlitt. Etüt, Op.141, No.11
14. F.Burgmüller. Etüt, Op.100, No.4
15. H.Bertini. Etüt, Op.29, No.19

İkinci bölümde daha teknik olarak karmaşık içerikli 15 etüt yer almaktadır. Etütlerin dokusu, hem “küçük” parmak tekniği gibi teknik unsurları hem de çeşitli büyük teknik türlerini içermektedir.

2.Bölüm:

1. H.Berens. Etüt, Op.88, Book I, No.1
2. A.Löschhorn. Etüt, Op.66, No.12
3. H.Bertini. Etüt, 24 Studies, Op.29, No.20
4. F.Burgmüller. Etüt, 12 Brilliant and Melodious Studies, No.3
5. J.B.Duvernoy. Etüt, School of Mechanism, Op.120, No.10
6. C.Czerny. Etüt, Op. 335, No.50
7. J.B.Cramer. Etüt, Studies Book I, No.1

¹³ Lev A. Barenboym, “Voprosi Fortepiannoy Pedagogiki i İspolnitelstva”, “Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства”, М.-Л.: Мюзика, М.-Л.: Музыка, (1969), s. 5.

8. C.Czerny, (H.Germer). Etüt, 32 Studies, No.14
9. J.B.Duvernoy.Etüt, School of Mechanism, Op.120, No.4
10. C.Czerny. Etüt, 110 Easy and Progressive Exercises, No.79
11. S.Heller. Etüt, Op.46, No.8
12. F. Le Couppey. Etüt
13. C.Czerny. Etüt, Op.335, No.43
14. T.Kullak. Etüt, Seven Oktave Studies, Op.48, No.1
15. T.Kullak. Etüt, Seven Oktave Studies, Op.48, No.4

Albümde tüm etütlere, öğrencilerin her türlü teknik zorluğu aşmalarına yardımcı olacak değerli ve faydalı teknik yönergeler verilmiştir. Bu yönergeler, yazarların yıllarca süren deneyimlerine dayanmakta ve ünlü piyanist pedagoglar tarafından oluşturulan ilgili literatürlerden yararlanılarak yer almaktadır. İncelenen materyaller temelinde, teknik egzersizler ve etütler üzerinde çalışmanın bazı temel ilkelerine de değinilmiştir.

İcra sanatında ustalaşmak, piyanistin sahip olması gereken gerekli teknik becerilerin üstesinden gelmek için sistematik ve disiplinli bir çalışma gerektirir. Bu nedenle, planlı ve özel bir hazırlık olmadan öğrencilerin piyano çalma tekniğini kavramaları çok zor olacaktır, çünkü sadece sanatsal müzik eserlerini icra edip çalışarak, teknik çalışmalara dikkat etmeden, öğrenciler eserlerin teknik icrasında önemli ölçüde geri kalacaklardır. Piyano çalma öğretim yöntemi, öğrencilerin piyano eserlerinde ileride zor pasajlar ve bölümleri icra edebilmeleri için gerekli olan çeşitli piyano dokularını kavramaları amacıyla etütler ve egzersizler üzerinde zorunlu çalışmayı içerir. Şunu belirtmek gerekir ki, etütler piyano literatürünün çeşitli stillerine özgü piyano unsurlarını kavramak için en önemli hazırlıktır. Bu nedenle, C.Czerny'nin etütleri, öğrencilerin W.A. Mozart, M. Clementi, F. Kuhlau, L.v. Beethoven gibi bestecilerin sonatinlerini icra etmeye hazırlanmalarında faydalıdır. Örneğin, M.Mashkovsky'nin Op.72 etütleri ve konser tipi çeşitli etütler, örneğin F. Chopin'in Op.10 ve Op.25 etütleri, F. Liszt'in Paganini üzerine etütleri öğrenciler için romantik tarzda virtüöz eserlerin daha ileri düzeyde kavranması ve icra edilmesi için en önemli materyallerdir.

Böylece, etütler üzerindeki çalışma sadece öğrencilerin teknik hazırlığı olarak, yani parmakların akıcılığını veya el hareketlerinin hızını ve çevikliğini geliştirmek için teknik egzersizlerin çalınması olarak görülmemelidir.

Bu çalışma, icracı deneyiminin birikimi ve icracı ustalığının en önemli unsurlarının benimsenmesi anlamına gelir.

Sonuç olarak piyano eğitiminin ilk yıllardan itibaren egzersizlerin ve etütler üzerinde sistematik çalışmalara özel önem verilmesinin çok önemli olduğunu belirtmeliyiz. Elbette ki çalışma, etütlerin nota metninin basit görevlerinin yerine getirilmesi ve hızlı tempoda teknik olarak temiz bir şekilde çalınmasıyla sınırlı değildir. Her etüde, nüanslar ve ses kalitesi olarak özel bir titizlikle yaklaşılmalıdır, ayrıca etüdün genel yorumunun niteliği de dikkate alınmalıdır. İşte bu tür titiz bir etüt çalışması, öğrenciyi sanatsal eserlerin daha karmaşık icra görevlerine hazırlayarak büyük fayda sağlayacaktır.

Piyano Eğitiminde Polifonik Eserlerin Önemi

Piyano eğitiminde polifonik eserler üzerinde çalışma, eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Çünkü piyano müziği esasen polifoniktir. Öğrencilerde polifonik işitme yeteneğinin, yani ses çizgilerinin eşzamanlı gelişiminde birbirleriyle birleşen birkaç sesi ayrı ayrı, farklı bir şekilde algılama ve duyma yeteneğinin geliştirilmesi, müzik eğitiminin en önemli ve en zor

bölümlerinden biridir. Polifonik eserlerin incelenmesi ve üzerinde çalışılması, piyano öğrencilerinin müzik eğitiminin tüm aşamalarında ders repertuarının zorunlu bir parçasıdır. Polifonik repertuar, polifonik dokunun baskın olduğu piyano eserlerinin bir toplamını ifade eder ve bu eserler üzerinden piyano öğrencileri polifonik ustalığın temellerini kavrarlar. Piyanistin polifoniye hakimiyeti büyük ölçüde öğretmen tarafından özenle seçilmiş repertuvara bağlıdır; bu repertuar sayesinde öğrenci gerekli beceri ve yeteneklere ulaşma imkanı bulur.

Müzik-pedagoji sistemi, piyano mirası arasından yüksek sanatsal ve kültürel değere sahip en iyi örnek polifonik eser örnekleri olarak, büyük Alman besteci J.S. Bach'ın dünya müzik klasiklerinde başyapıt olarak kabul edilen polifonik eserleri gösterilebilir. Ancak, dünya piyano müziğinde polifonik repertuarın sürekli olarak yenilendiği, genişlediği ve düzenli olarak yeni polifonik eserlerin ve çağdaş bestecilerin ortaya çıktığı da belirtilmelidir. Bu durum, öğretmenlerin polifonik müziğin sanatsal değerine özel dikkat etmeleri gerektiğini gösterir.

N.Kalinina: "Gerçek anlamda çok sesli müzik dünyasının zirvesi olarak kabul edilen J.S. Bach'ın eserleri piyanist dahil her branşta müzisyenin uyumlu gelişiminin vazgeçilmez koşulu olarak görülmektedir. Genel olarak Bach'ın öğretilmesi müzik pedagojisinin en zor süreçlerinden biri olduğu kabul edilir. Gerçekten de, büyük bestecinin müziğini sanatsal olarak ifade etmek, tam ve stilistik olarak doğru bir şekilde icra etmek zordur. Öncelikle, polifonik müzikte olduğu gibi, Bach müziğinin özgün (yapısal) özelliklerini kavrama süreci önemli zorluklar yaratmaktadır. Ancak, belki de daha fazla zorluk, icra alanında ortaya çıkar. Bilindiği gibi, bestecinin klavye eserleri, nadir istisnalar dışında, icracı için yönergeler içermeyen el yazmaları şeklinde günümüze ulaşmıştır, çünkü o dönemde bunlar neredeyse hiç kaydedilmemiştir"¹⁴.

B.Miliç: "Polifonik düşünce unsurları ve polifoni icra etme becerilerinin geliştirilmesi, piyanistin gelişimi için en önemli koşullardan biridir. Polifonik müziğin incelenmesi, öğrencinin homofonik-harmonik yapıyı kavraması üzerinde de aktif bir etki yapar. Özünde, tüm piyano müziği çok katmanlı ve polifoniktir". (Milich, a.g.e., s.137)

"Çok sesliliğin olanakları neredeyse sınırsızdır. D. Şostakoviç, "Polifoni her şeyi iletebilir: zamanın genişliğini, düşüncenin genişliğini, hayalin genişliğini, yaratıcılığı"¹⁵. Babiychuk M.N: "Polifonik eserler üzerinde çalışma, piyano icracılığı sanatının eğitimindeki ayrılmaz bir parçasıdır. Bu, piyanoda çalan herkes için gelişmiş polifonik düşüncenin ve polifonik dokunun ustalığının sahip olduğu büyük önemle açıklanmaktadır. Polifonik dokuyu duymak ve polifonik müziği icra etmek yeteneği öğrencinin, eğitim süreci boyunca geliştirerek derinleştirir. J.S. Bach'ın "İnvensiyonlar ve Senfoniler" adlı derlemesi, imgelerin sanatsal içeriği ve polifonik ustalığı sayesinde büyük bir değer taşır ve polifoni alanında pedagojik repertuarın önemli ve zorunlu bölümlerinden biridir"¹⁶.

Bu nedenlerle, hazırlanan piyano albümünün, ikinci bölümünde barok döneminden günümüze kadar besteciler tarafından yaratılan polifonik eserlere yer verilmiştir. İkinci bölüm, önceki bölümde olduğu gibi zorluk derecesine göre artan şekilde düzenlenmiş ve 10 polifonik eser

¹⁴ Nina P. Kalinina, "Klavirnaya Muzika Bacha v Fortepiannom Klasse", "Клавирная музыка Баха в фортепианном классе", İzdatelstvo "Kompozitor", SPb, Издательство "Композитор", СПб, (2010), s.160.

¹⁵ Vladimir V. Protopopov, "Polyphoniya", "Полифония", Muzykalnaya entsiklopediya, Музыкальная Энциклопедия, Vol. 4, Sovetskaya entsiklopediya, Moskva, (1978), ss. 344–364, s.362.

¹⁶ Marina N. Babiychuk, "Sposobi raboty nad polifonicheskim proizvedeniyem i ispolnitelskiye priyomy, neobhodimye dla voplosheniya zamysla kompozitora na primere tryohgolosnoy invencii №7 e-moll J.S.Bacha", "Способы работы над полифоническим произведением и исполнительские приёмы, необходимые для воплощения замысла композитора на примере трёхголосной инвенции №7 e-moll И.С.Баха", Metodicheskaya razrabotka zanyatiya, Методическая разработка занятия, Irkutsk, Иркутск. (2022), s. 3.

içermektedir. Tüm eserlere, öğrenciler için hem teorik hem de icra açısından faydalı öneriler sunulmuştur.

II. Bölüm.

1. G.P.Teleman – Menuet
2. A.Gedike – Üç Sesli Prelüde
3. G.F.Handel – Prelüde
4. J.C.F.Fischer – Prelüde and Füg
5. J.C.Pachelbel - Chaconne
6. F.Couperin - Prelude
7. A.Zeynallı - Fuga No. 1 (3 sesli); “Koyunlar” Azerbaycan Halk Şarkısı Temasına
8. F.Karayev – 3 Polifonik Parça:

Prelüde

Fugetta

Envansiyon

9. J.S.Bach - Envansiyon (2 Sesli)
10. J.S.Bach - Envansiyon (3 Sesli)

Bölüme, A. Zeynallı ve F. Karayev gibi Azerbaycan bestecilerin eserleri de dahil edilmiştir. Polifonik müzik türünün gelişiminde ünlü Türk bestecilerinin de kuşkusuz büyük bir rolü vardır. Ancak, Türk bestecilerin notalarının bulunmasındaki zorluklar ve telif hakkı yasasının varlığı nedeniyle, Türk bestecilerin polifonik eser notaları bölüme dahil edilememiştir. Burada, Türkiye'nin önde gelen bestecilerinin eserleri incelenmiş ve en önemli polifonik eserleri bir liste halinde verilmiştir. Bu liste, hem müzik fakülteleri ve konservatuvar öğrencileri hem de birçok genç öğretmen için faydalı olacaktır.

Belirlenen önde gelen Türk bestecilerin polifonik eserleri listesi:

1. Necil Kazım Akses - “Prelüd ve Fügler”, piyano için (1929)
2. Hasan Ferit Alnar - Oyun Havaları, 5 Parça (1932)
3. Faik Canselen - “12 Prelüd ve füg”, (1938)
“Füg”, (Do Majör), (1950)
4. Nevit Kodallı - “Op. 6 Ostinato”, çocuklar için (1946)
5. Ferit Tüzün – “Canzonetta ve Gavotta”, piyano eseri, (1950)
6. Ekrem Zeki Ün - “Prelüd”, (1959)
7. Ulvi Cemal Erkin - Altı Prelüd, piyano için, (1965-1967)
8. Ahmet Adnan Saygun - Aksak Tartılar Üzerine 12 Prelüd (1967)
9. Cemal Reşit Rey - 12 Prelüd ve Füg (İki Piyano için), (1969)
10. Turgut Aldemir - Invention, (1987); basım: (1989)
11. İlhan Usmanbaş
1. “Altı Prelüd”, piyano için, Ankara (1945)

Başlıklar: Toccato, Siciliano, allo conanina, duo lyriche, V, Alla Francese; Basım: Theodore Presser, Bryn Mawr, ABD

2. “Partita (alcoarci)”, klavsen için, İstanbul, (1983-85)

başlıklar: Allemande, Corrente, Aria, Ciacona; Bach yılı için; ilk seslendirme: Leyla Pınar, İstanbul, (1991)

12. Selman Ada - Op. 9 "12 Préludes Amodaux" pour piano (Apostrophes Strophiques) (12 Amodal Prelüd) Piyano İçin (1980-1991)

Op. 86 Toccata pour piano (2020)

13. Emre Aracı - Prelude alla Turca, (2004)

14. Fazıl Say - Bach- Say Passacaglia / OpuS 19 (2005)

Polifonik eserler üzerinde çalışma prensipleri, albümün sayfalarında titiz bir şekilde açıklanmıştır. Burada, öğrencileri ve yeni başlayan öğretmenleri profesyonel piyano eğitiminde en önemli polifonik eserlerle tanıştırmak ve onlara rehberlik etmek istenmektedir. Polifoni eğitiminin ilk yıllarında repertuvarda önemli bir yer tutan, 17. ve 18. yüzyıl bestecilerinin dans türündeki eserleridir. Bu eserler canlılık ve zarafet ile karakterize edilebilir. Çoğunlukla iki seslilerdi. Burada ana melodi üst ses tarafından seslenirken, alt ses ise üst sese göre daha hafif duyulurken yine de bağımsız ve sürekli bir çizgiye sahiptir. Üst ses taklit (imitasyon) içerir. Bu eserler, öğrencilerin daha karmaşık klasik polifoni eserlerini icra etmeye hazırlanmaları için en değerli materyaldir, aynı zamanda öğrencinin karakteristik icra gelişimine de katkıda bulunur.

Bu tür polifonik eserlerin örneği olarak J.S. Bach'ın "Anna Magdalena Bach'ın Nota Defteri"nden küçük dans parçaları - menuetler, polonezler, marşlar gösterilebilir. Burada melodiler ve ritimlerin zenginliği ile öne çıkan menuetler bulunmaktadır. Bu eğitim aşamasında polifoni üzerine çalışma henüz yeni başlar ve bu da öğrencilerin daha sonraki gelişimleri üzerinde büyük bir etki yapmaktadır. Daha sonra öğrencinin daha karmaşık polifonik eserlerle tanışmasına imkan sağlar. Bunlara J.S. Bach'ın iki ve üç sesli envansiyonları ve ayrıca barok dönemi bestecilerinin diğer ünlü eserleri örnek olarak verilebilir. Ancak polifonik eserlerin icrasındaki ustalığın zirvesi, büyük J.S. Bach tarafından yaratılan “Fransız Sütleri” BWV 812-817, “İngiliz Sütleri” BWV 806-811 ve “Fugue Sanatı” (“Die Kunst der Fuge”), BWV 1080 ile “İyi Tempere olan Klavier” (“Das Wohltemperierte Klavier”), BWV 846–893 gibi polifonik döngülerdir. Daha sonra, öğrencilerin 20. yüzyıl bestecilerinin polifonik döngüleriyle tanışmaları sağlanabilir. Eminova N.: “20. yüzyılın başına bilindiği gibi, sanat ve müzik kültüründe yeni ilerici yönlerin, akımların ortaya çıkmasıyla damgasını vurmuştur. Neoklasisizm, folklorizm, atonal ve dodekafonik sistemler, puantilizm, aleatorik gibi akımlar, bestecilikte hem içerik açısından hem de bestecilik tekniği alanında yeni fikirlerin zenginleşmesine katkıda bulunmuştur... İ.S. Bach'ın eşsiz yaratıcı şaheserleri ile 20. yüzyılda yaşayan yazarların polifonik döngüleri (D. Shostakovich, P. Hindemith, K. Karaev) arasında iki yüzyıldan fazla bir süre bulunmaktadır. Her birinin eserleri, stilistik sentez üzerine kurulu neoklasik eğilimleri dışlamamıştır. Müzik tekniği açısından ise, gördüğümüz gibi, modern yazımın yasalarını (örneğin, 12 tonlu dodekafonik teknik) barok polifonik müziğine özgü ilkelerle birleştirmektedir. Bu nedenle, zaman açısından birbirinden bu kadar uzak olan eserler arasındaki benzerlik, mantıklı bir şekilde değerlendirilebilir”¹⁷.

¹⁷ Nargiz Eminova, “Polifonicheskiy Tsıkl “12 Fug” Dla Fortepiano Kara Karayeva”, “Полифонический Цикл «12 ФУГ» Для Фортепиано Кара Караева”, Erciyes Akademi, 37(2), (2023), ss. 806-831. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1301579>

Yazarın yukarıda belirtilen makalesinde tüm zamanların polifonik müziğinin en ayrıntılı listesi kronolojik sırayla sunulmuştur.

Öğrencilerin polifonik repertuvarının, piyanistin polifonik düşüncesinin ve polifonik işitme yeteneğinin gelişimi için belirli bir potansiyel taşıması gerekir. İyi seçilmiş bir repertuvar, dikkat, düşünme, hafıza gibi özellikler icracılığın çeşitli yönlerinin ve niteliklerinin gelişimi üzerinde olumlu bir etki yapar. Polifonik repertuvar, müzik eğitimi sürecinde öğrencilere sadece müzikal yeteneklerin ve icra becerilerinin aktif gelişimini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onlarda repertuvar seçimine karşı doğru ve sorumlu bir tutum geliştirmelerine yardımcı olur.

Küçük Formlu Eserlerin Piyano Eğitimindeki Önemi

Küçük müzik formları, piyano eğitimi sürecinin merkezinde yer alır. Çünkü öğrenci, enstrümanla tanışmaya, müzikal ifade ve icra ustalığının temellerini öğrenmeye bu küçük eserlerle başlar. Bu parçalar, icra pratiği süresince onlara eşlik eder. Küçük boyutlarına rağmen, bu eserler büyük bir eğitim potansiyeline sahiptir. Teknik becerileri, sanatsal düşünmeyi ve öğrencilerin müzikal zevkini geliştirmeye olanak sağlar. Müzikal ifadenin temellerinin kavranmasına yardımcı olur. Bu eserler sadece egzersizler değil, müzikal gelişimin temellerinin atıldığı minyatür başyapıtlardır. Parmakların akıcılığını, el koordinasyonunu geliştirirler ve gelecekteki ustalık için sağlam bir temel oluştururlar.

Piyano müzik tarihi, küçük formların büyük müzisyenlerin oluşumunda kilit rol oynadığını doğrulamaktadır. Barok prelüdlerinden romantik parçalara kadar, bunlar sadece eğitim materyali olarak değil, aynı zamanda sanatsal anlamda kendini ifade etme aracı olarak da hizmet etmiştir. Sanatsal değerini yanı sıra, küçük müzik formlarının pratik önemi de vardır. Bunların incelenmesi ve icrası, yeni başlayan müzisyenlerin ifade, ritim, artikülasyon, dinamik ve nüans ilkelerini öğrenmelerini sağlar.

Frolova E.V.: “Küçük formlu eserler, öğrencinin çeşitli stiller, karakterler ve zorluk seviyeleriyle karşılaştığı pedagojik repertuvarın önemli bir parçasını oluşturur. Tüm sınıflardaki öğrenciler küçük formlu eserler üzerinde büyük bir zevkle çalışırlar. Sebepler oldukça açıktır:

-kullanışlı format

- karakterlerin ve imgelerin çeşitliliği, öğrencinin en yakın ve hoşuna giden eseri seçmesine olanak tanır, bu da öğrencinin müzikal yeteneklerini gösterir ve kendini bir sanatçı gibi hissetmesini sağlar;

- stilistik ve tür çeşitliliğinin zenginliği;

Pedagog için, eserler üzerinde çalışma, egzersizler, etütler ve repertuvarın klasik kısmı üzerinde çalışırken edinilen becerilerin pekiştirilmesidir. Öğrenciyle müzik derslerinde en önemli şey, özel bir sanatsal müzik dilini kavramalarına yardımcı olmaktır. Klasik ve modern müziğin canlı ses imgelerini aktarma yeteneği, yeni başlayan müzisyenlerin duygularını ve düşüncelerini uyandırmaya yardımcı olur. Öğrenciyi hayal kurmaya, düşünmeye, analiz yapmaya, dinlemeye, sese özen göstermeye, eserleri anlamlı ve ilgiyle sahnelemeye, eserin icrasına kendi bakış açısını geliştirmeye öğretmek gereklidir”¹⁸.

¹⁸ FROLOVA Elena F., Rabota Nad Proizvedeniyami Maloy Formy v Srednih Klassah DMŞ na Primere Pyesi A.Jilinskogo “ Mıški”, “Работа над произведениями малой формы в средних классах ДШИ на примере пьесы А.Жилинского “Мышки”, Реферат <https://infourok.ru/referat-na-temu-rabota-nad-proizvedeniyami-maloy-formy-v-srednih-klassah-dshi-na-primere-pesy-a-zhilinskogo-myshki-6220684.html>, (2022).

Yukarıda belirtilen tüm hususlar doğrultusunda, albümün üçüncü bölümü, romantik dönemden günümüze kadar olan dönemde küçük müzik formlarındaki eserleri yazmış bestecilerin eserlerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde, Türkiye ve Azerbaycan'ın önde gelen bestecilerin eserlerinin yanı sıra yazar Eminova tarafından yazılan eser de yer almaktadır. Bölümde, küçük formlardaki piyano eserleri üzerinde çalışma için pratik ve icra tavsiyeleri verilmiştir. Ayrıca, her eserin müzik formları hakkında açıklayıcı teorik eğitim bilgileri de verilmektedir; bu bilgilere, piyano bölümlerindeki öğrencilerin eserleri analiz ederken yararlanması için yer verilmiştir. Dönem kavramı ve çeşitleri tanımlanmakta, basit 2 bölmeli, basit 3 bölmeli ve karmaşık 3 bölmeli formlarda yazılmış eserler incelenmiştir.

III. Bölüm Eser Listesi:

1. P.İ.Tchailovsky - Eski Fransız Şarkısı, “Çocuk Albümü”, Op. 39, No.16
2. R.Schumann –Küçük Romans, “Gençler için Albüm”, Op.68 No.18
3. P.İ.Çaykovski – Nisan, "Mevsimler", Op.37b
4. N.Eminova - Prelude
5. K.Karayev – Küçük Vals, “Çocuklar için 6 Parça”
6. Ulvi Cemal Erkin – Oyun, “Duyuşlar”
7. Necil Kazım Akses – Minyatürler

(I, II, III)

8. F.Chopin - Nocturne No.11, Op.37, No.1
9. F.Chopin – Polonaise in A Majör, "Military", Op.40, No.1

Küçük müzik formlarının incelenmesi ve ilgili müzik eserlerinin icra edilmesi sadece bir eğitim aşaması değil, piyanistin sonraki gelişiminin temelidir. Bu eserler, icracının bireyselliğini, müzikal zevkini ve derin yorumlama yeteneğini şekillendirmeye yardımcı olacaktır. Bu nedenle, piyano eğitiminde bu eserlerin her aşamasına özel önem verilmesi, başarılı bir gelişimin garantisi olarak görülür.

Büyük Formlu Eserlerin Piyano Eğitimindeki Önemi

Öğrencilerin piyano eğitimindeki müzikal ve icra gelişiminde büyük formlu eserler üzerinde çalışmak zaman alır. Büyük formlu eserler, öğrencilerin edindiği tüm becerileri bir araya getirir. Örneğin çeşitli çalma tekniklerine hakimiyet, farklı karakterdeki eserleri icra etme becerisi, sağlam bir metroritim hissi, hafızalarını, dikkatlerini yönetme yeteneği. Büyük formlar; sonatin, varyasyon, rondo ve sonat gibi müzik formlarını içerir. Farklı dönem ve stillere ait büyük formlu eserlerin incelenmesi, öğrencilerin sanatsal ufkunu genişleterek icra bilgilerinin, becerilerinin, yeteneklerinin, analitik düşünmenin, müzik eserini bütün olarak kavrayabilme yeteneğinin aktif gelişimine katkıda bulunur. Büyük formlu eserler, piyanistin sanatsal ve teknik gelişimini sağlayan temel eğitim materyalidir.

A. Nikolaev: “Büyük formlu eserlerin (sonatinler, varyasyonlar, rondo vb.), en basit olanları bile, piyano çalmada temel becerilere sahip hareketli bir tempoda icra etmek için gerekli parmak akıcılığına sahip öğrencilere verilmelidir. Ancak, bu tür eserlerin zorluğu sadece teknik görevlerle değil, aynı zamanda bu eserlerin formuyla da açıklanır; bu eserler daha büyük ölçekli ve zıt malzeme üzerine inşa edilmiştir”. (Nikolayev, a.g.e., s.126).

Genellikle, büyük form üzerinde çalışma, küçültülmüş boyutlarda bir sonat olan sonatinlerle tanışmayla başlar. Böylece, sonatinlerle çalışma örneği üzerinden klasik müzik formunun hissi

geliştirilir. Viyana klasiklerinin ve onların öncülerinin müzik dili, detaylara çok dikkat etmeyi gerektirir, ritmik tutarlılık ve icra dayanıklılığı kazandırır. Daha sonra varyasyon döngüleri üzerinde çalışma da öne çıkabilir. Varyasyon formu, hem büyük formun hem de küçük formun özelliklerini birleştirdiği için farklılık gösterir. Bu nedenle, öğrenciler, varyasyonlar üzerinde çalışarak çeşitli icra becerileri kazanırlar.

Milich B.: “Varyasyon formu üzerinde çalışırken, öğrencinin icrası eserin, belirli varyasyonlarını veya döngülerini sanatsal-piyanistik ve yapısal yönlerini anlamaya yönlendirir. Varyasyonlarda öğrenci, müzik dokusunun değişkenlik unsurlarını tekrarlarıyla birleştirerek ortaya çıkarmalıdır”. (Milich, a.g.e., s.161).

Büyük formlu eserlere rondo formu da dahildir. Rondo, öğrenciler arasında en yaygın ve sevilen büyük form türlerinden biridir. Öğrencinin gelişimi için büyük öneme sahip olan bir diğer form ise, müzik literatürünün en önemli formlarından biri olan sonat formudur. Sonat, form olarak en karmaşık eserdir. Sonatın bölümleri, sonat allegro formunda yazıldığında en yüksek gerilim ve keskinliğe sahiptir.

Milich B.: “Üst sınıf öğrencilerinin müzikal ve icracılık gelişiminde, büyük formlu eserler üzerinde çalışma özel bir yer tutar... sonatina literatürü (Mozart, Beethoven, Clementi, Dussek, Diabelli, Kuhlau) üzerine yapılan çalışmalarla öğrenciler, Viyana klasiklerinin sonatlarını incelemeye hazırlanırlar. Öğrencilerin gelişiminde öncelikli yer, Haydn, Mozart ve Beethoven'ın sonat allegrosu üzerinde çalışmaya ayrılır; bu, döngüsel sonat formunun tüm bölümlerinin icrasında gerekli olan geniş çaplı müzikal düşüncenin temelini oluşturur”. (Milich, a.g.e., s.153).

Albümün dördüncü bölümü, önde gelen pedagogların yukarıda belirtilen ilkeleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Tüm eserler, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, zorluk derecesine göre yapılandırılmıştır. Her esere, icra ve teorik öneriler sunulmuştur. Öğrenciler için büyük formlu eserlerin analizi hakkında faydalı bilgiler verilmektedir. Bölümde, hem klasik dönem hem de çağdaş ve Azerbaycanlı bestecilerin eserleri toplanmıştır. Elbette, dünya müzik literatüründe büyük formlu eserlerin oldukça fazla olduğunu belirtmek gerekir. Bu yüzden hazırlanan albümde parlak eser örnekleri seçilerek öğrencilerin büyük müzik formlarıyla tanıştırmak amaçlanmıştır. Ne yazık ki, Türk besteciler tarafından yaratılan büyük formlu eserlerin sayısının fazla olmasına rağmen, telif hakkı yasasının varlığı nedeniyle bu eserlere bu albümde yer verilememiştir.

IV. Bölüm Eser Listesi:

1. S.İbrahimova – Sonatina (I, II, III)
2. L.v.Beethoven – Sonatina No.2, Fa Majör
3. F.Kuhlau – Varyasyon, Op.42
4. A.Caferova – Tema ve Varyasyonlar
5. İ.Berkovich - Paganini'nin Temasına Varyasyonlar
6. W.A.Mozart - "Johann Christian Fischer'in Menuet'ine 12 Varyasyon", KV 179, (189a)
7. R.Glier – Rondo, Op.43, No.6
8. L.v.Beethoven – Rondo a Capriccio, "Die Wut Über Den Verlorenen Groschen", "Rage over a Lost Penny", Op.129
9. J.Haydn – Sonat No.5, Hob XVI:35

Büyük formlu piyano eserlerinin analizi, profesyonel müzik eğitimi sürecindeki özel önemini göstermektedir. Bu tür eserlerin öğrenilmesi, sadece piyanist öğrencilerin teknik olarak

gelişimine değil, aynı zamanda sanatsal zevklerinin ve müzik dilini derinlemesine anlama yeteneklerinin gelişimine de katkıda bulunmaktadır.

Sonuç

Müzikal icracılık sadece teknik ustalığı değil, aynı zamanda müzik eserlerinin yapısını, sanatsal içeriğini ve stilistik özelliklerini derinlemesine anlamayı da gerektirir. Bu piyano albümünde, tüm bu gereksinimler göz önünde bulundurularak, farklı karakterdeki eserler yapılandırılarak bölümlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, müzisyenlerin geniş bir icra ve analitik beceri yelpazesini geliştirmelerine olanak tanır. Böylece piyanistin profesyonel gelişim sürecinde önemli rol oynar.

Sonuç olarak piyano eğitiminde kullanılması için hazırlanan bu albüm dört bölümden oluşmaktadır:

1. Teknik etütler – piyanistlik becerisinin geliştirilmesine, çevikliğin, akıcılığın, parmak gücünün, ellerin bağımsızlığının ve diğer temel teknik becerilerin güçlendirilmesine yöneliktir.
2. Polifonik eserler – çok sesli dokunun kavranmasına, işitsel kontrolün gelişimine, koordinasyon ve karmaşık polifonik yapıların ifade gücünün artmasına katkıda bulunur.
3. Küçük formlu eserler – geniş bir yelpazede minyatürleri kapsar, bu da müzikal dilin ve duygusal ifadenin inceliklerini sıkıştırılmış formlarda inceleme imkanı sunar.
4. Büyük formlu eserler – daha kapsamlı eserleri içerir, bunlar karmaşık icra yaklaşımı, yapısal kavrayış ve ince müzikal yorumlama becerisini göstermeyi hedefler.

Albümdeki her eser, teknik ve sanatsal özelliklerini ortaya koyan icra analizi ve formu, melodik gelişim ve kompozisyonun diğer yönlerini derinlemesine anlamaya yönelik teorik analiz bakımından ele alınmıştır.

Bu albümdeki repertuvarın incelenmesine yönelik yaklaşımın birkaç önemli avantajı vardır:

1. Bu, sanatçının sadece eserleri mekanik olarak çalışmasını değil, aynı zamanda onların yorumuna anlamlı bir şekilde yaklaşmasını sağlar.
2. Eserlerin icra görevlerine göre gruplandırılması, gerekli becerilerin hedefli bir şekilde geliştirilmesine yardımcı olur.
3. Müzik formlarının ve stilistik özelliklerin analizi, sanatçının ufkunu genişletir ve analitik düşünme yeteneğini geliştirir.

Tüm bu özellikler sayesinde, albüm güzel sanatlar liseleri ve konservatuvarların müzik bölümü öğrencilerine, yeni başlayan piyano öğrencilerine faydalı olması düşünülmektedir. Böylece, bu çalışma piyano icracılığının çeşitli yönlerinin daha derinlemesine araştırılması ve incelenmesi için fırsatlar sunar.

Müzik sanatı, rasyonel ve duygusal unsurları, teknik ve ifade gücünü, yapı ve doğaçlamayı bir araya getirir. Albüm, piyanistlerde bu unsurların uyumlu bir kombinasyonunu oluşturmayı amaçlar ki bu da profesyonel gelişimin ve sanatsal olarak kendini ifade etmenin temelidir. Bu çalışmada sunulan piyano repertuvarının sistematik yaklaşımı, sadece icra yeteneğini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda müzisyenin ihtiyaç duyduğu müzik sanatının derin bir anlayışını da oluşturmaya katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

AYDINER UYGUN Mehtap, “Piyano Dersinde Çalışılan Etüt ve Eser Düzeyleriyle Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science, Volume 6 Issue 3, (2013), ss. 33-55.

- BABIYCHUK Marina N., “Sposobi raboti nad polifonicheskim proizvedeniyem i ispolnitelskiye priyomy, neobhodimie dla voploşeniya zamisla kompozitora na primere tryohgolosnoy invencii №7 e-moll J.S.Bacha”, “Способы работы над полифоническим произведением и исполнительские приёмы, необходимые для воплощения замысла композитора на примере трёхголосной инвенции №7 e-moll И.С.Баха”, Metodicheskaya razrabotka zanyatiya, Metodicheskaya razrabotka zanyatiya, Irkutsk, Irkutsk. (2022), s. 3.
- BARENBOYM Lev A., “Voprosi Fortepiannoy Pedagogiki i İspolnitelstva”, “Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства”, М.-Л.: Muzika, М.-Л.: Музыка, (1969), s. 5.
- BAŞ Kamer, “Çocuklar ve Gençler İçin Hazırlanmış Piyano Albümlerinin Taranması ve Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eylül, (2020), ss. 1-3.
- BIYIKLIOĞLU Zeynep Oya, “6-11 Yaş Başlangıç Piyano Öğrencileri İçin Piyano Metodu İçeriği Önerisi”, Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 14 (2), (2023), s. 635
- ÇAĞLAK Tuğba, ERCAN Nevhiz, “Başlangıç Piyano Metotlarının İncelenmesi”, Turkish Studies Dergisi, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 12/6, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11369> ISSN: 1308-2140, Ankara-TURKEY, (2017), s. 126.
- ÇAĞLAK Tuğba, TUFAN Enver, “Müzik Öğretmenliği Programı Piyano Derslerinde Tek El Eserlerin Kullanılabilirliğine Yönelik Uzman Görüşleri”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 58, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694-528X, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN, (2016), s. 474.
- ÇİMEN Gül, “Piyano Başlangıç Metotlarına Genel Bakış”, Mavi Nota Müzik ve Sanat Dergisi, 16, (1995), ss. 22-31.
- EMİNOVA Nargiz, “Polifonicheskiy Tsıkl “12 Fug” Dla Fortepiano Kara Karayeva”, “Полифонический Цикл «12 ФУГ» Для Фортепиано Кара Караева”, Erciyes Akademi, 37(2), (2023), ss. 806-831. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1301579>
- FROLOVA Elena F., Rabota Nad Proizvedeniyami Maloy Formı v Srednih Klassah DMŞ na Primere Ryesi A.Jilinskogo “Mışki”, “Работа над произведениями малой формы в средних классах ДШИ на примере пьесы А.Жилинского “Мышки”, Реферат <https://infourok.ru/referat-na-temu-rabota-nad-proizvedeniyami-maloy-formy-v-srednih-klassah-dshi-na-primere-pesy-a-zhilinskogo-myshki-6220684.html>, (2022).
- KALİNİNA Nina P., “Klavirnaya Muzika Bacha v Fortepiannom Klasse”, “Клавирная музыка Баха в фортепианном классе”, İzdatelstvo “Kompozitor”, SPb, Издательство “Композитор”, СПб, (2010), s.160.
- KRUPKO O.S., “Preodoleniye Tehnicheskih Trudnostey v Rabote nad Etyudami v Fortepiannom Klasse”, “Преодоление технических трудностей в работе над этюдами в фортепианном классе”, V Mejdunarodnaya nauchno-prakticheskaya internet konferentsiya “Nauka innovatsii”, V Международная научно-практическая интернет конференция “Наука инновации”, (2009).
- MİLİCH Boris E., “Vospitaniye Uchenika Pianista”, İzdatelstvo “Kifara”, “Воспитание ученика-пианиста”. Издательство «Кифара», (2002), s.20.
- NİKOLAYEV Aleksey, “Shkola İgrı na Fortepiano”, “Школа игры на фортепиано”, İzdatelstvo “Muzika”, Moskva, Издательство «Музыка», Москва, (2002), s.152.
- PROTOPOROV Vladimir V., “Polyphoniya”, “Полифония”, Muzykalnaya entsiklopediya, Музыкальная Энциклопедия, Vol. 4, Sovetskaya entsiklopediya, Moskva, (1978), ss. 344–364, (s.362)
- SÖNMEZÖZ Feyza, “Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Çağdaş Türk Piyano Eserlerinin Yeri ve Önemi”, 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu Bildirisi SDÜ, 7- 10 Nisan, Isparta, (2004).

TOKCAN Aylin, Piyano eğitiminde kullanılan başlangıç metotlarından “J.A. Burkard”ın (band I) hedef-hedef davranış ve içerik yönünden incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, (1998).

YAFANOVA Natalya V., “Detskiye Fortepiannie Albomı v Muzıkalno-Pedagogičeskoy Praktike”, “Детские фортепианные альбомы в музыкально-педагогической практике”, Metodicheskiy Doklad, Методический Доклад, (2018).

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

UTAK-İZMİR (Çeşme)
15-18 MAYIS / MAY 2025

E-ISBN: 978-625-96784-2-9